ISSN 1857-2405

REVISTA

INSTITUTULUI NAŢIONAL AL JUSTIŢIEI

Publicaţie ştiinţifico-practică, informativă şi de drept

https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66) Nr. 3 (66), 2023

Revista este acreditată ca publicaţie ştiinţifică de tipul B

Revista Institutului Național al Justiției
(publicație științifico-practică, informativă și de drept)
nr. 3 (66), 2023

Redactor-șef:

Ecaterina POPA, Director interimar al Institutului Național al Justiției

Colegiul de redacție:

Sergey V. ARAKELYAN, doctor habilitat în drept, rector al Academiei de Justiție din Armenia

Cristina ROTARU-RADU, doctor în drept, director al Institutului Național al Magistraturii din România

Augustin FUEREA, doctor în drept, profesor universitar, cercetător asociat la Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române

Ruslan STEFANCIUC, doctor habilitat în drept, profesor, membru corespondent al Academiei Naționale de Științe Juridice din Ucraina

Natalia ȘUKLINA, doctor în drept, jurist emerit, profesor, prorector al Școlii Naționale de Judecători din Ucraina

Ivan PRISEAJNIUK, doctor în drept, ex-rector al Academiei Naționale a Procuraturii din Ucraina

Elchin KHALAFOV, doctor în filozofie, rector al Academiei de Justiție din Azerbaidjan

Mihai POALELUNGI, doctor habilitat în drept, conf. univ., avocat, prof. interimar ULIM

Oleg BALAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al Academiei de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Violeta COJOCARU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector USM

Gheorghe AVORNIC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rector al USPEE „Constantin Stere"

Raisa GRECU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar la USPEE „Constantin Stere"

Ion GUCEAC, doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei

Ion COVALCIUC, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, doctor în drept, conferențiar universitar

Andrei NEGRU, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM

Diana SÂRCU, doctor habilitat în drept, judecător la Curtea Europeană a Drepturilor Omului

Elena BELEI, doctor în drept, conferențiar universitar, șefa Departamentului Drept Procedural al Facultății de Drept, USM

Tatiana VÎZDOAGĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, USM, formator INJ

Olga DORUL, doctor în drept, conferențiar universitar, șef-interimar al Departamentului Drept Internațional și European al Facultății de Drept, USM

Adriana EȘANU, doctor în drept, conferențiar universitar la USM, formator INJ

Responsabil de procesul editorial – **Gheorghe Budeanu**

Editură și tipar:
Î.S. „Tipografia Centrală", str. Florilor 1, tel.: 022 430-360

Datele Institutului:
MD 2004. Moldova, Chișinău, str. S. Lazo, 1
tel: 022 232-755 e-mail: inj@inj.gov.md www.inj.md

Distribuire gratuită

© Revista Institutului Național al Justiției

Nota redacției

Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare au decis, prin Hotărârea nr. 169 din 21 decembrie 2017, să clasifice Revista Institutului Național al Justiției drept publicație științifică de tipul B.

Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, este membru Crossref și este inclusă în baza de date națională *IBN* și în bazele de date internaționale *HeinOnline, Copernicus (ICV 2021 = 91.78)* și *DOAJ*.

Condițiile de tehnoredactare și pentru acceptarea manuscriselor spre publicare le găsiți la rubrica Revista INJ de pe site-ul INJ – www.inj.md

SUMAR

INVITATUL NOSTRU

Tomasz KOBZDEJ, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Polone în Republica Moldova.....2

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR 5

DREPT PENAL ȘI PROCESUAL PENAL

Vitalie RACU. Impactul legii nr. 190 din 21.07.2022 asupra procesului de recuperare a bunurilor infracționale.....8

Andrei STRATAN. Informația falsă: mijloc de săvârșire a infracțiunilor prevăzute în articolul 238 din Codul penal 15

Ludmila NEGRITU. Incriminarea faptei de distrugere sau risipire a bunurilor băncii: între necesitate și exces de incriminare 22

DREPT CIVIL ȘI PROCESUAL CIVIL

Vasile CREȚU. Reglementarea activității judecătorilor și a executorilor judecătorești în perioada Marii Uniri..... 30

Felicia CHIFA. Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială 35

DREPT PUBLIC

Tatiana CIAGLIC. Accesul la justiție prin prisma digitalizării informației 42

Aliona CARA-RUSNAC. Semnătura electronică – tendințe actuale de facilitare a accesului online la serviciile și actele juridice electronice..... 47

Natalia GAVRILENCO. Lipsa eticii profesionale a judecătorilor – temei de sancționare disciplinară..... 56

SUMMARY

OUR GUEST

Tomasz KOBZDEJ, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Poland in the Republic of Moldova 2

NIJ LIFE: THE CHRONICLE OF EVENTS.....5

CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

Vitalie RACU. The impact of law no. 190 of 21.07.2022 on the criminal asset recovery process.....8

Andrei STRATAN. False information: means of committing crimes provided in article 238 of the Criminal Code..... 15

Ludmila NEGRITU. Criminalization of destroying or wasting bank property: between necessity and excess of incrimination 22

CIVIL LAW AND CIVIL PROCEDURAL LAW

Vasile CREȚU. Regulation of the activity of judges and bailiffs during the period of the Great Union 30

Felicia CHIFA. Particularities of the burden of proof in the special procedure 35

PUBLIC LAW

Tatiana CIAGLIC. Access to justice through the prism of digitalization of the information 42

Aliona CARA-RUSNAC. Electronic signature – current trends in facilitating online access to electronic services and legal documents..... 47

Natalia GAVRILENCO. Lack professional ethics of judges – grounds for disciplinary sanctions 56

INVITATUL NOSTRU

„ÎNȚELEGEM PERFECT PROVOCĂRILE CU CARE SE CONFRUNTĂ REPUBLICA MOLDOVA…”

– Domnule ambasador Tomasz Kobzdej, țara Dumneavoastră, Polonia, este percepută la Chișinău ca un partener de importanță strategică, în special în contextul aspirațiilor europene ale Republicii Moldova. De unde și de când această dragoste a polonezilor față de țara noastră?

– Polonia şi Moldova sunt ţări cu o cultură şi o istorie foarte similare. Soarta naţiunilor şi statelor noastre s-a împletit de multe ori. În patria mea exista un respect deosebit pentru cei ce luptă pentru independenţă şi eliberare de influenţa puterilor străine, de aceea sprijinim Republica Moldova şi aspiraţiile sale de aderare la Uniunea Europeană. Parteneriatele de cooperare au loc la diferite niveluri: de la cele mai înalte autorităţi ale statului, aşa cum se vede în numeroase vizite ale preşedinţilor şi prim-miniştrilor, cooperarea continuă între ministere (cele din afacerile externe, sănătate, afaceri interne, agricultură, dezvoltare regională, justiţie), între administraţiile locale, oraşe partenere, universităţi. Modul în care polonezii gândesc despre Republica Moldova se bazează pe două elemente la fel de esențiale: toţi înţeleg importanţa geopolitică a Republicii Moldova în circumstanţele actuale de securitate. În acelaşi timp, polonezii au multă empatie faţă de moldoveni, mai ales că avem o mișcare istorică similară în ultimii 30 de ani.

Cu siguranţă, ultimii trei ani au fost o perioadă istorică pentru Republica Moldova, iar războiul din Ucraina atrage atenţia comunităţii internaţionale asupra acestui loc particular din Europa. Cooperarea polono-moldovenească şi implicarea poloneză în reformele Republicii Moldova sunt, totuşi, mai profunde şi mai lungi decât „acoperirea mediatică” recentă a acestei ţări.

– Polonia, alături de alte țări europene, acordă Republicii Moldova o asistență substanțială pe calea transformărilor democratice. O face inclusiv prin implementarea unor proiecte comune în domeniul agriculturii, asigurării ordinii publice, culturii, educației... Care dintre asemenea proiecte au sau au avut un impact deosebit asupra opiniei publice din Republica Moldova?

– Cu adevărat, Polonia se angajează în multe proiecte care întrunesc următoarele criterii: cooperarea cu un partener local, efectul de lungă durată şi îmbunătăţirea calităţii vieţii persoanelor care trăiesc în comunitate. Acest lucru este realizat printr-o combinaţie de asistenţă tehnică (materială), transfer de cunoştinţe şi experienţă.

Tomasz KOBZDEJ,
Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Polone în Republica Moldova

Unele dintre proiectele de dezvoltare sunt recunoscute doar la nivel local, dar sunt la fel de importante ca şi eforturile la scară întreagă. Exemple bune sunt renovările pentru facilităţile din educaţie şi ale serviciilor de asistenţă medicală. În cazul în care oferim asistenţă care are o acoperire la nivel naţional, cum ar fi cooperarea cu Ministerul Afacerilor Interne, putem ajunge la o audienţă mult mai largă. Nu trebuie să uităm acţiunile poloneze din mai 2023, când Poliţia Poloneză a furnizat instruiri omologilor săi moldoveni, folosind un elicopter fantezist, iar acest eveniment a fost atât de excepţional încât a creat un interes masiv în faţa cetăţenilor Republicii Moldova şi a mass-media locale. Dar din nou: nu putem confunda promovarea vizibilităţii poloneze cu auto-promovarea.

– Relaţiile diplomatice între Polonia şi Republica Moldova au fost stabilite la 14 iulie 1992. În acele zile mai continua războiul secesionist de la Nistru, cu implicarea Armatei a 14-a a Federaţiei Ruse. Ştim că Polonia respectă şi susţine integritatea teritorială a Republicii Moldova. Cum credeţi, victoria Ucrainei în actualul război cu Rusia va facilita rezolvarea diferendului transnistrean?

– Polonia subliniază invariabil sprijinul său multidimensional pentru Republica Moldova în cadrul graniţelor sale recunoscute internaţional în ceea ce priveşte deciziile luate de guvern. Acest lucru a fost subliniat şi în timpul mandatului Poloniei în calitate de preşedinte al OSCE. Ministrul polonez al afacerilor externe, profesorul Zbigniew Rau, în timpul vizitei sale la Chişinău şi în regiunea transnistreană, a subliniat această poziţie, afirmând că dialogul cu participarea partenerilor internaţionali este necesar pentru rezolvarea conflictului. Preşedinţia poloneză a OSCE a sprijinit activ discuţiile dintre Chişinău şi Tiraspol, în timp ce planifica o întâlnire în formatul principal de negociere, care este de 5+2. Situaţia s-a schimbat din cauza atacului Rusiei asupra Ucrainei. Aceste ţări sunt cruciale în formatul negocierii. Războiul a amânat perspectiva progresului, dar suntem convinşi că sfârşitul războiului din Ucraina va deschide un nou capitol în acest proces.

– Cum colaboraţi cu diaspora poloneză în R. Moldova? Ştiu că mulţi dintre reprezentanţii acesteia locuiesc în estul republicii, unde, cu secole în urmă, nordul Transnistriei reprezenta hotarul de sud-est al ceea ce cunoaştem ca Reci Pospolita sau Uniunea statală polono-lituaniană. Acum câţiva ani, l-am cunoscut pe preotul catolic din localitatea transnistreană Raşcov şi am înţeles că el venise acolo ca misionar polonez...

– În Republica Moldova există o mulţime de organizaţii care reprezintă minoritatea poloneză în majoritatea regiunilor ţării. În plus, polonezii se întâlnesc şi în jurul bisericilor romano-catolice. Principalele locaţii în care trăieşte diaspora poloneză în Moldova sunt: Chişinău, Bălţi, Stârcea, Soroca şi Comrat. De fapt, în regiunea transnistreană avem multe organizaţii ale diasporei poloneze, adică în Sloboda Raşcov, Raşcov, Râbniţa, precum şi în Tiraspol. Ambasada Poloniei sprijină toţi moldovenii de origine poloneză care doresc să înveţe limba poloneză (astăzi avem 8 profesori trimişi din Polonia şi, de asemenea, profesori locali) şi facilitează dezvoltarea cunoştinţelor despre Polonia, tradiţiile noastre şi istoria noastră naţională. Astăzi, încercăm să sprijinim călătoriile în Polonia, în special pentru copiii care doresc să viziteze patria strămoşilor lor. Diaspora poloneză cooperează, de asemenea, cu Ambasada Poloniei şi cu fundaţii neguvernamentale din Polonia, oferind propriile proiecte. Oamenii care demonstrează că au strămoşi polonezi, menţin tradiţiile poloneze şi vorbesc limba noastră pot solicita „Karta Polaka". Aceste documente sunt emise pentru străini, dar ajută în călătorii, admitere la universităţi şi muncă legală în Polonia.

Comunitatea poloneză din Moldova are propria sa istorie, foarte interesantă. De exemplu, Raşcov are un loc special în memoria colectivă poloneză, din cauza romanelor istorice ale lui Henryk Sienkiewicz, legate de istoria secolului al XVII-lea. În zilele noastre, diaspora poloneză care trăieşte în acea regiune provine din migraţia din secolele XIX şi XX, în mare parte din Ucraina. Chiar şi astăzi la cimitirul din Raşcov se pot vizita morminte istorice poloneze. Multe dintre monumentele legate de istoria poloneză au fost renovate de Institutul Naţional al Patrimoniului Polonez în străinătate „Polonika" acum câţiva ani. Cel mai cunoscut este monumentul care comemorează locul morţii lui Stanisław Żołkiewski în Ţuţora, unde hatmanul a fost ucis.

– În activitatea Dumneavoastră practicați și conferințe publice, în special – în fața studenților. Principalul subiect al acestor conferințe îl reprezintă relațiile moldo-polone în contextul securității europene. Anume în acest context, putem noi fi încredințați că Polonia este un partener strategic și pentru Republica Moldova?

– Oportunitatea de a întâlni studenţii şi de a împărtăşi cu ei opinii cu privire la securitatea europeană, inclusiv problema relaţiilor moldo-poloneze, în special în aceste zile, contextul acestora nu poate fi supraevaluat. Parteneriatul strategic este o relaţie bazată pe acordul reciproc, în care obligaţiile ambelor părţi sunt clare. Încrederea este construită şi menţinută în cursul cooperărilor zilnice şi, ca atare, oferă încredere pentru viitor. Polonia sprijină puternic Republica Moldova în multe domenii, acordând fonduri, oferind asistenţă materială, împărtăşind cunoştinţe şi experienţă. Exemple de cooperare între ministerele afacerilor interne au fost acoperite pe scară largă şi comentate de mass-media moldovenească şi de publicul lor. Scopul acţiunilor noastre a fost consolidarea competenţelor instituţiilor şi serviciilor dumneavoastră care sunt direct implicate în probleme de securitate.

Într-adevăr, misiunea mea în Republica Moldova a fost dominată de probleme legate de securitate, atât în context bilateral, cât şi multilateral. Acum, Ambasada Poloniei acţionează şi ca punct de contact NATO. Una dintre sarcinile noastre este de a explica societăţii moldoveneşti ce reprezintă această alianţă nord-atlantică. Prezentăm Polonia ca un exemplu concret de tranziţie eficientă a sectorului de securitate. Subliniez adesea că succesiunea deciziilor strategice poloneze a fost importantă: garanţiile de securitate (NATO, ca un scut real pentru noi) mai întâi, apoi integrarea socio-economică – aderarea la UE.

Fiecare ţară este diferită, azi Europa este diferită de cea de acum 20 de ani, dar încă multe lecţii din tranziţia poloneză ar putea fi de învăţătură pentru Republica Moldova.

Cele mai înalte autorităţi poloneze au anunţat public că facilitarea integrării Republicii Moldova în UE va fi una dintre priorităţile Preşedinţiei poloneze a UE în 2025. Aceasta este o declaraţie destul de strategică şi serioasă. Polonia nu numai că declară o atenţie strategică asupra Moldovei, dar Polonia a făcut lobby la Bruxelles şi în alte capitale europene pentru acordarea statutului de ţară candidat a Moldovei în UE. Nu a

fost foarte uşor să convingem toţi partenerii. Aşa văd eu perspectiva strategică menţionată în întrebare.

– Este cunoscut Festivalul Primăverii Poloneze pe care îl organizați în Republica Moldova. Dacă ne gândim că-i vorba de o primăvară europeană, ne puteți spune ce are de învățat de la polonezi societatea noastră pentru a păși mai convinsă pe calea integrării europene?

– „Primăvara poloneză" este una dintre cele mai active organizaţii poloneze din Chişinău. În fiecare an, în cooperare cu Ambasada Poloniei, organizează un concert festiv, ceea ce reprezintă o şansă pentru diaspora poloneză din fiecare parte a Moldovei de a-şi prezenta patrimoniul cultural. Acest festival este foarte popular printre polonezii din Moldova şi a devenit parte a tradiţiei noastre locale. Aş dori să subliniez că acest festival reuneşte multe grupuri: copii şi adulţi, profesionişti şi amatori – toţi acei care depun eforturi pentru menţinerea culturii poloneze în Moldova. În opinia mea, acest tip de întâlnire are o influenţă pozitivă asupra tuturor comunităţilor prin consolidarea cooperării între organizaţiile poloneze din Moldova.

– După destrămarea lagărului socialist, din care făcea parte și Polonia, sigur că și țara Dumneavoastră a avut probleme de reformare a sistemului de justiție. Cum a înfruntat Polonia acele probleme, dar și cum apreciați nenumăratele încercări de reformare a acestui sistem în Republica Moldova?

– Referindu-ne la asemănările din istoria ţărilor noastre, aş dori să subliniez că înţelegem perfect provocările cu care se confruntă Republica Moldova. Procesul de transformare este extrem de dificil şi necesită sacrificiu. Aceasta implică nu numai schimbări organizaţionale, dar, mai ales, reforme politice foarte complicate. Reformele sistemului de justiţie sunt cele care necesită atât precizie, transparenţă, cât şi o schimbare mentală. Efectuarea acestor schimbări este solicitantă şi necesită mult timp. Polonia sprijină atât politic, cât şi prin expertiză reformele sistemului de justiţie din Moldova. Ca exemplu, pot servi consultările experţilor ministerelor justiţiei din luna octombrie.

– Una dintre cele mai mari piedici pe calea integrării europene a țării noastre este corupția. Dacă și Polonia s-a confruntat cu așa ceva, care ar fi soluțiile de dezrădăcinare a acestui flagel?

– Nu există un răspuns simplu la această întrebare. Polonia a fost şi, într-o oarecare măsură, este încă afectată de riscul de corupţie. Din fericire, datorită reformei democratice consecvente, care a început în anii 90, au fost introduse valori precum statul de drept şi libertatea de exprimare, dar şi transparenţa, ca principiu-cheie al bunei guvernări. În acest sens, cred că există două circumstanţe importante care ar putea contribui la combaterea ciumei corupţiei. În primul rând, este angajamentul autorităţii statului de a conduce un proces de luare a deciziilor onest, deschis şi responsabil, cu angajarea tuturor părţilor, inclusiv a reprezentanţilor societăţii civile. În al doilea rând, este reacţia guvernului la problemă. Răspunsul la orice caz de luare de mită, fraudă sau delapidare cu privire la reprezentantul autorităţilor trebuie să fie rapid şi decisiv. Din câte ştiu, Moldova a construit în ultimii ani o bază legală eficientă pentru a-i persecuta pe asemenea criminali. Mai mult, în societatea moldovenească există o cerere mare de schimbare. De când Moldova a mers pe calea integrării europene, guvernul a întreprins măsuri uriaşe pentru a lupta împotriva corupţiei şi pentru a îndeplini cerinţele UE. Este vizibil faptul că procesul de integrare europeană a Moldovei serveşte ca un catalizator pentru introducerea unor reforme cuprinzătoare în ţară.

Cel mai important este că Moldova nu-i singură în aceste eforturi şi are sprijin internaţional.

– Institutul Național al Justiției pregătește cadre tinere pentru sistemul justiției, mai desfășoară și formarea continuă a judecătorilor și procurorilor aflați în funcție. Toți consideră că pe ușile INJ ies procurori și judecători bine pregătiți etic și profesional. Cum credeți: de ce oare, ajungând în sistem, aceștia nu mai luptă pentru a transforma spre bine sistemul din interior?

– Nu sunt în măsură să aliniez teza puternică din întrebare sau să o argumentez. Nu pot judeca judecătorii moldoveni. Există mecanisme speciale de stat stabilite în acest obiectiv.

Nu pot decât să împărtăşesc observaţia mea generală: o justiţie puternică înseamnă o societate puternică şi stabilă. În fiecare ţară, inclusiv Moldova şi Polonia, există grupuri interesate de un stat slab şi de lipsa transparenţei instituţionale.

– Domnule ambasador, ce se știe în Polonia despre Republica Moldova?

– Istoriceşte, Republica Moldova a fost populară printre anumite grupuri de turişti, care ştiau de ce ar trebui să călătorească aici: pentru a experimenta oamenii, natura, mâncarea şi vinul, care este greu de găsit în altă parte mai aproape de Polonia. Evoluţiile politice recente din regiune au atras atenţia cetăţenilor polonezi despre situaţia actuală din Republica Moldova. Polonezii ştiu: ţara care a făcut parte odată din Uniunea Sovietică este acum pe calea de integrare în Uniunea Europeană şi are multe provocări pentru a face faţă, pornind de la refugiaţi, criza energetică şi criza economică. Mass-media poloneză informează pe larg despre reacţiile moldovenilor la orice încercări care vizează destabilizarea situaţiei politice, totodată, împărtăşeşte ştiri despre reformele şi politicile implementate de autorităţile Republicii Moldova. Vizitele recente, multiple, la nivel înalt, au fost, de asemenea, foarte utile pentru a atrage atenţia cetăţenilor polonezi asupra situaţiei actuale din ţara dumneavoastră.

Vă rog, fiţi conştienţi că primesc în continuare o mulţime de informaţii (articole, podcast-uri) despre Moldova de la prietenii mei rezidenţi în Polonia care nici nu se ocupă de relaţii internaţionale, ci, pur şi simplu, urmăresc cu atenţie evenimentele care au loc în Moldova. Sunteţi foarte populari!

– Vă mulțumim, domnule ambasador?

VIAȚA INJ: CRONICA EVENIMENTELOR

SALUTĂM O NOUĂ GENERAȚIE DE AUDIENȚI

În ziua de 13 noiembrie, la Institutul Național al Justiției a fost lansat un nou curs de formare inițială a candidaților la funcții de judecător și de procuror. Dintre cei 45 de audienți care au promovat cu succes examenul de admitere, 30 vor face studii pentru a candida la funcția de judecător, iar 15 – la funcția de procuror.

La festivitatea moderată de Directoarea interimară a Institutului Național al Justiției, Ecaterina Popa, au participat conducătorii-cheie ai instituțiilor din sectorul justiției, reprezentanți ai corpului diplomatic al ambasadelor României și SUA în R. Moldova, audienți și formatori INJ.

În alocuțiunea sa, Ecaterina Popa, a menționat: „Scopul formării inițiale a viitorilor judecători și procurori este esențial: pregătirea unei generații care să reprezinte coloana vertebrală a justiției, garantând astfel statul de drept în societatea noastră. Fiecare efort depus în această instituție va contribui la continuarea procesului de reformă inclusiv pentru atingerea obiectivului de aderare la UE”.

„Reforma justiției și lupta împotriva corupției nu sunt doar simple slogane, dar angajamente de țară, asumate în procesul de integrare europeană. Vă îndemn să fiți onești și să vă ghidați întotdeauna de spiritul și litera legii”, a subliniat Ministra Justiției, Veronica Mihailov-Moraru, în intervenția sa.

Mesaje de felicitare și îndrumare către audienți au mai avut Ion Munteanu, Procuror General interimar, Viorica Puica, Președintă interimară a Curții Supreme de Justiție, Ovidiu Viorel Năftănăilă, prim-colaborator al Ambasadei României în R. Moldova, Brett Rose, Director al Secției justiție penală și aplicarea legii din cadrul Ambasadei SUA în R. Moldova, Diana Rotundu, Președinta Consiliului INJ, Angela Motuzoc, Președinta Consiliului Superior al Procurorilor, Sergiu Caraman, Președinte interimar al Consiliului Superior al Magistraturii, Viorel Ciobanu, Președintele Comisiei pentru examenele de admitere 2023, și Ion Guzun, membru al Consiliului Superior al Magistraturii.

UN NOU PROIECT DE REFORMĂ A JUSTIȚIEI ȘI COMBATERE A CORUPȚIEI

La 13 iulie 2023, la Institutul Naţional al Justiţiei a fost prezentat Proiectul de reformă a justiţiei și combatere a corupţiei (JARA) care va sprijini, prin intermediul Agenţiei SUA pentru Dezvoltare Internaţională (USAID), eforturile Guvernului R. Moldova de a implementa și de a promova angajamentele sale de combatere a corupţiei.

Evenimentul de lansare s-a desfășurat cu participarea Președintei R. Moldova, Maia Sandu, a Adjunctei Administratoarei USAID pentru Biroul Europa și Eurasia, Erin McKee, a Ambasadorului SUA în R. Moldova, Kent D. Logsdon, a ministrei justiţiei, Veronica Mihailov-Moraru, a Directoarei interimare a INJ, Ecaterina Popa, și a coordonatoarei proiectului, Anne M. Trice.

În cadrul proiectului, USAID va stabili parteneriate cu Ministerul Justiţiei, Institutul Naţional al Justiţiei, Centrul Naţional Anticorupţie, Procuratura Anticorupţie și ONG-uri pentru a atinge patru obiective: crearea unui mini-secretariat care va monitoriza implementarea Strategiei de Dezvoltare a

Justiţiei pentru anii 2022-2025; instruirea în cadrul INJ a judecătorilor și a personalului instanţelor cu privire la subiecte specializate în domeniul financiar (criptomonede, portmoneu financiar, achiziţii publice etc.) și asistenţă pentru evaluarea extraordinară a judecătorilor și a procurorilor; expertiză legislativă și analitică oferită principalelor instituţii anticorupţie – CNA și PA; sensibilizarea opiniei publice prin intermediul societăţii civile.

Ministrul justiției din România a efectuat o vizită la INJ

O delegaţie din România, condusă de ministrul justiţiei, Alina-Ștefania Gorghiu, a vizitat la 23 august 2023, Institutul Naţional al Justiţiei, unde a avut o întrevedere cu Directorul interimar, Ecaterina Popa.

Din delegaţia română au făcut parte George-Cătălin Șerban, Secretar de stat al Ministerului Justiţiei, Andrei Bratosin, Secretar II, Secţia politică a Ambasadei României în R. Moldova, Dochiana Bejan și Iulia-Ilinca Ilie, consilieri ai ministrului, fiind însoţiţi de Gabriela Bejenari, consultant superior, Direcţia relaţii internaţionale, Ministerul Justiţiei din R. Moldova.

Din partea Institutului, la întâlnire au mai participat Cezara-Elena-Polisca, șefa Secţiei didactico-metodică și formare formatori, Olga Marandici, șefa Secţiei relaţii internaţionale, Ion Bocan, șeful Secţiei instruire continuă.

În cursul discuţiei au fost abordate subiecte privind colaborarea moldo-română pe segmentul justiţiei și formare judiciară. Directorul interimar a subliniat importanţa conlucrării și beneficiile obţinute în cadrul parteneriatelor cu Institutul Naţional al Magistraturii și Școala Naţională de Grefieri.

A fost evidenţiată relevanţa profesională consistentă a transferului de expertiză oferit beneficiarilor INJ, începând cu anul 2022 și care continuă până în prezent, cu sprijinul Agenţiei de Cooperare Internaţională pentru Dezvoltare (RoAid), sub coordonarea Ministerului Afacerilor Externe din România. Doamna Ministru și doamna Director au identificat necesităţi și au definit perspective și oportunităţi de consolidare a expertizei instituţionale, inclusiv aspecte legate de formarea judiciară în domeniul acquis-lui comunitar.

Vizită de studiu în Statele Unite ale Americii

Reprezentanţii Institutului Naţional al Justiţiei, Ecaterina Popa, Directoare interimară, și Cezara-Elena Polisca, șefa Secţiei didactico-metodică și formare formatori, au efectuat o vizită de studiu în Statele Unite ale Americii. Delegaţia a inclus și profesori responsabili de predarea cursului de scriere și argumentare juridică la facultăţile de drept din R. Moldova. Vizita a fost parte a programului „Consolidarea cercetării, scrierii și argumentării juridice în Moldova”, implementat de National Center for State Courts (NCSC) în colaborare cu Universitatea Willliam&Mary din Williamsburg, fiind facilitată de Biroul justiţie penală și aplicarea legii (INL) al Departamentului de Stat al SUA.

În cadrul vizitei de studiu, au fost desfășurate numeroase activităţi care au avut ca scop dezvoltarea abilităţilor de scriere juridică în procesul de pregătire a viitorilor reprezentanţi ai sectorului justiţiei, precum și înţelegerea modului în care universităţile din SUA abordează această disciplină esenţială în formarea tinerilor pentru cariere juridice. De asemenea, în cadrul unei mese rotunde, Ecaterina Popa a abordat subiecte ce ţin de admiterea, procesul de formare iniţială și absolvirea INJ, oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra funcţionării și obiectivelor Institutului Naţional al Justiţiei din R. Moldova.

Vizita de studiu s-a desfășurat în perioada 26 august-4 septembrie 2023.

SUPORT PENTRU REFORMA JUSTIȚIEI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

La 17 octombrie 2023 a avut loc lansarea proiectului comun al Uniunii Europene și al Consiliului Europei „Suport pentru reforma justiţiei în Republica Moldova", care va acorda sprijin autorităţilor naţionale pentru a avansa în continuare reforma sistemului judiciar prin consolidarea independenţei, transparenţei și profesionalismului acestuia. Printre beneficiarii proiectului se numără Ministerul Justiţiei, Consiliul Superior al Magistraturii, Consiliul Superior al Procurorilor, Institutul Naţional al Justiţiei și Curtea Constituţională.

Evenimentul a fost deschis de Veronica Mihailov-Moraru, Ministra Justiţiei a Republicii Moldova, Jānis Mažeiks, Șeful Delegaţiei Uniunii Europene în Republica Moldova, Falk Lange, Șeful Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, și Lilit Daneghian, Șefa Diviziei Programe de Cooperare a.i., Direcţia Generală Drepturile Omului și Stat de Drept, Consiliul Europei.

Institutul Naţional al Justiţiei a fost reprezentat de Ecaterina Popa, Directoare interimară, și Olga Marandici, șefa Secţiei relaţii internaţionale. În intervenţia sa, Directoarea interimară a INJ s-a referit la formarea judiciară ca o pre-condiţie pentru independenţa judiciară, statul de drept și protecţia drepturilor omului, precum și la importanţa Institutului în oferirea resurselor educaţionale de calitate pentru profesioniștii din domeniul juridic. De asemenea, Ecaterina Popa a subliniat necesitatea intensificării eforturilor comune ale partenerilor naţionali și internaţionali în vederea edificării un sistem judiciar imparţial, transparent și eficient în contextul integrării ţării noastre la Uniunea Europeană.

ROLUL INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI, CA ENTITATE DE FORMARE JUDICIARĂ

În preajma Zilei Juristului, audienţii și formatorii INJ au participat la un panel de discuţii cu genericul „Rolul Institutului Naţional al Justiţiei ca entitate de formare judiciară, în contextul obţinerii statutului de ţară candidată a R. Moldova pentru aderarea la Uniunea Europeană".

În deschiderea evenimentului au vorbit Ecaterina Popa, Directoare interimară a Institutului Naţional al Justiţiei, Stanislav Copeţchi, Secretar de stat de la Ministerul Justiţiei, și Lilit Daneghian-Bossler, Șefă interimară, Divizia de Programe de Cooperare, Consiliul Europei. Mesajele lor au conţinut felicitări cu ocazia zilei profesionale, precum și convingerea că tânăra generaţie de juriști, trecută prin pregătirea profesională la INJ, va fi un suport esenţial pentru modelarea unui sistem judiciar eficient și transparent.

În discursurile lor, Mariana Chicu, șefă a Unităţii din cadrul Diviziei de Programe de Cooperare, Consiliul Europei, și Eduard Pesendorfer, Delegaţia Uniunii Europene în R. Moldova, au dezvoltat subiecte privind importanţa judiciarului independent în menţinerea statului de drept, rolul formării judiciare din perspectiva standardelor Consiliului Europei, instruirea judiciară ca parte a reformei din sectorul justiţiei în Republica Moldova – condiţionalitate pentru candidatura la aderarea la Uniunea Europeană.

Activitatea a fost precedată de o întrevedere a oficialilor invitaţi la care au fost discutate oportunităţi de colaborare în contextul lansării recente a proiectului comun al Uniunii Europene și al Consiliului Europei „Suport pentru reforma justiţiei în R. Moldova", Institutul Naţional al Justiţiei fiind unul dintre beneficiarii acestuia.

DREPT PENAL ŞI PROCESUAL PENAL

CZU: 343.272
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).01

Impactul legii nr. 190 din 21.07.2022 asupra procesului de recuperare a bunurilor infracţionale

Vitalie RACU,
şef de direcţie, CNA,
formator INJ
https://orcid.org/0000-0003-0643-956X

SUMAR

Amendamentele aduse de legiuitor instituţiei confiscării extinse prin Legea Republicii Moldova nr. 190 din 21.07.2022 au ca fundament remedierea situaţiilor de imperfecţiune legislativă şi alinierea cadrului legal în materia recuperării bunurilor infracţionale la standardele europene. Prezentul studiu îşi propune interpretarea exegetică a modificărilor operate în Codul penal, punerea pe tapet a elementelor-cheie, analiza acestora în raport cu standardele europene, precum şi soluţionarea problemei: în ce măsură modificările cu privire la confiscarea extinsă vor îmbunătăţi procesul de recuperare a bunurilor infracţionale?

***Cuvinte-cheie**: standarde europene, recuperarea bunurilor infracţionale, confiscare specială, confiscare extinsă, activitate infracţională, persoană condamnată.*

The impact of law no. 190 of 21.07.2022 on the criminal asset recovery process

SUMMARY

The amendments adopted by the legislator to the institution of extended confiscation are based on the remedy of situations of legislative imperfection and the alignment of the legal framework in the field of recovery of criminal assets to European standards. The present study aims to review the amendments made in the Criminal Code, highlight the key elements, analyze them in relation to European standards, as well as answer the question: Will the changes regarding extended confiscation improve the process of recovery of criminal assets?

***Key-words:** European standards, recovery of criminal assets, special confiscation, extended confiscation, criminal activity, convicted person.*

Consideraţii preliminare

Întrucât reprezintă un instrument eficace în lupta împotriva criminalităţii organizate, confiscarea activelor provenite din săvârşirea de infracţiuni a devenit o prioritate strategică la nivelul Uniunii Europene. Confiscarea rămâne principala armă şi cel mai important instrument de prevenire şi luptă împotriva criminalităţii organizate, corupţiei, spălării banilor şi a altor infracţiuni grave, deoarece acestea privează persoanele care săvârşesc fapte prejudiciabile de beneficiile financiare şi asigură respectarea principiului deja unanim recunoscut *„criminalitatea nu produce venituri”* [13, p. 32].

În literatura de specialitate s-a afirmat, pe bună dreptate, că instituţia confiscării (specială sau extinsă) face parte din procesul de recuperare a activelor sau *lato sensu* a bunurilor provenite din infracţiuni [16, p. 5-8].

Confiscarea extinsă, ca măsură de siguranţă, introdusă în Codul penal al Republicii Moldova [2] prin Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr. 326 din 23.12.2013 [9], urma să constituie pentru organele îndrituite cu

aplicarea legii un instrument-cheie de prevenire şi combatere eficientă a criminalităţii organizate sau infracţiunilor de corupţie, deoarece aceasta are rolul de a confisca „ceva mai mult" decât confiscarea specială, adică acele bunuri care nu au o conexiune directă cu infracţiunea, dar provin din activităţi infracţionale de natura celor care au atras condamnarea făptuitorului.

Cu toate acestea, după 9 ani de la intrarea în vigoare, jurisprudenţa acumulată în domeniul confiscării extinse pare a fi una infimă şi nu a atins rezultatul scontat şi urmărit de autorităţi. În prezent a fost dispusă confiscarea extinsă doar în câteva cazuri singulare [14, p. 173], care mai degrabă constituie o excepţie, decât o aplicabilitate sistemică a acesteia în procesul de recuperare a bunurilor infracţionale.

La 21.07.2022, prin Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 190 [11], legiuitorul a adoptat o serie de amendamente la Codul penal, Codul de procedură penală şi Codul de executare, care, potrivit preambulului din lege, ar transpune dispoziţiile prevăzute la art. 4, 5 şi 6 din Directiva 2014/42/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 3 aprilie 2014 privind îngheţarea şi confiscarea instrumentelor şi produselor infracţiunilor săvârşite în Uniunea Europeană [5].

Aşadar, modificările în discuţie au avut drept scop remedierea situaţiei de imperfecţiune legislativă a confiscării extinse prevăzută la art. 106^1 Cod penal [12], iar cele mai importante dintre acestea se referă la lista infracţiunilor în care poate fi aplicată confiscarea extinsă şi condiţiile speciale de aplicabilitate a confiscării extinse.

Discuţii şi rezultate

Cu privire la extinderea listei exhaustive a infracţiunilor prevăzute la art. 106^1 alin. (1) Cod penal, amintim întâi de toate că Directiva 2014/42/UE din 3 aprilie 2014 stabileşte că statele ar trebui să aplice confiscarea extinsă cel puţin în cazul anumitor infracţiuni grave, iar art. 5 alin. (2) din directivă face referinţă la următoarele categorii de infracţiuni:

- corupţia activă şi pasivă din sectorul privat, precum şi corupţia activă şi pasivă care implică funcţionari ai instituţiilor Uniunii Europene sau ai statelor membre;
- infracţiunile legate de participarea la o organizaţie criminală, cel puţin în cazurile în care infracţiunea a generat beneficii economice;
- incitarea sau recrutarea unui copil în scopul participării la spectacole pornografice sau obţinerea de foloase sau exploatarea unui copil în orice alt fel în acest scop, în cazul în care copilul a depăşit vârsta consimţământului sexual; distribuirea, diseminarea sau transmiterea de pornografie infantilă; oferirea, furnizarea sau punerea la dispoziţie de pornografie infantilă; producerea de pornografie infantilă;
- afectarea ilegală a integrităţii sistemului şi afectarea ilegală a integrităţii datelor, în cazul în care a fost afectat un număr semnificativ de sisteme informatice prin utilizarea unui instrument, conceput sau adaptat în principal pentru scopul respectiv; importul, distribuirea sau punerea la dispoziţie în alt mod, cu intenţie, a instrumentelor utilizate pentru săvârşirea de infracţiuni, cel puţin atunci când nu reprezintă cazuri minore;
- o infracţiune pasibilă de o pedeapsă maximă privativă de libertate de cel puţin patru ani.

Lista de infracţiuni care se conţine în art. 106^1 alin. (1) Cod penal cuprinde un spectru larg de fapte prejudiciabile dislocate în diferite Capitole ale Părţii Speciale.

În varianta iniţială (cea de până la intervenţia Legii nr.190 din 21.07.2022), pentru aplicabilitatea confiscării extinse era necesar ca persoana să fie condamnată pentru săvârşirea infracţiunilor prevăzute la art. 158, 165, 206, 208^1, 208^2, 217–217^4, 218–220, 236–240, 243, 248–253, 256, 260^3, 260^4, 279, 280, 283, 284, 290, 292, 302, 324–329, 330^2, 332–335^1 Cod penal. A doua condiţie generală care urmează a fi întrunită este aceea ca fapta infracţională care a atras condamnarea făptuitorului să fie săvârşită din interes material. Urmărirea obţinerii unui interes material nu poate fi realizată decât cu intenţie, iar aptitudinea unei infracţiuni de a produce persoanei condamnate un beneficiu de natură patrimonială poate decurge fie din natura sa, fie din modul concret în care a fost săvârşită.

Totuşi identificarea cât mai exactă a infracţiunilor care formează lista indicată de legea penală se dovedeşte a fi o operaţiune destul de dificilă pentru legiuitor.

Aşadar, potrivit remanierilor operate prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, legiuitorul a revizuit lista infracţiunilor prevăzute la art. 106^1 alin. (1) Cod penal, completând-o cu infracţiunile stipulate la art. 168 „Munca forţată"; art. 186 „Furtul"; art. 187 „Jaful", art. 188 „Tâlhăria", art. 189 „Şantajul"; art. 191 „Delapidarea averii străine"; art. 192 „Pungăşia"; art. 214^1 „Producerea sau comercializarea medicamentelor contrafăcute"; art. 242^1 „Manipularea unui eveniment"; art. 242^2 „Pariuri aranjate", art. 260^6 „Frauda informatică", art. 352^1 „Falsul în declaraţii", art. 361 „Confecţionarea, deţinerea,

vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimantelor, ştampilelor sau sigiliilor false".

Totodată, infracţiunea prevăzută la art. 329 Cod penal a fost exclusă de legiuitor, ca infracţiune pentru săvârşirea căreia poate fi aplicată confiscarea extinsă, tocmai reieşind din raţionamentul că „Neglijenţa în serviciu" nu poate fi săvârşită cu intenţie şi nu poate genera venituri ilicite.

La o analiză atentă a listei de infracţiuni prevăzute la art. 106[1] alin. (1) Cod penal, constatăm că unele dintre acestea, reieşind din textul incriminator, în general nu pot genera careva avantaje patrimoniale, cum ar fi: art. 217 „Circulaţia ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora fără scop de înstrăinare" sau art. 240 „Utilizarea contrar destinaţiei a mijloacelor din împrumuturile interne sau din fondurile externe", articole care, în opinia noastră, urmează a fi excluse din lista respectivă.

O altă condiţie obligatorie de aplicabilitate a confiscării extinse, introdusă prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, constă în faptul că infracţiunea săvârşită să prevadă o pedeapsă maximă cu închisoarea pe un termen mai mare de 4 ani.

Impunerea de către legiuitor a acestei condiţii duce la neaplicarea confiscării extinse pentru infracţiunile prevăzute la art. 256 „Primirea unei remuneraţii ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populaţiei" şi la art. 352[1] „Falsul în declaraţii", or, pedeapsa maximă a închisorii prevăzută pentru aceste infracţiuni este mai mică de 4 ani.

Constatăm că, deşi legiuitorul a încercat alinierea categoriilor de infracţiuni pentru săvârşirea cărora poate fi aplicată confiscarea extinsă la standardele stabilite prin Directiva 42/2014/UE, unele aspecte nu au fost studiate îndeajuns, astfel încât pentru anumite infracţiuni, incluse în lista exhaustivă la alin. (1) art. 106[1] Cod penal, confiscarea extinsă nu poate opera.

Cu referire la modificarea condiţiilor speciale de aplicabilitate a confiscării extinse, reţinem că remanierile analizate în prezentul studiu au afectat radical şi condiţiile speciale de aplicabilitate a confiscării extinse prevăzute la alin. (2) art. 106[1] Cod penal, în special în ceea ce ţine de momentul de la curgerea termenului care se ia în calcul la stabilirea diferenţei dintre veniturile legale şi bunurile deţinute, cuantumul disproporţiei dintre bunurile dobândite şi veniturile licite, precum şi originea bunurilor care fac obiectul confiscării extinse.

Aşadar, în varianta iniţială (cea de până la intervenţia Legii nr.190 din 21.07.2022), confiscarea extinsă putea fi dispusă dacă se întruneau cumulativ următoarele condiţii:

a) valoarea bunurilor dobândite de persoana condamnată timp de 5 ani înainte şi după săvârşirea infracţiunii, până la data adoptării sentinţei, depăşeşte substanţial veniturile dobândite licit de aceasta;

b) instanţa de judecată constată, în baza probelor prezentate în dosar, că bunurile respective provin din activităţi infracţionale de natura celor prevăzute la alin. (1).

În acord cu modificările operate prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, alin. (2) art. 106[1] Cod penal, a fost formulată următoarea redacţie:

a) valoarea bunurilor dobândite de persoana condamnată în ultimii 5 ani înainte de săvârşirea infracţiunii depăşeşte cu mai mult de 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărâre de Guvern, veniturile dobândite licit de aceasta. Dacă este comisă o infracţiune continuă, este luată în considerare şi perioada până la sfârşitul activităţii infracţionale;

b) instanţa de judecată îşi formează convingerea că bunurile respective pot proveni din activităţi ilicite. Convingerea instanţei se poate baza inclusiv pe diferenţa dintre veniturile dobândite licit şi valoarea bunurilor dobândite în aceeaşi perioadă;

c) au fost săvârşite infracţiunile indicate la alin. (1) pentru care legea prevede o pedeapsă maximă cu pedeapsa închisorii pe un termen mai mare de 4 ani.

Prin urmare, observăm că legiuitorul a înlocuit sintagma *„depăşeşte substanţial"* cu sintagma *„depăşeşte cu mai mult de 20 de salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărâre de Guvern".*

În ceea ce priveşte diferenţa substanţială, pentru început este necesar de a fi scos în lumină că sintagma „depăşeşte substanţial" a fost folosită de legiuitor în două texte din legea penală, şi anume: prevederile legale ce reglementează instituţia confiscării extinse (art. 106[1] Cod penal) şi norma juridico-penală ce incriminează fapta de îmbogăţire ilicită (art. 330[2] Cod penal), ambele introduse în legea penală prin acelaşi act normativ, şi anume – Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, nr. 326 din 23.12.2013 [9].

În lipsa unei previzibilităţi şi clarităţi a sintagmei „depăşeşte substanţial", această noţiune a generat discuţii şi dezbateri în doctrina naţională, în special în cadrul disecării infracţiunii de îmbogăţire ilicită, introdusă în Codul penal. Aşadar, în doctrină [15, p. 141] s-a punctat că nu este clar cât de substanţială trebuie să fie depăşirea mijloacelor dobândite legal, încât să devină aplicabil art. 330[2] CP RM.

Într-o altă opinie, s-a arătat că sintagma de referinţă mai este utilizată de legiuitor drept condi-

ţie inerentă a confiscării extinse, iar o cuantificare legală a condiţiei „depăşirea substanţială a veniturilor dobândite licit", pentru a opera art. 106[1] CP RM, nu există la momentul de faţă. Pe de altă parte, ar fi deplasat şi abuziv de a aplica unitatea de măsură ce caracterizează „diferenţa substanţială" definită în art. 2 din Legea nr. 133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii şi a intereselor personale pentru toate cazurile de confiscare extinsă. Orice interpretare *per a contrario* ar însemna o analogie inadmisibilă în planul răspunderii penale (art. 3 alin. (2) CP RM). Prin urmare, este indispensabilă formularea unor soluţii potrivite, astfel încât să se evite arbitrariul [7, p. 17].

Totodată, în cadrul controlului de constituţionalitate a unor prevederi din Codul penal şi Codul de procedură penală (confiscarea extinsă şi îmbogăţirea ilicită), Curtea Constituţională s-a expus că prevederile contestate nu depăşesc cadrul constituţional. Însă, examinând componenţa de infracţiune prevăzută la art. 330[2] din Codul penal, Curtea a constatat unele neclarităţi în textul acesteia, care pot crea deficienţe în aplicare, şi anume că estimarea bunurilor ca fiind de o valoare care „depăşeşte substanţial" mijloacele dobândite de către subiectul infracţiunii, *în lipsa unei cuantificări a proporţiei*, rămâne a fi vagă. Astfel, forul constituţional a înaintat legiuitorului o adresă cu privire la înlăturarea deficienţelor şi a considerat că este necesar de a fi precizat de către legiuitor [8, § 110-112].

Se pare că criticile aduse de doctrină cu privire la diferenţa substanţială inserată în textul incriminatoriu al infracţiunii de îmbogăţire ilicită şi confiscare extinsă au fost auzite de legiuitor, astfel încât, prin Legea nr. 190 din 21.07.2022, s-a oferit o claritate şi previzibilitate *„diferenţei substanţiale"*, prevăzute anterior în norma substituită, stabilindu-se un cuantum concret pentru diferenţa dintre veniturile licite ale persoanei şi valoarea bunurilor dobândite, prognozate de cel puţin 20 salarii medii lunare pe economie.

Cu toate că în Nota informativă la proiectul de lege [12] nu se face vreo refere asupra raţionamentelor unei asemenea cuantificări, credem că la originea stabilirii cuantumului de 20 salarii medii lunare pe economie prognozate stă tocmai Decizia Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr. 131 din 05.12.2019 [5], prin care a fost declarată inadmisibilă, *inter alia*, excepţia de neconstituţionalitate a textelor *„valoarea acestora depăşeşte substanţial mijloacele dobândite"* din art. 330[2] Cod penal. La concret, Curtea Constituţională a reţinut:

„20. Odată cu pronunţarea Hotărârii nr. 6 din 16 aprilie 2015, Curtea a trimis o Adresă către Parlament, în care a menţionat necesitatea înlăturării de către Legislativ a deficienţelor din definiţia infracţiunii de „îmbogăţire ilicită", cuprinsă la articolul 330[2] din Codul penal, **în vederea reglementării noţiunii de „valoare care depăşeşte substanţial mijloacele dobândite"**.

21. Pe 17 iunie 2016, Parlamentul a adoptat Legea nr. 133 privind declararea averii şi a intereselor personale, scopul acestei legi fiind instituirea măsurilor de prevenire şi de combatere a îmbogăţirii nejustificate, a conflictelor de interese, a stărilor de incompatibilitate, precum şi a încălcării regimului juridic al restricţiilor şi limitărilor.

22. Curtea observă că în articolul 2 din Legea privind declararea averii şi a intereselor personale este definită noţiunea de „diferenţă substanţială". Astfel, „diferenţa substanţială" reprezintă o diferenţă care depăşeşte 20 de salarii medii lunare pe economie între averea dobândită şi veniturile obţinute de către subiectul declarării împreună cu membrii familiei, concubinul/concubina pe parcursul exercitării mandatelor sau a funcţiilor publice ori de demnitate publică în aceeaşi perioadă.

23. În acest context, Curtea menţionează că sintagma „valoarea acestora depăşeşte substanţial mijloacele dobândite" cuprinsă la articolul 330[2] din Codul penal este clară şi previzibilă şi că sensul său poate fi înţeles de orice destinatar, pentru ca să-şi poată adapta conduita la exigenţele legii".

Reieşind din interpretarea dată de către Curtea Constituţională în § 20-23 din Decizie, definiţia noţiunii *„diferenţă substanţială"* dată ***în art.*** 2 din Legea privind declararea averii şi a intereselor personale, nr. 133 din 17.06.2016, are conexiuni legislative cu sintagma *„valoare care depăşeşte substanţial mijloacele dobândite"* utilizată în dispoziţia alin.(1) art. 330[2] din Codul penal.

În concluzie, atunci când s-a optat pentru diferenţa dintre veniturile licite ale persoanei şi valoarea bunurilor dobândite de cel puţin 20 salarii medii lunare pe economie prognozate în contextul art. 106 alin.(2) lit. a) din Codul penal, legiuitorul s-a bazat pe valoarea indicată în definiţia noţiunii de diferenţă substanţială prevăzută la art. 2 din Legea privind declararea averii şi a intereselor personale, nr. 133 din 17.06.2016 [10], pentru a respecta principul coerenţei legislative.

O altă modificare esenţială operată la lit. a) alin. (2) art. 106[1] Cod penal este perioada pentru care se face o evaluare a bunurilor dobândite şi a veniturilor licite ale persoanei condamnate. Astfel, legiuitorul a înlocuit textul *„5 ani înainte şi după săvârşirea infracţiunii, până la data adoptării sentinţei"*, cu textul *„5 ani înainte de săvârşirea infracţiunii [...]. Dacă este comisă o infracţiu-*

ne continuă, este luată în considerare şi perioada până la sfârşitul activităţii infracţionale".

Potrivit modificărilor, momentul de la care începe calculul termenului regresiv de 5 ani este data săvârşirii infracţiunii, iar în cazul infracţiunii continue se ia în calcul şi perioada până la încetarea activităţii infracţionale. Aşadar, dacă se constată că persoana condamnată a obţinut bunuri în termenul de 5 ani până la data săvârşirii infracţiunii sau până la sfârşitul activităţii infracţionale, acestea sunt pasibile confiscării extinse.

Totodată, nu este clar ce soluţie ar trebui să adopte instanţa de judecată dacă constată că persoana condamnată a dobândit bunuri ulterior săvârşirii infracţiunii sau încetării activităţii infracţionale, iar diferenţa dintre veniturile licite şi valoarea bunurilor dobândite este cea prevăzută de lege? Aici este imperativ să punctăm că în cazul infracţiunilor de criminalitate organizată, spălare de bani, corupţie sau alte infracţiuni grave, persoanele care le săvârşesc, de regulă, reinvestesc profitul ilicit după o perioadă mult mai îndelungată de la momentul săvârşirii faptei prejudiciabile sau încetării activităţii infracţionale, tocmai pentru a se asigura că bunurile dobândite ilicit să nu poată fi urmărite. Se pare că legiuitorul a lăsat intangibilă această perioadă, or, potrivit prevederilor actuale, confiscarea extinsă nu poate fi aplicată asupra bunurilor dobândite după săvârşirea infracţiunii sau după sfârşitul activităţii infracţionale de către condamnat.

De asemenea, condiţia prevăzută la lit. b) alin. (2) art. 106[1] Cod penal la fel a suferit modificări esenţiale. Astfel, textul *„instanţa de judecată constată, în baza probelor prezentate în dosar, că bunurile respective provin din activităţi infracţionale de natura celor prevăzute la alin. (1)"* a fost înlocuit cu textul *„instanţa de judecată îşi formează convingerea că bunurile respective pot proveni din activităţi ilicite. Convingerea instanţei se poate baza inclusiv pe diferenţa dintre veniturile dobândite licit şi valoarea bunurilor dobândite în aceeaşi perioadă".*

Observăm că legiuitorul a modificat originea bunurilor care fac obiectul confiscării extinse, înlocuind sintagma „activităţi infracţionale" cu „activităţi ilicite". În eforturile noastre de a identifica raţionamentul acestor modificări, care, în opinia noastră, sunt cruciale pentru ulterioara aplicare practică a confiscării extinse, am constatat următoarele.

În unul din amendamente la proiectul de lege [12], autorul a făcut referinţă la prevederile Directivei 42/2014/UE, precum că actul normativ european ar stabili că „[...] este suficient ca instanţa să evalueze, pe baza probabilităţilor, sau să poată prezuma în mod rezonabil că este semnificativ mai probabil ca bunurile să fi fost obţinute în urma unor *activităţi ilicite* [...]".

Studiind în detaliu dispoziţiile Directivei referitoare la confiscarea extinsă, identificăm că aceasta utilizează sintagma *„activităţi infracţionale"* şi nicidecum pe cea de activităţi ilicite. Bunăoară, art. 5 alin. (1) din Directivă stabileşte că *„Statele membre adoptă măsurile necesare pentru a permite confiscarea, totală sau parţială, a bunurilor unei persoane condamnate, ca urmare a săvârşirii unei infracţiuni care este susceptibilă să genereze, în mod direct sau indirect, beneficii economice, atunci când, în baza circumstanţelor cauzei, inclusiv a elementelor de fapt şi a probelor disponibile, cum ar fi faptul că valoarea bunurilor este disproporţionată în raport cu venitul legal al persoanei condamnate, o instanţă consideră că bunurile în cauză au fost obţinute din* ***activităţi infracţionale****"*, iar pct. (21) din preambulul Directivei evidenţiază următoarele: *„Confiscarea extinsă ar trebui să fie posibilă în cazul în care o instanţă consideră că bunurile în cauză sunt rezultatul unor activităţi infracţionale. Aceasta nu înseamnă că trebuie să se constate că bunurile în cauză sunt rezultatul unor activităţi infracţionale. Statele membre pot prevedea, de exemplu, că este suficient ca instanţa să evalueze pe baza probabilităţilor sau să poată prezuma în mod rezonabil că este semnificativ mai probabil ca bunurile în chestiune să fi fost obţinute în urma unor* ***activităţi infracţionale, decât din alte activităţi*** *[...]".*

Opţiunea aleasă de legiuitor este una neclară în condiţiile în care Directiva nu face referinţă la bunuri provenite din activităţi ilicite, iar acestea din urmă, totuşi, nu sunt echipolente cu activitatea infracţională.

Într-un studiu anterior am arătat că activitatea infracţională, în sensul art. 106[1] Cod penal (versiunea de până la intervenţia Legii nr.190 din 21.07.2022), trebuie privită ca o activitate separată de fapta penală care a atras condamnarea făptuitorului, însă de natura acesteia, este activitate care s-a desfăşurat în perioada obţinerii veniturilor ilicite până la condamnare [14, p. 171], iar bunurile supuse confiscării extinse trebuie să provină din comiterea unor activităţi ce intră în sfera ilicitului penal, care nu constituie infracţiuni datorită faptului că nu întrunesc toate elementele constitutive ale infracţiunii, fie că, sub aspect procesual penal, nu s-a reuşit atingerea standardului de probă specific vinovăţiei *„beyond any reasonable doubt"* (dincolo de orice dubiu rezonabil), însă ele sunt suficiente pentru

a fundamenta luarea măsurii de siguranţă a confiscării extinse [4, p. 143].

Pe de altă parte, deşi legislaţia naţională nu defineşte noţiunea de activitate ilicită, în sens uzual aceasta presupune orice acţiune sau inacţiune care atrage o răspundere fie penală, contravenţională sau delictuală, ori orice altă răspundere.

Cu toate acestea, considerăm că doar bunurile care îşi au originea din activităţi cu caracter infracţional pot face obiectul confiscării extinse. De altfel, ar fi absurd să se aplice confiscarea extinsă – instituţie reglementată de legea penală – asupra bunurilor care provin din alte încălcări care îşi găsesc sediul în dreptul contravenţional, civil etc. Totuşi, pentru a asigura principiul legalităţii incriminării, s-ar cere substituirea în art. 106[1] alin.(2) lit. b) Cod penal a sintagmei *„din activităţi ilicite”* cu sintagma *„din activităţi infracţionale”,* pentru ca beneficiarul şi destinatarul legii penale să poată realiza care sunt acţiunile sau inacţiunile care intră sub incidenţa respectivei măsuri de siguranţă.

Observăm, de asemenea, că legiuitorul a renunţat la sintagma *„de natura celor prevăzute la alin. (1)”*, astfel că activităţile ilicite care stau la originea bunurilor ce fac obiectul confiscării extinse pot fi de natura celor care au atras condamnarea sau de o altă natură, însă, cum am afirmat mai sus, acestea trebuie să aibă un caracter infracţional. De exemplu, într-un caz de comitere a infracţiunilor contra bunei desfăşurări a activităţii în sfera publică (Capitolul XV din Partea Specială a Codului penal), inculpatul – persoană publică – este condamnat pentru abuz de putere sau abuz de serviciu (art. 327 Cod penal), iar la materialele cauzei au fost acumulate şi alte probe, care arată că acesta ar fi pretins şi primit necuvenit bani sau alte bunuri de la mai multe persoane pentru a îndeplini anumite acţiuni ce ţin de atribuţiile sale de serviciu. Deşi probele prezentate sunt insuficiente pentru înaintarea unei acuzaţii în materie penală şi condamnarea persoanei pentru corupere pasivă (art. 324 Cod penal), considerăm că primirea sistematică de bunuri ce nu i se cuvin, coroborată cu diferenţa substanţială dintre veniturile legale şi bunurile dobândite, sunt suficiente pentru ca instanţa de judecată să dispună confiscarea extinsă.

Cu toate că sintagma prevăzută la art. 106[1] alin. (2) lit. b) Cod penal *„instanţa de judecată constată, în baza probelor prezentate în dosar [...]”* a fost înlocuită cu sintagma *„instanţa de judecată îşi formează convingerea [...]”*, la general, această modificare nu are nici un impact asupra aplicabilităţii normei, or, convingerea instanţei de judecată se formează în urma examinării în ansamblu, sub toate aspectele şi în mod obiectiv, a probelor [1, art. 101]. Regimul juridic al confiscării extinse este cel al probaţiunii, drept dovadă servind şi constatările făcute de Înaltul for de contencios constituţional cu ocazia controlului de constituţionalitate a dispoziţiilor prin care a fost instituită măsura de siguranţă a confiscării extinse, potrivit cărora provenienţa infracţională a bunurilor urmează a fi constatată de instanţa de judecată în baza probelor prezentate [8, § 71].

În ceea ce priveşte corespunderea modificărilor operate la instituţia confiscării extinse cu standardele prevăzute în actul european de referinţă, constatăm că norma înscrisă la art. (5) alin. (1), citată mai sus, oferă instanţei de judecată posibilitatea să-şi formeze convingerea că bunurile provin din activităţi infracţionale pe baza oricăror circumstanţe, disproporţia dintre valoarea bunurilor în raport cu venitul legal al persoanei condamnate fiind doar una din împrejurări, indicată cu titlu exemplificativ. Legiuitorul nostru a încercat să se alinieze la acest standard prin introducerea la art. 106[1] alin. (2) lit. b) Cod penal a frazei *„[...] Convingerea instanţei se poate baza inclusiv pe diferenţa dintre veniturile dobândite licit şi valoarea bunurilor dobândite în aceeaşi perioadă”*, ceea ce i-ar acorda instanţei de judecată o opţiune facultativă de a lua sau nu în calcul această diferenţă la dispunerea confiscării extinse. Cu toate acestea, dispoziţia respectivă vine în contradicţie cu art. 106[1] alin. (2) lit. a) Cod penal, care prevede disproporţia dintre veniturile legale şi bunurile dobândite ca o condiţie obligatorie de aplicabilitate a confiscării extinse.

Spre deosebire de Republica Moldova, România, în cadrul transpunerii în legislaţia internă a prevederilor cu privire la confiscarea extinsă din Directiva 2014/42/UE din 3 aprilie 2014, a avut o altă abordare. Potrivit remanierilor legislative aduse la art. 112[1] alin. (1) din Codul penal al României, *sunt supuse confiscării şi alte bunuri decât cele prevăzute la art. 112, când faţă de o persoană se dispune condamnarea pentru o faptă susceptibilă să îi procure un folos material şi pentru care pedeapsa prevăzută de lege este închisoarea de 4 ani sau mai mare, instanţa îşi formează convingerea că bunurile respective provin din activităţi infracţionale. Convingerea instanţei se poate baza inclusiv pe disproporţia dintre veniturile licite şi averea persoanei* [3]. Observăm că legiuitorul român a descalificat condiţia imperativă la aplicarea măsurii de siguranţă a confiscării extinse, şi

anume existenţa unei diferenţe vădite dintre veniturile legale şi averea persoanei, şi a instituit, practic, o prezumţie legală în care disproporţia dintre veniturile licite şi averea persoanei, în cazul confiscării extinse, poate răsturna prezumţia de licietate a dobândirii averii [14, p. 176].

Concluzii

Rezumând asupra constatărilor din prezentul studiu, conchidem că modificările operate prin Legea nr. 190 din 21.07.2022 sub paravanul transpunerii standardelor europene în legea penală naţională generează, de fapt, mai multe întrebări pentru subiecţii investiţi cu aplicarea legii, decât oferă soluţii practice de aplicare a confiscării extinse, or:

– legiuitorul a creat o confuzie prin utilizarea în art. 106^1 alin.(2) lit. b) Cod penal a sintagmei „activitate ilicită", în care îşi are originea bunul supus confiscării extinse, în condiţiile în care în standardele invocate regăsim doar noţiunea de activităţi infracţionale;
– nu este clar ce abordare trebuie să adopte instanţa de judecată atunci când persoana condamnată a dobândit nejustificat bunuri după săvârşirea infracţiunii sau după încetarea activităţii infracţionale.

Fireşte, remanierile legislative menţionate au generat şi multe efecte pozitive, una dintre care este stabilirea concretă a cuantumului la calcularea diferenţei dintre bunurile deţinute şi veniturile licite, fapt ce oferă o claritate şi previzibilitate, atât justiţiabililor cât şi practicienilor.

Referinţe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
2. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2009, nr. 72-74.
3. Codul penal al României. Nr. 286 din 17 iulie 2009. În: *Monitorul Oficial*, 2009, nr. 510. http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/232457 (vizitat 12.12.2022).
4. Crişu-Ciocîntă A. *Confiscarea extinsă: Teorie şi practică judiciară*. Bucureşti: Hamangiu, 2019. 416 p.
5. Decizia Curţii Constituţionale a RM nr. 131 din 05.12.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr.158g/2019 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din articolele 330^2 şi 352^1 din Codul penal. https://constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=723 (vizitat 13.12.2022).
6. Directiva 2014/42/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 3 aprilie 2014 privind îngheţarea şi confiscarea instrumentelor şi produselor infracţiunilor săvârşite în Uniunea Europeană. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&from=RO (vizitat 12.12.2022).
7. Eşanu A. Îmbogăţirea ilicită (art. 330^2 CP RM): Impedimente de tragere la răspundere penală. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei,* 2021, nr. 2 (57), p. 12-18.
8. Hotărârea Curţii Constituţionale nr.6 din 16 aprilie 2015 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Codul penal şi Codul de procedură penală (confiscarea extinsă şi îmbogăţirea ilicită) (Sesizarea nr. 60a/2014). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 115-123.
9. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. Nr. 326 din 23 decembrie 2013. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2014, nr. 47-48.
10. Legea privind declararea averii şi a intereselor personale. Nr. 133 din 17 iunie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246.
11. Legea pentru modificarea unor acte normative. Nr. 190 din 21 iulie 2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2022, nr. 246-250.
12. Proiectul de lege nr. 26/2022 şi Nota informativă la proiectul de lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985/2002. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/587/language/en-US/Default.aspx (vizitat 13.12.2022).
13. Racu V. Confiscarea extinsă de la terţi: Standarde europene versus Cadrul legal al Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2020, Вып. 11(67) ч. 7, с. 32-40.
14. Racu V. Originea bunurilor supuse confiscării extinse. În: *Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie: Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională*, 25-26 martie 2021. Chişinău: CEP USM, 2021, p. 169-179.
15. Stati V. Reflecţii asupra unor proiecte legislative privind interpretarea termenului „substanţial", utilizat în art. 330^2 din Codul penal al Republicii Moldova. В: *Актуальные научные исследования в современном мире: XVI Междунар. научн. конф., 26-27 июля 2016 г., Переяслав-Хмельницкий / Сб. Научных трудов* – Переяслав-Хмельницкий, 2016, Вып. 8(16), ч. 1, с.140-145.
16. Brun J. ş.a. *Asset Recovery Handbook. A Guide for Practitioners.* https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/Corruption/StAR_Publication_-_Asset_Recovery_Handbook.pdf (vizitat 12.12.2022).

CZU: 343.72
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).02

INFORMAŢIA FALSĂ: MIJLOC DE SĂVÂRŞIRE A INFRACŢIUNILOR PREVĂZUTE ÎN ARTICOLUL 238 DIN CODUL PENAL

Andrei STRATAN,
drd., asist. univ., USM
https://orcid.org/0000-0002-1590-7209

SUMAR

În cadrul studiului efectuat este analizat mijlocul săvârşirii infracţiunilor prevăzute în art. 238 din Codul penal al Republicii Moldova. Se arată că în această postură apare informaţia falsă, care, de regulă, este încorporată în conţinutul unor documente. Se demonstrează că informaţia falsă prezentată victimei reprezintă mijloc de săvârşire a infracţiunii, dar nu obiect material. Sunt elucidate condiţiile de formă şi de conţinut pe care ar trebui să le cuprindă informaţia falsă. Se probează că informaţia falsă poate face conţinutul inclusiv al unei fotografii, al unui desen, al unui plan sau al unei înregistrări sonore. În postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii ar putea să apară orice informaţie importantă pentru aprobarea şi acordarea creditului sau a împrumutului, indiferent de tipul informaţiei.

***Cuvinte-cheie**: informaţia falsă, documente false, mijloc de săvârşire a infracţiunii, dobândire a mijloacelor băneşti prin înşelăciune, credit, împrumut, practică judiciară.*

FALSE INFORMATION: MEANS OF COMMITTING CRIMES PROVIDED IN ARTICLE 238 OF THE CRIMINAL CODE

SUMMARY

In the framework of the conducted study is analyzed the means of committing the crimes provided in art.238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. It is shown that in this posture appears the false information which, as a rule, is incorporated into the content of some documents. It is demonstrated that the false information presented to the victim is a means of committing the crime, but not a material object. The form and content conditions that false information should include are elucidated. It is proved that false information can make the content, inclusive of a photo, of a drawing, of a plan or of a sound recording. As a means of committing the crime any information important for credit or loan approval and granting could appear, regardless of the type of information.

***Key-words:** false information, false documents, means of committing the crime, obtaining money by fraud, credit, loan, judicial practice.*

În art. 238 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP [3]) este stabilită răspunderea pentru dobândirea prin înşelăciune a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare. Pentru a fi întregită latura obiectivă a infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP este imperios necesar de identificat conţinutul următorului semn obiectiv: mijlocul săvârşirii infracţiunii. Aşa cum reiese din textul art. 238 CP în calitate de mijloc de săvârşire a infracţiunii apare informaţia falsă.

Examinarea practică a cauzelor penale intentate pe faptul săvârşirii infracţiunii de dobândire prin înşelăciune a creditului, a împrumutului, a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare demonstrează existenţa unor dificultăţi în aprecierea rolului juridic îndeplinit de informaţia falsă prezentată de către făptuitor. Astfel, în unele speţe se susţine că informaţia falsă (concretizată în documentaţia de credit, împrumut etc.)

formează obiectul material al infracţiunii, dar nu mijlocul săvârşirii infracţiunii.

Pentru probare, prezentăm câteva extrase din conţinutul unor acte aplicative emise cu prilejul examinării unor atare cauze penale: „*Obiectul material al dobândirii creditului prin înşelăciune este constituit din documentaţia de credit,* care justifică dreptul persoanei la obţinerea creditului de la instituţia financiară, *care conţine informaţii false* [27]"; „*Obiectul material al infracţiunii prevăzută la alin.(1) art. 238 CP este constituit din documentaţia de credit, care conţine informaţii false* [26]".

Un punct de vedere similar regăsim în teoria dreptului penal. Astfel, A. Reşetnicov menţionează că „documentaţia de credit, care conţine informaţii false, reprezintă obiectul material al infracţiunii de dobândire a creditului prin înşelăciune [19, p.18]". Şi alţi autori [34, p. 586] sunt de părere că documentaţia de credit formează obiectul material al acestor infracţiuni.

Din punctul nostru de vedere, documentaţia de credit nu poate să constituie obiect material al infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP. De altfel, considerăm că infracţiunile în discuţie nici nu au obiect material.

În contextul acestor infracţiuni, documentaţia de credit reprezintă forma de exprimare a informaţiei false prezentate de către făptuitor în adresa victimei. Iar aşa cum se afirmă în doctrină [30, p. 208; 2, p. 50; 38, p. 78; 31, p. 49], informaţia falsă apare pe post de mijloc de săvârşire a infracţiunii.

După I.V. Kuzneţov, „diferenţa între obiectul material al infracţiunii şi mijlocul sau instrumentul săvârşirii infracţiunii rezidă în caracterul aplicării acestora în procesul săvârşirii infracţiunii, precum şi în apartenenţa lor la elementele componenţei de infracţiune [37, p. 9]".

În linii mari, deosebirea dintre mijlocul de săvârşire a infracţiunii şi obiectul material al infracţiunii rezidă în dislocarea/situarea acestora în raport cu fapta infracţională.

Obiectul material se situează în afara conduitei infracţionale. Mai exact, fapta prejudiciabilă se îndreaptă spre obiectul material. Obiectul material reprezintă o parte a obiectului infracţiunii, *i.e.* a elementului în direcţia căreia este orientată fapta prejudiciabilă.

În opoziţie, mijlocul de săvârşire a infracţiunii coexistă în acelaşi perimetru cu fapta infracţională. Mijlocul de săvârşire a infracţiunii, ca şi fapta prejudiciabilă, reprezintă semne ce caracterizează latura obiectivă a infracţiunii. De aceea, mijlocul de săvârşire a infracţiunii însoţeşte fapta prejudiciabilă [29, p. 83]. Aceasta din urmă, împreună cu mijlocul de săvârşire a infracţiunii, este orientată spre lezarea unor valori sociale *(i)* încorporate în entităţi materiale sau imateriale (în cazul infracţiunilor ce posedă obiect material sau imaterial, ca semn obligatoriu) sau *(ii)* aferente victimei infracţiunii (în situaţia infracţiunilor ce nu cer prezenţa unui obiect material sau imaterial, dar cer prezenţa unei victime).

Deci, mijlocul de săvârşire a infracţiunii este îndreptat spre obiectul material (ultimul situându-se înafara conduitei exterioare a individului).

În cazul infracţiunilor consemnate la art. 238 CP, documentaţia de credit/de împrumut/de asigurare (formă de exprimare a informaţiei false) coexistă alături de fapta prejudiciabilă. Cu alte cuvinte, făptuitorul foloseşte mijlocul de săvârşire a infracţiunii (informaţia falsă) în procesul realizării faptei prejudiciabile. Sau, altfel zis, fapta prejudiciabilă este comisă prin uzitarea de către făptuitor a informaţiei false. De asemenea, cu ajutorul informaţiei false, făptuitorul exercită influenţă asupra victimei infracţiunii.

În acelaşi plan, în teoria dreptului penal se relevă: „Obiectul material al infracţiunii este supus influenţării directe din partea făptuitorului […]; mijlocul de săvârşire a infracţiunii nu poate fi supus influenţării din partea infractorului […] [21, p. 79]".

În speţă, informaţia falsă (inclusiv documentaţia falsă) nu este supusă unei influenţări infracţionale. Informaţia (documentaţia) suportă influenţă infracţională în momentul falsificării. Subliniem, însă, că, în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP, conduita făptuitorului nu se exprimă în falsificarea informaţiei (documentelor), ci în folosirea acestora. În cazul folosirii unor documente false nu se exercită influenţă asupra documentelor false. Ultimele nu constituie obiect material al infracţiunii. Acestea joacă rolul de mijloc de săvârşire a infracţiunii. Or, făptuitorul foloseşte aceste documente în vederea obţinerii unui credit, a unui împrumut etc. Apropo, D.V. Zotov menţionează că mijlocul săvârşirii infracţiunii este ceea ce e folosit la săvârşirea infracţiunii şi la atingerea scopului infracţional [36, p. 221].

În concluzie, însoţind fapta prejudiciabilă şi nefiind supusă unei influenţări infracţionale, informaţia falsă nu poate apărea pe post de obiect material, ci în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii.

După identificarea rolului juridic îndeplinit de informaţia falsă în procesul comiterii infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP, în cele ce urmează vom încerca să elucidăm condiţiile de formă şi de conţinut pe care ar trebui să le cuprindă această informaţie.

Vom debuta cu elucidarea *condiţiilor de formă*. Autorul bielorus A. M. Hlus relevă că în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii pot apărea doar obiecte în formă materializată [40, p. 31]. În contrast, I. Botezatu afirmă că „mijlocul de săvârşire a infracţiunii poate fi o entitate nu neapărat materială [1, p.115]".

În cazul infracţiunilor investigate pe post de mijloc de săvârşire a infracţiunii apare *informaţia*. Pentru a înţelege dacă informaţia reprezintă o entitate materială sau nematerială, urmează să identificăm natura acesteia. Conform art. 3 din Legea cu privire la informatizare şi la resursele informaţionale de stat, nr. 467 din 21.11.2003, informaţia este definită ca fiind „cunoştinţe despre persoane, subiecte, fapte, evenimente, fenomene, procese, obiecte, situaţii şi idei [14]". La acelaşi articol este definită noţiunea de „informaţie documentată": „informaţia, fixată pe un suport informaţional, care posedă atribute ce permit identificarea ei [14]".

Din textul acestor prevederi rezultă că informaţia poate avea atât o natură materială, cât şi una nematerială. Prin urmare, mijlocul săvârşirii infracţiunii poate fi, inclusiv, o entitate nematerială. Corespunzător, şi în cazul faptelor penale, prevăzute la art. 238 CP, informaţia falsă, folosită de făptuitor la săvârşirea infracţiunii, poate avea natură materială sau nematerială.

Constatăm că, de regulă, în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP, informaţia prezentată victimei este inserată în cuprinsul unor documente. Cu alte cuvinte, informaţia este documentată. În acest caz, făptuitorul foloseşte pe post de mijloc de săvârşire a infracţiunii, de regulă, entităţi materiale. Nu este exclus, însă, ca făptuitorul să prezinte informaţii false nedocumentate (deşi o atare posibilitate este extrem de redusă). În acest din urmă caz, informaţia falsă, folosită de făptuitor la săvârşirea infracţiunii, este de natură nematerială. De altfel, la art. 237 din Codul penal al Republicii Belarus, în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii sunt stipulate, în mod distinct, următoarele entităţi: a) documentele false şi b) informaţiile false. Reiese că informaţiile false pot lua, inclusiv, o formă nedocumentată.

Suntem reticenţi în a susţine cu vehemenţă următoarele statuări judiciare evocate în contextul aplicării art. 238 CP: „*Informaţia falsă prezumă doar informaţia materializată prin anumite acte. Or, în afara documentelor corespunzătoare, creditul nu poate fi acordat. Cu atât mai mult, acest credit nu poate fi eliberat în baza unei informaţii verbale* [28]". Aceeaşi reticenţă manifestăm în raport cu următoarea teză doctrinară: „Informaţiile expuse pe cale verbală sau în altă formă similară nu pot fi apreciate ca mijloc de săvârşire a infracţiunii [41, p. 183]".

Suntem de acord că la baza aprobării şi acordării unui credit stau un şir de documente (*alias* – documentaţia de credit). S-ar putea, însă, ca aceste documente să conţină informaţii veridice, iar unele dintre informaţii prezentate victimei, pe cale verbală, să conţină neadevăruri. Cel puţin, nu excludem acest fapt, deşi recunoaştem că o atare ipoteză este cât se poate de redusă. Mai mult, nu excludem ipoteza folosirii unui fals mixt (format din documente cu conţinut denaturat şi informaţii false expuse pe care verbală).

S-ar putea ca şi informaţia documentată să fie de natură nematerială. Avem în vedere ipoteza folosirii unor documente electronice conţinând informaţii false. Or, documentul electronic reprezintă o entitate de natură nematerială.

În aceeaşi ordine de idei, surprindem că la descrierea mijlocului săvârşirii infracţiunilor analizate legiuitorul foloseşte noţiunea „informaţie", nu însă noţiunea „document", deşi, în cele mai dese cazuri, informaţia este reflectată în cuprinsul unor documente. În comparaţie, în textul art. 297 din Codul penal al Poloniei (articol similar cu cel supus analizei) este folosită noţiunea „document". La art. 237 din Codul penal al Republicii Belarus sunt stipulate ambele noţiuni.

Care este coraportul între cele două noţiuni? În literatura de specialitate se precizează: „Informaţia nu se identifică cu suportul informaţional, nici cu documentul care o conţine, chiar dacă acest document reprezintă un „corp comun", cuprinzând informaţia şi suportul informaţional [20, p. 183]"; „între noţiunile „informaţie" şi „document" există o relaţie de tipul parte-întreg. Informaţia constituie partea, în timp ce documentul – întregul [16, p. 43]".

Aceeaşi relaţie de tipul parte-întreg atestăm în cazul infracţiunilor stipulate la art. 238 Cod penal al Republicii Moldova. Desigur, relaţia e valabilă doar în ipoteza în care făptuitorul foloseşte informaţie documentată la săvârşirea infracţiunii. Or, aşa cum am punctat mai sus, legiuitorul nu înlătură posibilitatea folosirii de către făptuitor a unor informaţii nedocumentate.

În altă privinţă, în sensul infracţiunilor analizate, informaţia falsă nu este cuprinsă doar de documente (*i.e.* de documente în accepţiune *stricto sensu*). Documentul, în accepţiune *lato sensu*, la fel, poate îmbrăca forma de exteriorizare a informaţiei false. De pildă, informaţia falsă poate face conţinutul unei fotografii sau a unui desen ori a unui plan sau a unei înregistrări sonore. Implicit,

această concluzie transpare din dispoziţia normei de la alin.(2) art.6 din Legea privind accesul la informaţie, nr. 982 din 11.05.2000 [12], în conformitate cu care entităţile sus-numite sunt catalogate drept „documente purtătoare de informaţii". Similar, conform art. 2 din Legea privind identificarea electronică şi serviciile de încredere, nr. 124 din 19.05.2022, prin document electronic se înţelege „un conţinut în formă electronică, în special sub formă de text ori de înregistrare sonoră, vizuală sau audiovizuală [...] [15]".

Şi în doctrină se arată că „informaţia pe care o poartă documentul se exprimă sub formă de text, înregistrare audio, imagine sau oricare altă formă care permite perceperea [...] [18, p. 39]".

În concluzie, în sensul art. 238 CP, informaţia falsă poate face conţinutul unei fotografii, al unui desen, al unui plan, al unei înregistrări sonore etc.

După elucidarea condiţiilor de formă, vom trece în revistă *condiţiile de conţinut* pe care trebuie să le cuprindă informaţia prezentată de făptuitor victimei. *Supra* am menţionat că, în cele mai dese cazuri, informaţia falsă este inserată în cuprinsul unor documente. De aceea, în cele ce urmează vom aborda, în special, condiţiile de conţinut ale documentelor ce cuprind atare informaţii. R. G. Aslanean susţine că, în contextul infracţiunilor analizate, informaţia folosită la săvârşirea infracţiunii determină cercul victimelor [31, p. 50]. Şi invers, cercul victimelor acestor infracţiuni sugerează tipul şi conţinutul informaţiilor (documentelor) folosite de făptuitor.

În funcţie de categoria victimei, în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii apar: a) documentele false necesare obţinerii unui credit, inclusiv a unui credit în condiţii avantajoase sau a sumei majorate a creditului; b) documentele false necesare obţinerii unui împrumut, inclusiv a unui împrumut în condiţii avantajoase sau a sumei majorate a împrumutului; c) documentele false necesare obţinerii unei despăgubiri sau a unei indemnizaţii de asigurare ori a sumei majorate a acestora.

Precizăm că fapta de dobândire a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare prin înşelăciune nu concordă cu esenţa infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP. În cazul acestor infracţiuni făptuitorul urmăreşte, drept scop final, folosinţa temporară a mijloacelor băneşti. În caz contrar, cele săvârşite necesită calificare conform art. 190 CP. În situaţia dobândirii prin înşelăciune a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare făptuitorul nu poate urmări un atare scop. Din perspectivă practică, acest lucru este imposibil. Mai exact, în această ipoteză, făptuitorul urmăreşte, de fiecare dată, scopul de sustragere, caz în care cele comise trebuie calificate în baza art.190 CP. Din acest considerent, explicaţiile ce urmează a fi făcute *infra* vor viza, în special, documentele false folosite în vederea obţinerii creditului sau a împrumutului.

După această digresiune, *ab initio* vom evidenţia că informaţia trebuie să fie *falsă*. Corespunzător, făptuitorul foloseşte, la săvârşirea infracţiunii, documente conţinând informaţii false (*i.e.* documente false).

Documentul fals e actul care conţine informaţii ce nu corespund adevărului. Documentul fals e rodul unor acţiuni de falsificare. A. Reşetnicov susţine că „falsificarea documentelor reprezintă acţiunea de denaturare a adevărului în documente [22, p. 22]".

De asemenea, documentul poate fi falsificat în rezultatul unui fals intelectual, *i.e.* prin înscrierea unor date ce nu corespund realităţii în documente veridice existente. În rezultat, este obţinut documentul fals.

La încadrare, în acord cu art. 238 CP, nu contează dacă documentul folosit la săvârşirea infracţiunii a apărut în rezultatul unui fals material sau în rezultatul unui fals intelectual. Nu contează nici dacă documentele sunt rodul unui fals integral sau al unui fals parţial. De asemenea, nu prezintă relevanţă nici metoda de falsificare a documentelor. Aşa cum enunţă V. Stati, „important este ca informaţiile false să aibă o semnificaţie decisivă în vederea obţinerii unui credit, a unui împrumut […] [30, p. 209]". O părere apropiată are autorul polonez K. Mucha: „Nu contează la calificare metoda de falsificare a documentului şi nici gradul de falsificare a acestuia. Falsitatea trebuie să privească circumstanţe cruciale pentru obţinerea creditului [42, p. 128]". Pe aceeaşi undă se situează N. M. Zolotova: „Pentru a trage la răspundere penală nu contează în ce măsură nu corespunde adevărului informaţia prezentată şi inclusă în document, că este denaturată integral sau parţial. Principalul lucru e ca datele falsificate să fie esenţiale, adică să aibă o importanţă decisivă şi să conducă, în cele din urmă, la obţinerea ilegală a creditului [35, p. 20]".

În legislaţiile unor state străine această particularitate este prevăzută expres în dispoziţia normei. De exemplu, la art. 237 din Codul penal al Republicii Belarus este consemnat că documentele sau informaţiile false prezentate trebuie să posede importanţă semnificativă pentru obţinerea creditului. Aceeaşi trăsătură regăsim la art. 219 din Codul penal al Kazahstanului. Similar, art. 268 din Codul penal al Bosniei şi Herţegovinei, pre-

cum şi art. 249 din Codul penal al Macedoniei de Nord prevăd ca datele false sau incomplete furnizate victimei trebuie să prezinte relevanţă pentru aprobarea creditului/împrumutului.

În dispoziţia normei de la art. 238 CP această particularitate nu este specificată. Chiar şi aşa, considerăm că aceasta decurge, în mod deductibil, din esenţa faptei infracţionale.

De asemenea, observăm că legiuitorul nu încearcă să puncteze pe tipul informaţiei false prezentate. Prin urmare, în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii ar putea să apară orice informaţie importantă pentru aprobarea şi acordarea creditului sau a împrumutului, indiferent de tipul informaţiei. Informaţia poate privi: situaţia financiară a solicitantului de credit sau de împrumut; situaţia financiară a garantului; situaţia juridică şi financiară a bunurilor gajate; oricare alte împrejurări relevante aprobării şi acordării creditului sau împrumutului.

De exemplu, pot fi falsificate următoarele tipuri de documente ce ţin de starea financiară a solicitantului de credit/împrumut (persoană juridică): documente privitoare la asociaţi, acţionari, administratori ai persoanei juridice; documente referitoare la relaţiile contractuale ale persoanei juridice cu alte entităţi; business-planul ce conţine informaţii false despre direcţia în care ar urma să fie direcţionaţi banii luaţi cu titlu de împrumut; contracte, facturi, documente de transport sau de altă natură privitoare la activitatea financiară a persoanei juridice; scrisori de garanţie; documente privind bunul gajat (natură, stare, preţ, loc, proprietar, dacă a mai fost gajat etc.); documente financiare şi contabile etc.

În altă privinţă, în doctrină [33, p. 6] se face distincţie între: falsul de conţinut şi falsul formal. Prima categorie vizează conţinutul propriu-zis al documentului. Cea de-a doua categorie a falsului priveşte rechizitele documentului (semnătura, ştampila, antetul etc.).

La săvârşirea infracţiunilor stipulate la art. 238 CP sunt uzitate produsele ambelor tipuri de falsuri. În majoritatea cazurilor sunt folosite documente ce conţin elemente de falsitate a conţinutului propriu-zis. De exemplu, într-o speţă, inculpatul a prezentat instituţiei financiare, *inter alia*, următoarele documente false ce vizau conţinutul lor propriu-zis: „raportul financiar cu privire la rezultatele activităţii întreprinderii în ceea ce priveşte profitul net obţinut; contractul încheiat între asociat şi întreprindere conţinând date false privitoare la investirea de către asociat în întreprindere a unei sume de bani [6]". În alte speţe [5, 4], de pildă, falsul viza venitul salarial al solicitantului de credit, instituţiei financiare fiindu-le prezentate, în acest sens, certificate de salarizare false.

Uneori, însă, falsul documentului folosit priveşte anumite rechizite. De pildă, într-o speţă s-a constatat că inculpatul „a falsificat prin intermediul semnării la parafa „director" din pct.12 „Rechizitele părţilor" paisprezece contracte de investire a capitalului particular în construcţie [8]". Uneori, se atestă cazuri [9] în care este falsificată semnătura garantului (*e.g.* a fidejusorului).

În practica judiciară studiată au fost identificate următoarele informaţii/documente folosite în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP: adeverinţa de venit falsă; carnetul de muncă fals; certificatul de salarizare fals; raportul de evaluare fals; business-planul fals; informaţia falsă privind existenţa gajului; informaţia falsă din contractul de fidejusiune; informaţia falsă privind dividendele obţinute; factura de expediţie şi factura fiscală falsă; raportul financiar fals privind activitatea întreprinderii; contracte false (*e.g.* contractul de vânzare-cumpărare fals, contractul de arendă fals, contractul de prestări servicii fals, contractul de locaţiune fals).

A. R. Bekijev menţionează că documentele folosite la săvârşirea acestor fapte penale cuprind urme ale infracţiunii [32, p. 14]. În unele cazuri, falsul este identificat prin raport de expertiză [24]. În alte cazuri, mai ales în situaţia produselor rezultate dintr-un fals intelectual, falsul este desprins din alte date de fapt. De exemplu, într-o speţă [25], falsitatea documentului folosit la săvârşirea infracţiunii (carnetul de muncă fals) a fost stabilită prin răspunsul la interpelarea băncii către compania abilitată să confecţioneze carnetele de muncă. Într-o altă speţă [10], falsul documentului (a adeverinţei privind venitul anual avut la întreprindere) a fost desprins din conţinutul Notei informative privind plăţile salariale şi alte plăţi efectuate de către contribuabil, prezentată de către Serviciul Fiscal de Stat. În alt caz [7], din informaţia prezentată de către Casa Naţională de Asigurări Sociale s-a stabilit că de către SRL „A", pentru anul 2010, nu a fost depusă declaraţia persoanei asigurate P.L. (inculpată în cauza penală). Într-un alt caz [11], falsul comis de administratorul unei persoane juridice a fost stabilit prin compararea datelor reflectate în rapoartele financiare prezentate băncii cu datele incluse în rapoartele prezentate Direcţiei Generale Statistică a mun. Chişinău.

În alte cazuri, falsul este identificat prin verificarea *post-factum* a situaţiei reale a bunurilor

gajate/ipotecate. Astfel, în vederea garantării executării obligaţiilor izvorâte dintr-un contract de credit sau de împrumut, făptuitorul prezintă informaţii false cuprinse în conţinutul unui raport de evaluare a bunurilor imobile ipotecate. Informaţia cuprinsă în conţinutul acestor rapoarte (ce nu corespunde adevărului) este, de regulă, depistată ulterior încheierii contractului (atunci când solicitantul de credit/împrumut nu-şi execută obligaţia de rambursare a creditului/împrumutului). De exemplu, într-o speţă, instanţa a reţinut următoarele date de fapt privitoare la falsitatea informaţiei reflectate în cuprinsul unui raport de evaluare a unui bun imobil (apartament): „În raportul de evaluare au fost introduse date vădit denaturate privind starea tehnică, aspectul interior (pozele erau ale unui alt apartament), precum şi valoarea de piaţă a apartamentului [23]".

Documentele care conţin informaţii false trebuie să fie întocmite în modul corespunzător [39, p. 154], adică trebuie să conţină toate rechizitele necesare, iar datele cuprinse în document să pară a fi reale, capabile să inducă în eroare creditorul. Gh. Nicolaev şi V. Stati afirmă că „informaţiile false prezentate de făptuitor […] trebuie să fie perfectate în modul cerut de lege, să conţină toate indicaţiile necesare şi semnăturile decidenţilor corespunzători [17, p. 801]".

Atunci când făptuitorul urmăreşte scopul obţinerii unui credit sau a unui împrumut în condiţii avantajoase acesta prezintă victimei documente false ce ar justifica dreptul acestuia de a obţine un atare credit sau împrumut. De exemplu, făptuitorul prezintă băncii documente care atestă, în mod fals, că este student al unei instituţii de învăţământ superior de stat, şi că ar putea beneficia de credite preferenţiale, în sensul Legii privind acordarea de credite preferenţiale pe termen lung unor categorii de tineri studioşi, nr.1142 din 14.07.2000 [13].

Concluzii

Însoţind fapta prejudiciabilă şi nefiind supusă unei influenţări infracţionale, informaţia falsă (în contextul infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP) nu poate apărea pe post de obiect material, ci în postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii. De regulă, în cazul infracţiunilor prevăzute la art. 238 CP, informaţia prezentată victimei este inserată în cuprinsul unor documente. Cu alte cuvinte, informaţia este documentată. În sensul art. 238 CP, informaţia falsă poate face conţinutul inclusiv al unei fotografii, al unui desen, al unui plan sau al unei înregistrări sonore. La încadrare, în acord cu art. 238 CP, nu contează dacă documentul folosit la săvârşirea infracţiunii a apărut în rezultatul unui fals material sau în rezultatul unui fals intelectual. Nu contează nici dacă documentele sunt rodul unui fals integral sau al unui fals parţial. De asemenea, nu prezintă relevanţă nici metoda de falsificare a documentelor. În postura de mijloc de săvârşire a infracţiunii ar putea să apară orice informaţie importantă pentru aprobarea şi acordarea creditului sau a împrumutului, indiferent de tipul informaţiei. La săvârşirea infracţiunilor stipulate în art. 238 CP poate fi uzitat atât produsul falsului de conţinut, cât şi produsul falsului formal (*i.e.* falsul privind rechizitele documentului). În unele cazuri, falsul este identificat prin raport de expertiză. În alte cazuri – în special, în situaţia produselor rezultate dintr-un fals intelectual – falsul este desprins din alte date de fapt.

Referinţe bibliografice

1. Botezatu I. *Răspunderea penală pentru escrocherie*. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2010. 162 p.
2. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol. II*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
3. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
4. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 21 octombrie 2015. Dosarul nr.1ra-964/2015. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4989 (vizitat 25.02.2023).
5. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 2 februarie 2016. Dosarul nr.1ra-11/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5618 (vizitat 25.02.2023).
6. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 27 iulie 2016. Dosarul nr.1ra-1317/2016. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=7015 (vizitat 25.02.2023).
7. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 29 martie 2018. Dosarul nr.1ra-531/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=10890 (vizitat 25.02.2023).
8. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 27 iunie 2018. Dosarul nr.1ra-1246/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=11622 (vizitat 25.02.2023).
9. Decizia Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 07 noiembrie 2018. Dosarul nr.1ra-1948/2018. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12233 (vizitat 25.02.2023).
10. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 03 decembrie 2019. Dosarul nr.1ra-1553/2019. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14844 (vizitat 25.02.2023).
11. Decizia Colegiului penal lărgit al Curţii Supreme de Justiţie din 26 mai 2020. Dosarul nr.1ra-674/2020. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16070 (vizitat 25.02.2023).

12. Legea Republicii Moldova privind accesul la informaţie. Nr.982 din 11.05.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr. 88-90.
13. Legea Republicii Moldova privind acordarea de credite preferenţiale pe termen lung unor categorii de tineri studioşi. Nr.1142 din 14.07.2000. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2000, nr.154-156.
14. Legea Republicii Moldova cu privire la informatizare şi la resursele informaţionale de stat. Nr. 467 din 21.11.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr. 6-12.
15. Legea Republicii Moldova privind identificarea electronică şi serviciile de încredere. Nr.124 din 19.05.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr. 170-176.
16. Pîrţac C. Documentul oficial: obiect material/imaterial sau produs al infracţiunilor de fals în acte publice. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2021, nr. 3(58), p. 41-47.
17. Poalelungi M. ş.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
18. Reşetnicov A. Falsificarea documentelor. Definirea noţiunii de document. În: *Revista Naţională de Drept*, 2007, nr. 4, p. 36-39.
19. Reşetnicov A. Obiectul material al infracţiunii şi mijlocul de săvârşire a infracţiunii: criterii de delimitare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2007, nr. 6, p. 17-22.
20. Reşetnicov A. Informaţia documentară ca obiect al influenţării nemijlocite infracţionale. În: *Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis", Seria „Ştiinţe sociale"*, 2007, nr. 6, p. 180-184.
21. Reşetnicov A. Obiectul material al infracţiunii şi mijlocul de săvârşire a infracţiunii în teoria şi practica penală: criterii de delimitare. În: *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*, 2008, nr. 1-2, p. 77-80.
22. Reşetnicov A. Precizări privind înţelesul noţiunii „falsificarea documentelor". În: *Revista Naţională de Drept*, 2008, nr. 5, p. 22-29.
23. Sentinţa Judecătoriei Chişinău, sediul Buiucani din 24 noiembrie 2020. Dosarul nr.1-2667/2019. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/cb50480a-6441-4028-a37a-a712af390e3f (vizitat 25.02.2023).
24. Sentinţa Judecătoriei Chişinău, sediul Buiucani din 08 iulie 2021. Dosarul nr.1-3969/2019. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/bbe2d53f-12d2-46d6-b3ee-6592e1bc9a6a (vizitat 25.02.2023).
25. Sentinţa Judecătoriei Chişinău, sediul Buiucani din 11 iulie 2022. Dosarul nr.1-3109/2021. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f333ec4f-bde5-4404-9530-e3a0bd163e12 (vizitat 25.02.2023).
26. Sentinţa Judecătoriei Chişinău, sediul Buiucani din 4 august 2021. Dosarul nr.1-945/2021. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/09617bcb-e328-40d0-bfb7-b9798f262acf (vizitat 25.02.2023).
27. Sentinţa Judecătoriei Chişinău, sediul Buiucani din 3 noiembrie 2021. Dosarul nr.1-2170/2020. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a936f728-c75f-4aa8-bcd2-2c115c27a705 (vizitat 25.02.2023).
28. Sentinţa Judecătoriei Criuleni, sediul Central din 23 iulie 2020. Dosarul nr.1-203/2019. https://jcr.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/5e076741-df63-4208-b5ac-60530204055c (vizitat 25.02.2023).
29. Serbinov A. *Răspunderea penală pentru infracţiunile contra securităţii publice exprimate în manipulări ilegale cu arme şi muniţii*. Chişinău: Tipografia Centrală, 2017. 348 p.
30. Stati V. Infracţiunile prevăzute la art.238 şi 239 CP RM în lumina amendamentelor operate în Codul penal la 25.07.2014. În: *Revista ştiinţifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae"*, Seria „Ştiinţe sociale", 2015, nr. 3(83), p. 205-224.
31. Асланян Р.Г. Информация как объект и средство совершения преступлений в сфере экономики: вопросы взаимосвязи. В: *Вестник Краснодарского Университета МВД России*, 2016, №1(31), с. 48-52.
32. Бекижев А.Р. *Проблемы методики расследования преступлений совершаемых в сфере банковского кредитования* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2012. 27 с.
33. Белокуров, О., Андреев В. Уголовно-правовая оценка обманной деятельности. В: *Уголовное право*, 2005, №5, с.4-7.
34. Гырла Л.Г., Табарча Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть особенная. Том 1*. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 712 p.
35. Золотова Н.М. *Преступления в сфере кредитования* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2008. 28 с.
36. Зотов Д.В. От элементов состава преступления к пределам доказывания: отдельные аспекты взаимосвязи уголовного права и процесса. В: *Вестник ВГУ, Серия «Право»*, 2015, №4, с. 216-226.
37. Кузнецов И.В. *Понятие и виды предметов преступлений в уголовном праве России* / Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2007. 27 с.
38. Левандовский Н.Н. *Криминалистическое расследование преступлений в сфере кредитования* / Диссертация на соискание ученой степени доктора право. Кишинэу, 2020. 222 с.
39. Татаев Э.К. К вопросу о способах незаконного получения кредита. В: *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*, 2010, №12, с.153-158.
40. Хлус А.М. Средства совершения преступлений как элемент их криминалистической структуры. В: *Российское право: образование, практика, наука*, 2018, №1, с. 24-33.
41. Щетинина Н.В. Некоторые проблемы совершенствования уголовного законодательства, предусматривающего ответственность за незаконное получение кредита. В: *Вестник Томского Государственного Университета*, 2007, с. 182-189.
42. Mucha K. Economic crime in the Polish legal system on the example of the crime of obtaining a bank credit by false pretenses. În: *Annales Universitatis Apulensis, Series Jurisprudentia*, Vol. 16, 2013, No. 1, p. 120-132.

CZU: 343.7
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).03

Incriminarea faptei de distrugere sau risipire a bunurilor băncii: între necesitate şi exces de incriminare

Ludmila NEGRITU,
doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
https://orcid.org/0009000267053177

SUMAR

În prezenta cercetare ştiinţifică autorul s-a preocupat de analiza normelor penale al căror obiect de reglementare îl constituie faptele de distrugere sau risipire intenţionată a bunurilor băncii de către administratorul ei în procesul de administrare, demers efectuat prin filiera interpretării sistematice, critice şi comparate a dispoziţiilor pertinente. Scopul demersului întreprins este de a releva necesitatea incriminării infracţiunilor numite, ca urmare a constatării unui cadru paralel de incriminare a acestora, în consecinţă – relevarea unui exces de incriminare favorizat de „ambiguităţile" care caracterizează preceptul incriminator, consemnat la alin. (3) art.197 CP RM, dislocat în Capitolul VI al Părţii Speciale a Codului penal, intitulat „Infracţiuni contra patrimoniului".

***Cuvinte-cheie**: distrugerea bunurilor băncii, risipirea bunurilor băncii, infracţiunea de risipire, procesul de administrare a băncii, administratorul băncii.*

Criminalization of destroying or wasting bank property: between necessity and excess of incrimination

SUMMARY

In this scientific research, we are interested in the analysis of the criminal norms whose regulatory object is the acts of intentional destruction or waste of the bank's property by the bank's administrator, in the administration process, approach carried out through the chain of systematic, critical and comparative interpretation of the relevant provisions. The purpose of the action undertaken is to reveal the need to criminalize the named offenses as a result of the finding of a parallel framework for their criminalization, consequently revealing an excess of criminal regulation due to the "ambiguities" that characterize the incriminating precept, recorded in paragraph (3) art. 197 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, located in Chapter VI of the Special Part of the Criminal Code, entitled "Offenses against patrimony".

***Key-words:** destruction of bank goods, waste of bank goods, crime of waste, bank administration process, bank administrator.*

Introducere

„Fenomenul negativ al supra-reglementării se manifestă atunci când normativismul, depăşind limitele cantitative admisibile sau utilizând formule „nechibzuite", fie împiedică desfăşurarea fazelor firesti benefice spre trepte superioare de dezvoltare, fie provoacă efecte injuste" [1, p. 120].

Ca urmare a fraudei bancare de miliarde în detrimentul celor trei bănci, şi anume: B.C. „Banca Socială" S.A, „Banca de Economii" S.A şi B.C. „Unibank" S.A., rezultată în urma unui şir de operaţiuni bancare şi interbancare ilegale în perioada anilor 2012-2014 [21], legiuitorul a fost determinat să agraveze răspunderea penală pentru administratorii de bancă în scopul consolidării sistemului de sancţiuni în sfera activităţii bancare, astfel creând premisele legale de apărare a patrimoniului băncilor şi stabilitatea sistemului bancar naţional. În aceste condiţii a fost adoptată Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative

nr. 180 din 25.07.2014 [12] prin care Codul penal [7] a fost completat, *inter alia*, cu alin.(3) art. 197 şi art. 134[13], cel din urmă definind noţiunea de administrator al băncii.

Metodele de cercetare aplicate

În prezentul demers ştiinţific au fost aplicate metode de referinţă în domeniul cercetării juridice, precum metoda interpretării gramaticale, sistematice, istorice, logice şi teleologice. S-a optat pentru un model complex de interpretare prin prisma reglementărilor penale incidente subiectului circumscris, directivelor de raţionament juridic, „algoritmului" de analiză a unei componenţe de infracţiune şi a concepţiilor doctrinare pertinente.

Conţinutul de bază al cercetării

În vederea conceperii actelor de distrugere sau risipire în cadrul procesului de administrare a bunurilor băncii – ceea ce reprezintă ipoteza normei de incriminare – este indispensabil a înţelege specificul „procesului de administrare" a băncii, cât şi calitatea subiectului infracţiunii analizate.

În baza alin. (1) art. 37 al Legii nr. 202 din 06.10.2017 [13] privind activitatea băncilor (în continuare – Legea nr. 202/2017), *„cadrul de administrare a activităţii unei bănci, procesele de identificare, administrare, monitorizare şi raportare a riscurilor, mecanismele de control intern, precum şi politicile şi practicile de remunerare a membrilor organului de conducere se stabilesc prin statut şi reglementări interne, în conformitate cu legislaţia aplicabilă societăţilor pe acţiuni, cu respectarea dispoziţiilor prezentei legi şi ale actelor normative ale Băncii Naţionale a Moldovei emise în aplicarea acesteia".*

Banca este o instituţie financiară al cărui „patrimoniu se constituie ca rezultat al plasării acţiunilor, al activităţii sale economico-financiare şi în alte temeiuri prevăzute de legislaţie" [14]. Potrivit art. 3 al Legii nr. 202/2017, prin *„bancă" a se înţelege* – persoană juridică a cărei activitate constă în atragerea de depozite sau de alte fonduri rambursabile de la public şi în acordarea de credite în cont propriu".

„Administrarea" este un termen polisemantic, care figurează în diferite texte legale şi extrajuridice, respectiv – care nu acoperă un sens precis.

De *lege lata,* potrivit dispoziţiilor Codului civil al RM [6], administrarea patrimoniului altuia în temeiuri legale sau contractuale (mandat, administrare fiduciară ş.a.) este o activitate înfăptuită în folosul altuia de către administrator şi presupune efectuarea tuturor actelor necesare în vederea conservării, valorificării şi dispunerii de bunurile încredinţate. Aceste acte sunt clasificate în acte juridice de conservare, de administrare şi de dispoziţie (art. 311 CC RM).

Administrarea bunurilor altei persoane presupune exercitarea atributelor dreptului de proprietate, care-i aparţin proprietarului. „Proprietarul are drept de posesiune, de folosinţă şi de dispoziţie asupra bunului" (alin.(1) art. 500 în Codul civil al RM), altfel zis, *ius possidendi, ius utendi, ius fruendi şi ius abutendi.* Aceste „atribute pot fi exercitate în mod absolut, exclusiv şi perpetuu, cu respectarea limitelor materiale şi limitelor juridice" [23, p.77] şi care, totodată, sunt pasibile de transmitere terţilor (art. 505 Cod civil al RM) în limitele împuternicirilor acordate de proprietarul bunurilor, în dependenţă de condiţiile contractuale sau legale în baza cărora bunurile au fost transmise în administrare.

Elocvent este definită instituţia administrării bunurilor altuia în Titlul V al Codului civil al României [15], art. 795 şi art. 800. Anume acestea prevăd administrarea simplă, respectiv, deplină, ceea ce presupune efectuarea tuturor actelor necesare *pentru conservarea bunurilor*, precum şi actele utile pentru ca acestea să poată fi folosite conform destinaţiei lor obişnuite şi, corespunzător, *actelor de conservare şi exploatare în mod profitabil a bunurilor*, astfel încât să sporească patrimoniul sau realizarea afectaţiunii masei patrimoniale, în măsura în care aceasta este în interesul beneficiarului.

Pe aceeaşi linie conceptuală, în art. 295 CP al României se face distincţie între termenii „gestionar" şi „administrator". În doctrina penală română înţelesul acestor termeni transpare din următoarea explicaţie: gestionarul vine în contact direct cu bunurile (date fiind atribuţiile lui legate de primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor), în timp ce administratorul are un contact posibil, virtual [8, p. 289]. „Administratorul nu are contact nemijlocit, direct cu bunurile. El dă dispoziţii gestionarului să primească şi să elibereze bunuri, dar gestionarul nu face acte de administrare, ci numai de gestionare" [16, p. 363]. Potrivit doctrinei, în contextul analizei infracţiunii de gestiune frauduloasă, prevăzută la art. 242 CP al României, „administrarea înseamnă gospodărirea bunurilor altuia, a avuţiei persoanei vătămate, care implică acte de dispoziţie, inclusiv acte de înstrăinare" [16, p. 201].

În literatura de specialitate franceză, administrarea bunurilor altuia este denumită *gestionarea* bunurilor altuia, corespunzător gestionarea semnifică „efectuarea unor acte materiale şi/

sau juridice menite să permită utilizarea pentru care este destinat un activ" [24, p. 54]. „În drept, acţiunea se manifestă în două moduri: prin acte juridice şi acte materiale. În ceea ce priveşte gestiunea, actele de patrimoniu sunt clasificate în funcţie de gravitatea lor, făcând distincţie între actele de conservare, administrare şi dispoziţie" [24, p. 50-51].

„Orice act juridic referitor la proprietate poate fi calificat drept act de gestiune, indiferent de natura acestuia. Actele materiale cuprind o categorie mult mai largă şi mai evazivă. Orice act voluntar poate fi calificat drept act material. Nu există niciun motiv să le excludem, decât dacă dorim să restrângem subiectul [administrării] la unicul mecanism de reprezentare" [24, p.51].

Potrivit Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004 [11, pct. 17], în sensul art. 191 CP RM (Delapidarea averii străine), „a administra" înseamnă: 1) a avea dreptul de a da dispoziţii cu privire la primirea, păstrarea sau eliberarea de bunuri; 2) a veni în contact direct şi material cu bunurile altei persoane, datorită atribuţiilor administratorului legate de primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor.

Prin prisma interpretării oferite de către Plenul Curţii Supreme de Justiţie, înţelegem că termenului „a administra", în practica judiciară, respectiv, „procesului de administrare", îi este conferit un sens îngust, sens care indică, de fapt, asupra atribuţiilor gestionarului care are contact direct şi material cu bunurile, fie a administratorului de a dispune şi de a da dispoziţii cu privire la primirea, păstrarea sau eliberarea bunurilor aflate în administrarea persoanei juridice, ultimul având un contact mijlocit cu bunurile menţionate. În legislaţia naţională gestionarul reprezintă „persoana care este responsabilă de siguranţa şi păstrarea bunurilor" [19]. Pe de altă parte, expresia uzitată de legiuitor „în procesul de administrare", prin interpretare normativ-doctrinară, presupune efectuarea actelor de conservare, de administrare (de valorificare a bunurilor sub aspectul profitabilităţii) şi de dispoziţie.

Este de subliniat că răspunderea administratorului poate surveni pentru fapta prepusului (gestionarul), cel din urmă exercitând posesia nemijlocită a bunului în numele posesorului mijlocit. Alin. (1) art. 2005 CC RM prevede răspunderea comitentului pentru fapta prepusului. „Comitentul răspunde de prejudiciul cauzat cu vinovăţie, iar în cazurile expres prevăzute de lege, fără vinovăţie, de către administratorul, salariatul său sau o altă persoană subordonată comitentului (prepus) în funcţiile care i s-au încredinţat". Din cele analizate, conchidem că subiectul infracţiunii prevăzută la alin.(3) art.197 CP RM trebuie să întrunească atât calitatea de administrator, cât şi de gestionar, *or*, din spectrul variat al administratorilor de bancă, nu fiecare are şi funcţia de gestionar al bunurilor băncii.

Art. 134^{13} CP RM face referire la definiţia din art. 3 al Legii instituţiilor financiare nr. 550 din 21.07.1995 (în continuare – Legea nr. 550/1995) pentru a defini subiectul infracţiunii de risipire a bunurilor băncii – administratorul băncii. Subiectul infracţiunii analizate este unul circumstanţiat (special), şi anume – administratorul băncii. În conformitate cu art.134^{13} CP RM, prin administrator al băncii se înţelegea persoana definită astfel prin Legea instituţiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995, art. 3 (abrogată parţial, denumirea actuală – Legea cu privire la lichidarea băncilor). Calitatea de „administrator al băncii" o aveau următoarele persoane: membru al consiliului, al organului executiv, al comisiei de cenzori, contabilul-şef al persoanei, conducătorul filialei persoanei, conducătorul filialei persoanei străine, adjuncţii acestuia şi contabilul-şef al filialei persoanei străine, conducătorul adjunct al filialei sau contabilul-şef adjunct, inclusiv al filialei unei persoane străine, în cazul în care aceste persoane exercită obligaţiile funcţionale ale conducătorului filialei sau ale contabilului-şef al persoanei, inclusiv al filialei unei persoane străine. În calitate de administrator în condiţii speciale de administrare mai poate fi administratorul special (alin. (1) art. 37^{4} al Legii instituţiilor financiare), lichidatorul băncii în procesul de lichidare.

Unele prevederi din Legea instituţiilor financiare, cu modificările de până la 18.08.2017, de la data intrării în vigoare a Legii privind activitatea băncilor nr. 202 din 06.10.2017, în temeiul alin. (5) art. 148, şi anume Capitolele I, II, III, III^{1}, IV, V, VI, VII şi art. 37^{9} din Legea nr. 550/1995 au fost abrogate.

Odată cu intrarea în vigoarea a Legii nr.202/2017 privind activitatea băncilor, la art. 3 – „Definiţii", noţiunea de „administrator" nu se mai regăseşte în legea succesoare Legii instituţiilor financiare, fiind substituită, deductiv, prin noţiunea de „*organ de conducere* – organele unei bănci care sunt numite în conformitate cu legislaţia aplicabilă şi sunt împuternicite să stabilească strategia, obiectivele şi orientarea generală ale băncii şi care supraveghează şi monitorizează procesul decizional de conducere şi persoanele fizice care conduc în mod efectiv activitatea băncii".

Abrogarea parţială a Legii privind instituţiile financiare şi adoptarea Legii nr. 202/2017, care, în esenţă, a păstrat acelaşi obiect de reglementare, a condus, practic, la caducitatea normei speciale de incriminare prevăzută la alin.(3) art. 197 CP RM. Aceasta a survenit dat fiind că art. 134^{13} CP RM prevede: „[p]rin administrator al băncii, în sensul (...) art. 197 alin.(3), se înţelege persoana definită astfel prin Legea instituţiilor financiare nr. 550-XIII din 21 iulie 1995".

În doctrină, întemeiat se invocă pe marginea acestui subiect Decizia Curţii Constituţionale a României nr. 53 din 25.01.2012 referitoare la excepţia de neconstituţionalitate a dispoziţiilor art. 30 alin. (3) din Codul de procedură penală, precum şi a dispoziţiilor art. 244-246, art. 248 şi 279 din Legea nr. 297/2004, raportate la art. 244 alin. (5) lit. a) pct. 2 şi lit. b) şi alin. (7) lit. a) cu aplicarea art. 276 lit. c) din Legea nr. 297/2004 privind piaţa de capital, care enunţă: „[P]e lângă normele penale generale, speciale, complete şi de trimitere, se uzitează procedeul normelor de referire, care împrumută un element al ipotezei dintr-o altă normă, rămânând apoi legate de aceasta, astfel încât orice modificare a normei la care s-a făcut referire atrage automat modificarea normei de referire […]. O eventuală abrogare a vreuneia dintre normele de complinire atrage după sine inexistenţa infracţiunii corespunzătoare la data intrării în vigoare a dispoziţiei de abrogare" [22, p. 190]. Se conchide că dezincriminarea unor fapte se poate realiza nu doar pe calea efectuării unor amendamente la legea penală, dar şi prin abrogarea prevederilor normative extrapenale care complinesc normele penale de referire.

Considerăm că incriminarea unei fapte penale se realizează prin reglementarea acesteia în Codul penal, iar dezincriminarea survine odată cu abrogarea normei penale incidente. Alin. (1) art. 67 din Legea cu privire la actele normative, nr.100/2017, prevede că „abrogarea actului normativ este dispusă printr-un act separat de aceeaşi forţă juridică sau de o forţă juridică superioară". În contextul analizat, normele complinitoare, chiar dacă au fost abrogate, au fost modificate printr-un cadru substitutiv. Respectiv, *de iure*, norma de incriminare persistă, doar că se atestă imposibilitatea aplicării acesteia în condiţii de legalitate, ca urmare a neracordării modificărilor operate în conţinutul normelor extrapenale cu prevederile art. 134^{13} al CP RM.

În rezultatul corelării tuturor dispoziţiilor legale ce privesc noţiunea şi statutul juridic al administratorului, reiese că administratorul băncii este persoana împuternicită prin mandat sau în temeiul dispoziţiilor legale să administreze bunurile băncii cu un anumit scop şi în interesul societăţii, având dreptul de reprezentare sau dreptul de a acţiona în numele şi pe contul acesteia, prin exercitarea unui drept de posesie limitat asupra bunurilor băncii, ca urmare a restrângerii drepturilor de posesie şi dispoziţie în condiţiile stabilite de lege şi mandat.

Prezintă importanţă determinantă la stabilirea semnelor componenţei de infracţiune semnificaţia uzuală a termenilor cu care operează legiuitorul la incriminarea faptei penale analizate.

În lipsa unei interpretări oficiale, premisa comprehensiunii infracţiunii de risipire a bunurilor o reprezintă documentările doctrinare, legale – *de lege lata* şi politico-instituţionale care tratează fapta ilegală de risipire. În percepţia generală a fenomenului de risipire, acesta este conceput ca un ansamblu de acte de administrare ineficientă, iresponsabilă, incompetentă, bazate pe lipsa unui raţionament comercial, economic, financiar evident ce s-ar exprima prin eşecul administratorilor de a minimiza costurile şi a maximiza randamentul bunurilor administrate.

În literatura de specialitate naţională infracţiunea de distrugere sau risipire a bunurilor, prevăzută la alin.(3) art. 197 CP RM, este atribuită subgrupului de infracţiuni contra patrimoniului, săvârşite în lipsa unui scop special [4, p. 975], care exclude constatarea scopului de cupiditate, cât şi a modului de comitere, prin sustragere. Aceste aprecieri sunt relevante în vederea determinării corecte a subgrupului de infracţiuni sau a grupului de infracţiuni din care face parte infracţiunea analizată.

Potrivit DEX-ului, *sensul primar al risipirii* [10], forma tranzitivă, presupune acţiune de împrăştiere, de aruncare în toate părţile. Sinonimele la acest sens sunt împrăştiere, dispersare, răspândire. *Sensul secundar al risipirii* rezidă în acţiunea de a cheltui fără socoteală, a irosi bani, averi, a prădui. Cuvântul *„a irosi"* semnifică a (se) consuma, făcând risipă, a (se) cheltui în mod uşuratic, a (se) împrăştia în exces, a (se) pierde, a (se) risipi. Antonimul la acesta este a economisi.

Cele două accepţii de bază ale termenului comun „risipire" ne conduc la interpretarea faptei de risipire în două direcţii. Caracterului polisemantic al termenului „risipire", pe de o parte, şi incidenţa acestuia în cadrului componenţelor de infracţiune cu caracter deschis, precum alin. (3) art. 197 CP RM, alin.(2^1) art. 191 CP RM, alin. (1) art. 239^1 CP RM, alin.(3) art. 252 CP RM, alin. (1) art. 335 CP RM, pe de altă parte, determină

dificultăţi majore la interpretarea juridică şi aplicarea normei vizate.

Primul sens *al risipirii* potrivit DEX-ului, şi prin optica autorului român Traian Pop, poate fi conceput după cum urmează: „risipirea (disiparea) este o formă a distrugerii pentru bunurile susceptibile de risipire, împrăştiere, dispariţie; sau desfacere, fărâmiţarea bunului ori detaşarea unor părţi din întreg, prin aceasta bunul devenind inutilizabil sau mai puţin utilizabil potrivit destinaţiei sale" [18, p. 600], respectiv – doar în cazul bunurilor susceptibile de risipire, la modul fizic. Modalitatea normativă a risipirii, în sensul redat, ar cuprinde doar o parte din formele posibile ale risipirii comise de administratorul băncii, în contactul mijlocit sau nemijlocit cu acestea, care, considerăm, constituie încălcarea obligaţiei de conservare a bunurilor primite în folosinţă personală, comisă prin acte materiale. Acte de risipire, în acelaşi sens, pot fi rezultatul unor dispoziţii date în situaţia bunurilor asupra cărora administratorul exercită posesia mijlocită, prin gestionar. Obiectul acestor dispoziţii s-ar rezuma la modalitatea faptică de încălcare a regulilor de păstrare, întreţinere, reînnoire a stocurilor, folosire ş. a.

Cel de-al doilea sens al risipirii este irosirea averii (bunurilor) sau efectuarea unor cheltuieli nejustificate, excesive, consumul neconform, necorespunzător, pierderea, considerând că, per ansamblu, se referă la acte de administrare şi de dispoziţie cu rea-voinţă a bunurilor băncii care încalcă principiile administrării fiduciare, *in concreto* administrarea cu diligenţă, cu prudenţă şi în interesul societăţii, ca urmare a admiterii riscului *desaffectio societatis*. Fapta de risipire, în sensul secundar redat, este susceptibilă în cea mai mare măsură de a fi atribuită infracţiunii de delapidare (alin.(2^1) art. 191 CP RM), care, potrivit Hotărârii Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 23 din 28.06.2004, trebuie interpretată ca „însuşirea, folosirea sau transmiterea de către făptuitor, în interesul său sau pentru altul, de bani, valori sau alte bunuri încredinţate pentru a le gestiona sau a le administra" [11].

Potrivit alin. (4) art. 71 al Legii cu privire la actele normative, nr.100/2017, la interpretarea normelor juridice trebuie să se ţină cont de voinţa legiuitorului din interpretările oficiale, în notele informative care însoţesc amendamentele la lege, fie indirect, prin mijlocirea termenilor şi normelor adoptate de dreptul pozitiv. Dat fiind cele reţinute la caz, nu se poate face abstracţie de art. 381 CP RM, context în care legiuitorul face uz de termenul „risipire" pentru a incrimina infracţiunea de risipire sau pierdere a patrimoniului militar. Din dispoziţia normei citate, putem extrage conţinutul faptei de risipire prevăzută la alin. (1) *„Comercializarea, gajarea sau darea în folosinţă de către un militar a echipamentului care i-a fost eliberat pentru folosinţă personală, precum şi pierderea sau deteriorarea acestor obiecte în urma încălcării regulilor de păstrare"*.

Deducem că risipirea este exprimată prin următoarele acţiuni sau inacţiuni: *pierdere, comercializare, gajare, dare în folosinţă, deteriorare a acestor obiecte în urma regulilor de păstrare.*

Ca urmare a analizei concurenţei de norme, I. Selevestru exprimă o aserţiune relevantă pentru a determina conţinutul faptic al infracţiunii de risipire, şi anume „acest articol (art. 191 CP RM –*n.a.*) nu-i poate fi imputat militarului căruia echipamentul (în sensul anexei nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la asigurarea cu echipament a militarilor Forţelor Armate pe timp de pace, nr. 104 din 06.02.2008) i-a fost eliberat pentru folosinţă personală. Într-un asemenea caz, urmează a fi aplicat alin.(1) art. 381 CP RM [20, p. 114], ceea ce rezultă că alin. (1) art. 381 CP RM constituie o normă specială în raport cu alin.(1) art. 191 CP RM.

O altă opinie similară este a profesorului S. Brînză, potrivit căruia noţiunea „risipire" de la alin.(3) art. 197 CP RM desemnează „acţiunea sau inacţiunea, având ca efect deprecierea bunurilor băncii" [5, p. 11]. Autorul sugerează, totodată, asocierea dintre dispoziţia respectivă cu cea de la alin.(2^1) art.191 CP RM, care stabileşte răspunderea pentru delapidarea averii străine săvârşită de administratorul unei bănci.

O altă confirmare doctrinară a faptului că infracţiunea de risipire poate fi concepută în limitele componenţei de infracţiune de la art. 191 CP RM este interpretarea dispoziţiei acesteia potrivit Comentariului Codului penal al Republicii Moldova din 2003, şi anume: delapidarea averii străine „presupune nu numai însuşirea bunului administrat, dar şi irosirea lui prin consumare, cheltuire, dăruire sau transmitere altor persoane, fără restituirea echivalentului lui" [2, p. 401]. Explicaţia dată coincide exact cu sensul comun, dar şi doctrinar al risipirii.

Pentru dezvăluirea cât mai plenară a conţinutului faptei de risipire a bunurilor şi stabilirii locului acesteia în sistematica penală, am apelat la cercetarea pe orizontală a reglementărilor, în aspect de drept penal comparat. Analiza faptei de risipire prin prisma normei de incriminare a delapidării, prevăzută la art. 191 CP RM, ne-a direcţionat cercetarea spre infracţiunea de abuz de

încredere, ca urmare a stabilirii corespondenţei dintre acestea, mai ales odată cu amendamentele care au fost aduse art. 191 CP RM. Aceeaşi opinie o regăsim şi în studiile realizate de autorii S. Brînză şi V. Stati, potrivit cărora „în legea penală în vigoare, descrierea obiectului material şi a faptei prejudiciabile din cadrul infracţiunilor de delapidare a averii străine se face după modelul art. 238 „Abuzul de încredere" din Codul penal al României din 2009" [3, p. 68].

În doctrina franceză fapta de risipire este tratată la fel în cadrul infracţiunii de abuz de încredere, infracţiune prevăzută la art. 314-1 CP al Franţei, care stabileşte: „Fapta unei persoane de deturnare, în prejudiciul altora, a fondurilor, a valorilor mobiliare sau a oricărui bun care i-au fost date şi pe care le-a acceptat cu condiţia restituirii, reprezentării sau pentru a le folosi într-un anumit scop. Abuzul de încredere se pedepseşte cu cinci ani de închisoare şi 375.000 de euro amendă".

De asemenea, fapta de risipire este analizată în conţinutul deturnării şi în cadrul infracţiunii de abuz de bunuri sociale pentru societăţile de capital şi de insolvabilitate, în situaţia aflării în incapacitate de plată a societăţii [26]. Prezintă interes primele două, ca urmare a similitudinii elementelor constitutive, mai cu seamă cea de-a doua, deoarece este circumscrisă anume societăţilor pe acţiuni şi administratorilor acestora.

Latura obiectivă a infracţiuni de abuz de încredere implică deturnarea care trebuie să se exprime *prin risipire*, ceea ce implică imposibilitatea restituirii bunului, refuzul de a restitui bunul şi deturnarea în sens restrâns sau folosirea abuzivă [25, p. 235-237]. O altă formă de expunere a laturii obiective a abuzului de încredere cuprinde modalitatea deturnării *lato sensu (risipirea),* însuşirea şi deturnarea *stricto sensu* şi prejudiciul cauzat. Risipirea, *a priori,* pare contrară faptei de însuşire şi exprimă un mod de a contesta sau de a încălca dreptul altuia asupra lucrului.

Infracţiunea de abuz de încredere, potrivit autorului francez M.-L. Rassat, mereu a fost delicată la circumscriere şi definire, interpretarea acesteia fiind incertă, chiar plină de confuzie. Autorul consideră că nici legiuitorul, nici jurisprudenţa şi nici chiar doctrina nu are o noţiune clară a gravităţii, nici a domeniului de reglementare, nici a definiţiei infracţiunii [24, p. 219].

Continuând demersul nostru ştiinţific comparativ, Codul penal al Federaţiei Ruse, la art. 160, prevede fapta de însuşire sau delapidare (Присвоения или Растрата*)* [31]. La alin. (1) art. 160 este definită însuşirea şi delapidarea (risipirea), adică sustragerea patrimoniului străin încredinţat vinovatului. „Delapidarea [risipirea] sunt acţiunile ilicite ale unei persoane care, în interes personal, a cheltuit bunul care i-a fost încredinţat, împotriva voinţei proprietarului, consumând acest bun, cheltuindu-l sau transferându-l altor persoane" [30].

Textul de la alin.(3) art. 197 CP RM „distrugerea sau risipirea bunurilor băncii de către administratorul acesteia în procesul de administrare", în limba rusă, pe pagina oficială a bazei de date legislative a Republicii Moldova, este tradus ca „(3) Уничтожение или растрата имущества банка его администратором в процессе администрирования". Deci, se confirmă o echivalenţă terminologică dintre termenele *„risipire"* şi „растрата".

*Pentru a constata temeinicia echivalenţei noţiunilor de „*risipire" şi „растрата" este necesar de a explica semantic şi etimologic acest termen. În limba rusă, cuvântul numit înseamnă „sumă cheltuită într-un mod infracţional; or – patrimoniul"; „cheltuirea ilegală a banilor sau a patrimoniului încredinţat pentru câştig personal" [9].

Într-o altă opinie, *delapidarea* (растрата), împreună cu însuşirea (присвоения*)*, sunt recunoscute ca forme independente de sustragere, în care bunurile încredinţate unei persoane sunt cheltuite, irosite sau consumate ilegal (истрачивается – etimolog. ar însemna cheltuite, pierdute, distruse, executate"; расходуется). Aceasta poate fi o donaţie, o vânzare cu repartizarea încasărilor, un schimb în aceleaşi condiţii etc. Această formă de sustragere exclude însuşirea şi invers [32, p. 233].

În literatura de specialitate rusă conceptul infracţiunii de delapidare (risipire) constituie obiectul unei polemici extinse. Se consideră că poziţionarea infracţiunii de delapidare „ca formă independentă de sustragere a patrimoniului altuia este una dintre cele mai dificile sarcini din teoria dreptului penal. În acelaşi timp, este deosebit de dificil să se dezvăluie conţinutul unui scop de cupiditate atunci când bunul este deturnat" [32, p. 233].

Trăsătura care deosebeşte însuşirea de delapidare este localizarea bunurilor la momentul consumării formelor de sustragere analizate. Deci, atunci când proprietatea este însuşită, aceasta se află în posesia celui vinovat, care îşi stabileşte posesia ilegală asupra acesteia în locul celei de drept. Delapidarea ori deturnarea de bunuri implică înstrăinarea, cheltuirea, consumul lor ilegal prin înlocuirea posesiei legale cu utilizarea sau dispunerea ilegală [27, p. 128].

Pornind de la atributele dreptului de proprietate, dreptul de dispoziţie, posesie şi folosinţă, N.D. Eriaşvili susţine că atunci „când bunul încredinţat este însuşit are loc posesia ilegală a bunului încredinţat, iar când e risipire are loc utilizarea sau dispunerea ilegală a bunului încredinţat, considerând că delapidarea şi deturnarea (risipirea) sunt acte care se află pe aceeaşi linie logică de acţiuni ale unei persoane căreia i s-a încredinţat proprietatea altcuiva" [32, p. 234].

Susţinem aserţiunea precum că „însuşirea diferă de risipă nu numai prin faptul în favoarea cărei persoane s-a efectuat conversia ilegală a proprietăţii altcuiva, ci ezenţa acestei proprietăţi la făptuitor" [28, p. 42].

Generalizând cele menţionate, constatăm că în literatura de specialitate rusă risipirea bunurilor altuia reprezintă fie o infracţiune contra patrimoniului, apreciată ca o formă independentă de sustragere, fie o infracţiune cu o componenţă cu conţinut diferit de însuşire, fie total diferită de însuşire, diferenţa între ele constând în: „1) timpul înstrăinării, 2) metoda de apropriere, 3) prezenţa sau absenţa bunurilor la făptuitor în momentul descoperirii sustragerii" [17, p. 15].

Considerăm a fi plauzibilă recomandarea autorului A. Iu. Pastuhov privind crearea unei alte norme de drept care să prevadă aparte infracţiunea de risipire, în următoarea formulă tehnico-legislativă: „Art. 160[1] din Codul penal al Federaţiei Ruse – *„Risipirea, adică sustragerea bunurilor încredinţate altcuiva prin înstrăinare sau consum, se pedepseşte..."* [29, p. 16]. Enumerarea modalităţilor de săvârşire a acestor infracţiuni nu constituie un conflict cu modurile specificate în definiţia sustragerii, ci doar le precizează şi le completează.

În rezultatul celor analizate, prin risipire a bunurilor băncii, încredinţate administratorului de bancă, se înţelege vânzarea, consumarea, irosirea, cheltuirea, înstrăinarea sau transferul către terţi a acestora, săvârşite în interes material, fără a se asigura un echivalent corespunzător, fără ca bunul, obiect material, să fie găsit la făptuitor, care a avut ca rezultat cauzarea unui prejudiciu material băncii. În urma acţiunilor ilegale, de dispoziţie, nu beneficiază făptuitorul de bunuri, cel puţin nu direct, şi în acest caz nu este incidentă modalitatea însuşirii, ci fapta de risipire a bunurilor în varianta dispunerii ilegale. Considerăm că folosirea ilegală, în interes personal, a bunurilor care rămân în posesia legală a băncii, în condiţiile în care făptuitorul beneficiază doar de valoarea de uz şi intervertirea posesiei nu are loc, se califică, de asemenea, ca risipire.

Concluzii

În rezultatul dezvăluirii amănunţite a modalităţilor faptice ale infracţiunii de distrugere sau risipire a bunurilor băncii, înţelegem că acestea atentează la un obiect juridic special distinct de cel al infracţiunilor prevăzute la alin.(1) şi alin.(2) al art. 197 CP RM. În virtutea raporturilor juridice dintre administrator şi bancă, a statutului juridic de administrator al băncii, deci a unui subiect calificat şi a contextului în care se comite infracţiunea în procesul de administrare a băncii, *obiectul juridic principal*, în modalitatea distrugerii sau risipirii (prin dispunere ilegală şi folosire ilegală), îl formează relaţiile sociale cu caracter patrimonial privind exercitarea legitimă a posesiei de drept limitat asupra bunurilor (băncii), iar *obiectul juridic secundar* constă în relaţiile sociale cu privire la administrarea (dispunerea, valorificarea şi conservarea) cu bună-credinţă a bunurilor materiale încredinţate în baza unui titlu şi cu un anumit scop, specifice alin.(2[1]) art. 191 CP RM.

Putem conchide şi asupra faptului că între alin. (2[1]) art. 191 CP RM, pe de o parte, şi alin.(3) art. 197 CP RM, pe de altă parte, nu se atestă concurenţa de norme în sensul art. 116 -118 CP RM, iar concursul de infracţiuni se exclude *per se*, având în vedere principiul *ne bis in idem.* Numitele incriminări sunt rezultatul unei simple transpuneri în legea penală, fără să se asigure o legătură logico-juridică între dispoziţiile pe care le conţine, care generează incertitudine şi insecuritate juridică.

De lege lata, se atestă un paralelism legislativ între alin. (2[1]) art. 191 CP RM şi alin. (3) art. 197 CP RM; or, în ipoteza art. 197 alin.(3) CP RM, risipirea (bunurilor băncii de către administrator) apare pe post de modalitate normativă a faptei prejudiciabile, iar în cazul art. 191 alin. (2[1]) CP RM – drept modalitate faptică a acţiunii prejudiciabile de dispunere sau folosire ilegală a bunurilor săvârşită de administratorul unei bănci. Cei abilitaţi cu aplicarea legii penale se află în dificultate, fiind puşi în situaţia de a alege între două variante posibile. În special, din cauza regimului sancţionator aplicabil alin. (3) art. 197 CP RM, care nu este proporţional gradului de pericol social, este preferabil păstrarea doar a alin. (2[1]) art. 191 CP RM.

Până la o intrevenţie legislativă privind eliminarea suprapunerii textelor de lege de la alin. (2[1]) art. 191 CP RM şi alin. (3) art. 197 CP RM, apelând la principiul *in dubio mitius*, potrivit căruia în cazul unei norme penale cu un conţinut îndoielnic operează interpretarea cea mai favorabilă făptuitorului, risipirea bunurilor băncii de către administratorul acesteia se va califica în temeiul art. 197 alin.(3) CP RM.

Referinţe bibliografice

1. Avornic Gh., Vaculovschi G. Excesul de reglementare juridică. În: *Revista Naţională de Drept*, 2019, nr. 10-12 (228-230), p. 119-123.
2. Barbăneagră A. ş.a. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu* (art. 191). Chişinău: ARC, 2003. 836 p.
3. Brînza S., Stati V. Escrocheria şi delapidarea averii străine: efectele adoptării legii nr.179/2018. În: *Studia Universitatis Moldaviae,* 2019, nr. 3(123). Seria „Stiinţe sociale", p. 59-73.
4. Brînza S., Stati V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I.* Chişinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p.
5. Brînză S. Infracţiuni contra patrimoniului, săvârşite *în* lipsa unui scop special (art. 193, 197 *şi* 199 CP RM): aspecte teoretice şi practice. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 11, Seria „Ştiinţe sociale", p. 3-15.
6. Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2002, nr. 82-86.
7. Codul penal al Republicii Moldova. Nr. 985-XV din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.
8. Diaconescu D., Duvac C. *Tratat de drept penal. Partea Specială.* Bucureşti: C.H. Beck, 2009. 1158 p.
9. Dicţionar explicativ al limbii ruse. https://slovar.cc/rus/ushakov/447258.html (vizitat 25.04.2023).
10. Dicţionar explicativ al limbii române. https://dexonline.ro/definitie/risipire (vizitat 24.03.2023).
11. Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor: nr. 23 din 28.06.2004. În: *Buletinul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova*, 2004, nr. 8.
12. Legea pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. Nr. 180 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
13. Legea privind activitatea băncilor. Nr. 202 din 06.10.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 434-439.
14. Legea privind societăţile pe acţiuni. Nr. 1134 din 02.04.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 372-382.
15. Legea României privind Codul civil. Nr. 287 din 17.07.2009. Republicat în: *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 505 din 15.07.2011 (actualizat la 24.04.2023).
16. Păvăleanu V. *Drept Penal Special.* Bucureşti: Universul Juridic, 2014. 620 p.
17. Poalelungi M., Dolea Ig., Vîzdoagă T. ş.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale.* Chişinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p.
18. Rătescu C.G. ş.a. *Codul penal „Carol al II-lea" adnotat. Vol. III. Partea Specială.* Bucureşti: Socec, 1937. 702 p.
19. Regulamentului privind inventarierea, aprobat prin Ordinul Ministrului Finanţelor. Nr. 60 din 29.05.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr. 166-169.
20. Selevestru I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine:* Teză de doctorat. Chişinău, 2016. 188 p.
21. Sinteza raportului de investigaţie al companiilor Kroll şi Steptoe & Johnson. https://www.bnm.md/ro/content/bnm-publicat-o-sinteza-detaliata-celui-de-al-doilea-raport-de-investigatie-al-companiilor (vizitat 24.04.2023).
22. Stati V. Conotaţii tehnico-juridice ale răspunderii penale a administratorului băncii. În: *Materialele Conferinţei Integrare prin cercetare şi inovare. Ştiinţe juridice, 8-9 noiembrie 2018.* Chişinău: CEP USM, 2018, p. 188-192.
23. Stoica V. *Drept civil. Drepturile reale principale.* Ediţia a 3-a. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2017. 560 p.
24. Prim Q. *La gestion des biens d'autrui.* Şcoala doctorală de drept. Drept Privat şi Ştiinţe penale. Universitatea Bordeaux. Franţa, 2021. 584 p. https://theses.hal.science/tel-03474116/document (vizitat 23.03.2023).
25. Rassat M.-L. *Droit Pénal Spécial. Infractions de Code Pénal. 8* éd. Paris: Dalloz, 2018. 1396 p.
26. Stasiak F. [Focus] *Le patrimoine des sociétés confronté au droit pénal*, Lexbase Pénal, septembre, 2021. https://www.lexbase.fr/article-juridique/72428490-focus-le-patrimoine-des-societes-confronte-au-droit-penal (vizitat 24.05.2023).
27. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Уголовная ответственность за преступления в сфере экономики. Москва: ЮрИнфоР, 1996. 290 с.
28. Докшоков А.З. Растрата как вид хищения вверенного имущества. В: Общество, политика, экономика, право, 2007, №1, с.40-45. https://cyberleninka.ru/article/n/rastrata-kak-vid-hischeniya-vverennogo-imuschestva (vizitat 29.03.2023).
29. Посохов А.Ю. Присвоение *и* растрата как формы хищения *в* малом предпринимательстве: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2006. 24 с.
30. Постановления Пленума Верховного Суда РФ от 27 декабря 2007 г., №51 „О судебной практике по делам о мошенничестве, присвоении и растрате» (vizitat 30.07.2023) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_74060/.
31. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996, N 63-ФЗ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.06.2023 г.). http://www.kremlin.ru/acts/bank/9555 (vizitat 30.07.2023).
32. Эриашвили Н.Д. *Объективные признаки присвоения и растраты.* В: *Вестник Московского университета МВД России,* 2015, № 9, с. 227-236. https://cyberleninka.ru/article/n/obektivnye-priznaki-prisvoeniya-i-rastraty (vizitat 24.03.2023).

DREPT CIVIL ŞI PROCESUAL CIVIL

CZU: 347.962
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).04

Reglementarea activităţii judecătorilor şi a executorilor judecătoreşti în perioada Marii Uniri

Vasile CREŢU,
doctor în drept, conferenţiar universitar, USM
https://orcid.org/0009-0000-3727-5831

SUMAR

Profesia de judecător şi cea de executor judecătoresc au fost într-o strânsă legătură din cele mai vechi timpuri. Analiza modului de reglementare a acestor profesii reprezintă un interes sporit pentru specialiştii în domeniul dreptului. În acest articol ne propunem să analizăm cum au fost reglementate în epoca Marii Uniri profesiile de judecător şi cea de portărel (executor judecătoresc), în special aspectele ce ţin de modul şi cerinţele de accedere în profesie, formele de răspundere disciplinară şi retribuire a muncii, drept ca bază textele actelor normative în vigoare la acea perioadă, aplicabile statutului acestor profesiuni. De asemenea, vom compara prevederile perioadei menţionate cu cele actuale, prevăzute de legislaţia în vigoare.

Cuvinte-cheie: *magistrat, judecător, executor judecătoresc, organizarea judecătorească, accedere în profesie, răspundere disciplinară, statut profesional.*

Regulation of the activity of judges and bailiffs during the period of the great union

SUMMARY

The profession of judge and bailiff have been closely related since ancient times. The analysis of the regulation of these professions is of increased interest for legal specialists. In this article we propose to analyze how the professions of judge and bailiff (bailiff) were regulated in the era of the Great Union, especially the aspects related to the manner and requirements for entering the profession, the forms of disciplinary liability and remuneration for work, taking as a basis the texts of the normative acts in force at that time, applicable to the status of these professions. Also, we will compare the provisions of the mentioned period with the current ones, provided by the legislation in force.

Key-words: *magistrate, judge, bailiff, judicial organization, access to profession, disciplinary liability, professional status.*

Introducere

În prezentul articol vom analiza modul de reglementare a două profesii juridice, a căror activitate este foarte strâns legată între ele, iar în perioade mai vechi acestea aveau şi un statut reglementat similar prin acelaşi act juridic. Aşadar, vom analiza cum au fost reglementate în perioada Marii Uniri profesiile de judecător şi cea de portărel (executor judecătoresc), luând drept bază textele actelor normative în vigoare în acea perioadă, aplicabile statutului acestor profesiuni.

Metodologia de realizare a acestui studiu este axată pe analiza prevederilor actelor normative, cu sintetizarea unor norme definitorii pentru reglementarea celor două profesii. Totodată, vom aplica metoda comparativă, analizând prin suprapunere reglementările celor două profesii enunţate în titlu, cât şi comparând reglementările actuale cu cele din trecut.

După 1918 – anul Marii Uniri – pe teritoriul Basarabiei devin aplicabile prevederile Legii pentru modificarea unor dispoziţii din legile re-

lative la organizarea judecătorească din 24 martie 1909, prin care a fost abrogată Legea pentru organizarea judecătorească din 01.09.1890 cu toate modificările ce i s-au adus, dar şi Legea din 13 martie 1902 pentru organizarea serviciului portăreilor.

Potrivit art. 2 al Legii pentru modificarea unor dispoziţii din legile relative la organizarea judecătorească din 24 martie 1909, „sunt magistraţi şi fac parte din ordinul judecătoresc: judecătorii de ocoale, membrii de orice grad ai tribunalelor de judeţe şi ai Curţilor, membrii de orice grad ai Ministerului Public, magistraţii stagiari şi portăreii" [2, p.118].

Aşadar, articolul citat indică fără nici un echivoc că reglementările acestui act normativ sunt aplicabile atât judecătorilor de nivelul judecătoriilor de ocoale, ai tribunalelor şi Curţii, cât şi portăreilor – denumire arhaică a executorilor judecătoreşti, care reprezintă o traducere exactă a termenului utilizat în Franţa până nu demult pentru a desemna executorii judecătoreşti – „huissier des justice" („huis" înseamnă poartă, uşă).

Pentru o înţelegere generală a structurii sistemului judecătoresc la data adoptării legii respective, vom menţiona că în acea perioadă funcţionau judecătorii de ocoale, tribunale de judeţe (a căror circumscripţie era identică cu circumscripţia administrativă a judeţului în care se afla tribunalul), Curţi de Apel (patru la număr, cu reşedinţe la Bucureşti, Craiova, Galaţi şi Iaşi), cât şi o Curte de casaţiune. De asemenea, mai funcţionau şi Curţi de juraţi.

Portăreii, la acel timp, erau „alipiţi" pe lângă tribunalele de judeţe, Curţile de Apel, Curţile de juraţi şi Curtea de casaţiune. Art. 47 al legii menţionate prevedea expres că portăreii erau consideraţi magistraţi şi făceau parte din ordinul judecătoresc. Aceştia activau sub conducerea unui cap de portărei, care distribuia sarcinile puse în seama portăreilor şi controla activitatea acestora.

În afară de judecători, în acea perioadă mai activau şi magistraţi stagiari. Potrivit art. 51 al Legii menţionate supra, aceştia erau numiţi pe lângă fiecare tribunal de judeţ, care activa conform indicaţiilor primite de la preşedintele tribunalului. Atribuţiile magistratului stagiar puteau fi direcţionate spre: luarea notelor referitor la ceea ce susţin părţile în timpul şedinţelor; să examineze dosarele şi să raporteze conţinutul acestora, să audieze martorii, să facă cercetări la faţa locului, să aplice sigilii, să facă orice acte de cancelarie şi să autentifice, la delegarea preşedintelui tribunalului, acte de notariat. La finele anului activitatea acestora era evaluată de către preşedintele tribunalului, cu remiterea unui raport către ministrul justiţiei [2, p.123].

Cerinţele faţă de candidatul pentru numirea în funcţie judecătorească, aşa cum le definea legea respectivă, erau următoarele:

- să fie cetăţean român;
- să dispună de deplină folosinţă a drepturilor civile şi politice;
- să nu fi suferit o condamnaţiune pentru crimă sau pentru următoarele delicte: fals, furt, înşelăciune, abuz de încredere, mărturie mincinoasă, atentat la bunele moravuri, vagabondagiul, abuz de putere, delapidare de bani publici, perceperea taxei ilegale, mituire, spargere de sigiliu, a nu fi falit nereabilitat etc.;
- să întrunească condiţiile speciale cerute de lege pentru fiecare funcţiune în parte.

Printre condiţiile speciale pentru numirea în funcţie de judecător al unui tribunal se regăsesc următoarele:

- a fi licenţiat sau doctor în drept la o facultate juridică recunoscută;
- a avea 28 de ani împliniţi;
- susţinerea cu succes a examenului de capacitate;
- a fi pe o durată de cel puţin 3 ani magistrat stagiar pe lângă un tribunal sau parchet, sau, cel puţin doi ani, pe lângă judecătoriile de ocol ori să fi profesat ca „advocat" sau „portărel" pe o durată de patru ani etc. De menţionat că legislaţia permitea în acest sens ca portăreii în funcţiune, la punerea legii în aplicare, să dobândească dreptul de a pretinde la funcţia de judecător al unui tribunal, chiar dacă nu au atins vârsta de 28 de ani şi fără a trece examenul de capacitate [2, p. 128].

Referindu-ne la cerinţele de accedere în profesie înaintate faţă de portărei, art. 88 din Lege prevedea următoarele condiţii speciale:

- a fi licenţiat sau doctor în drept la o facultate juridică recunoscută în ţară;
- a avea 23 de ani împliniţi.

Totodată, pentru a deveni cap de portărei, era necesară o vechime în muncă în calitate de portărel de cel puţin doi ani ori în statutul de magistrat, sau fie în calitate de avocat, dar cu vechimea de cel puţin patru ani. De asemenea, dacă portărelul dorea să fie înaintat în ordinul judecătoresc ca judecător de ocoale sau judecător de tribunal de judeţe, după trecerea cu succes a examenului de capacitate, urma să activeze cel puţin timp de patru ani [2, p. 126].

Vom remarca că, în prezent, cerinţele impuse de lege atât pentru viitorii judecători, cât şi pentru viitorii executori judecătoreşti sunt mai lejere, sub aspect de pregătire academică fiind suficientă deţinerea diplomei de studii superioare de licenţă şi diplomă de studii superioare de master în domeniul dreptului pentru judecători (a se vedea art. 6 al Legii 54/1995 privind statutul judecătorului); iar pentru viitorii executori judecătoreşti nivelul de studii necesare este cel de licenţiat în drept (a se vedea art. 4 al Legii 113/2010 privind executorii judecătoreşti). În ceea ce ţine de plafonul de vârstă, în prezent nu există un plafon minim pentru admiterea în aceste profesii, ci doar unul maxim de 65 de ani până la atingerea căruia se poate exercita profesia [5].

Cu referire la **incompatibilităţile aplicabile funcţiunilor judecătoreşti** [2, p. 130], art. 117 menţionează direct că „cumulul în funcţiuni judecătoreşti este interzis". Funcţiunile din ordinea judecătorească sau din serviciile auxiliare – afară de cazurile exepţionale anume prevăzute în legi – sunt incompatibile cu funcţiunile publice de orice natură, primite fie prin alegere, fie prin numire; cu orice însărcinare publică, afară de tutele; cu mandatul în Adunările legislative, judeţene sau comunale; cu serviciul salariat de particulari; cu profesiunea de avocat; cu starea militară sau eclesiastică; cu calitatea de cenzor sau administrator în orice societate de credit.

De asemenea, este interzis, sub pedeapsă disciplinară, oricărui membru al ordinului judecătoresc de a exercita, fie prin el însuşi, fie sub numele soţiei sale, fie prin persoană interpusă, orice fel de comerţ pentru care se cere patentă; de a fi agent de afaceri; de a participa la direcţiunea sau la administraţiunea unei societăţi comerciale sau civile sau a unui stabiliment industrial, sau a unei fondaţiuni oarecare, chiar şi de binefacere.

Membrii ordinului judecătoresc sau din serviciile auxiliare nu pot fi însărcinaţi cu apărarea verbală sau scrisă a părţilor în justiţie, nici a da consultaţiuni, chiar când va fi vorba de alte tribunale sau instanţe decât acelea în cari îşi exercită funcţiunile; ei nu pot fi nici arbitri, nici experţi [2, p.130].

Potrivit actualelor reglementări, exercitarea activităţii de executor judecătoresc este incompatibilă cu activitatea remunerată în cadrul unor alte profesii, cu excepţia activităţii didactice, ştiinţifice, de creaţie şi activităţii în organele profesionale, precum şi de mediator sau arbitru [5], iar funcţia de judecător este incompatibilă cu:

- orice altă funcţie sau activitate remunerată, cu excepţia activităţii didactice, ştiinţifice, de creaţie şi în organele colegiale din cadrul autorităţilor sau instituţiilor publice;
- mandatul de deputat în Parlament sau de consilier în autoritatea administraţiei publice locale;
- activitatea de întreprinzător, desfăşurată personal sau prin intermediul unui terţ;
- calitatea de membru al organului de conducere al unei organizaţii comerciale [4].

În linii mari, concluzionăm că acest aspect este relativ asemănător reglementat în legislaţia naţională, ca şi acum peste 100 de ani.

Analizând prevederile legale, noi deja am atins subiectul **răspunderii disciplinare** care poate surveni în cazul nerespectării regimului incompatibilităţilor. Alte temeiuri pentru care un magistrat poate fi supus la pedepse disciplinare erau următoarele [2, p. 134]:

- dacă a fost condamnat definitiv la pedeapsă corecţională pentru un delict;
- dacă, fiind urmărit sau dat judecăţii pentru vreun fapt pedepsit cu pedepse criminale sau corecţionale, n-a fost apărat de pedeapsă decât pentru motiv că acţiunea publică era prescrisă sau a fost absolvit pentru că faptul n-ar constitui crimă sau delict în sensul legii;
- dacă va fi refuzat să îndeplinească o datorie a funcţiunii sale impusă de legi şi de regulamente;
- dacă va fi înfrânt vreo dispoziţiune din prezenta lege, edictată sub sancţiunea pedepsei disciplinare;
- dacă va fi lipsit de la post în dauna serviciului, fără concediu regulat;
- dacă va fi dat probe de obişnuită neglijenţă sau de vădită incapacitate;
- dacă va fi lipsit de cuviinţă sau demnitate în raporturile reciproce sau ierarhice sau faţă de alte autorităţi publice;
- dacă va juca cărţi la noroc sau se va deda la alte jocuri de noroc;
- dacă, într-un mod general, printr-un fapt al vieţei sale publice sau private, îşi va compromite demnitatea sa ca om sau ca magistrat, sau va aduce atingere consideraţiunii ordinului din care face parte.

Aceste temeiuri de atragere la răspundere erau unele generale, aplicabile pentru toţi membrii ordinului magistraţilor, indiferent de categoria acestora. În urma comiterii uneia dintre abaterile enumerate, magistratului i se aplica

una din formele de răspundere disciplinară [2, p. 134], cum ar fi:

prevenirea – înştiinţarea făcută magistratului sau unui corp judecătoresc spre a-l deştepta asupra neglijenţei sau abaterii comise şi recomandarea de a nu mai cădea într-însa. Ea se face în scris prin act formal sau secret;

mustrarea – reprobarea formală a purtării magistratului şi admonestarea lui, cu invitaţiunea expresă de a se îndrepta pe viitor. Totodată, mustrarea atrage de drept pierderea onorariului de la 5 la15 zile;

suspendarea pe timp limitat – retragerea funcţiunii pe un termen care nu poate fi mai mic de 15 zile, nici mai mare de şase luni. În timpul suspendării magistratul pierde onorariul întreg. Acest timp nu se numără pentru dreptul la pensiune;

disponibilitatea pe timp limitat – magistratul pus în disponibilitate nu poate fi reprimit decât după cel puţin doi ani;

destituţiunea – magistratul destituit nu poate fi niciodată reprimit, el pierde şi dreptul la pensiune în cazurile prevăzute de lege.

Aceste cinci pedepse disciplinare se pot pronunţa sau gradat, sau fiecare din ele din prima abatere, în funcţie de gravitatea cazului. Magistratul care va fi suferit trei pedepse disciplinare, sau de două ori suspendarea, va putea fi pus în disponibilitate, sau destituit de tribunalul disciplinar [2, p. 134].

Actualmente, Legea nr. 178 din 25 iulie 2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor prevede doar trei forme de răspundere disciplinară, cum ar fi: avertismentul, mustrarea şi eliberarea din funcţia de judecător [3].

Reţinem, de asemenea, că actualele norme nu prevăd posibilitatea aplicării unui avertisment secret, or, anume caracterul public al acestei sancţiuni (celei mai lejere) constituie efectul său de corijare şi influenţare a comportamentului celui sancţionat.

În cazul portăreilor, reglementarea răspunderii disciplinare prevăzută de normele citate mai sus era completată cu prevederile Regulamentului (în continuare Regulament) de administraţie publică pentru serviciul portăreilor şi pentru taxele actelor de procedură şi de executare (art. 47-50; 88-90 l. org. jud.) din 30 mai 1909. Astfel, sancţiunile pentru atragerea la răspundere a portăreilor includ şi forme de răspundere pecuniare [2, p. 141]. Art. 86 din Regulament prevede că portăreii nu pot refuza serviciile lor pentru actele ce sunt îndrituiţi să facă. Ignorarea acestei dispoziţii sau întârzierile nejustificate în efectuarea actelor se vor pedepsi cu amendă de la 20 la 300 lei, în afară de alte pedepse disciplinare şi de despăgubiri către părţi pentru pagubele cauzate. Totodată, mai departe sunt enumerate cazurile când portăreii se vor pedepsi, de asemenea, cu o amendă de la 20 la 300 lei, în afară de alte pedepse disciplinare şi de despăgubiri către părţi:

- în caz când procesele se vor amâna din cauza neîndeplinirii procedurii la timp sau în conformitate cu legea;
- când vreun act sau vreo operaţiune se va anula din cauza neglijenţii, greşelii sau neobservării de către portărel a dispoziţiunilor legii;
- când portărelul va suspenda, fără un motiv legal, vreo urmărire sau alte operaţiuni de măsuri asigurătoare, ori nu va încheia proces-verbal care să constate cauzele suspendării;
- dacă nu vor depune ori nu vor înainta, de îndată sau în termenele prescrise de regulament, recipisele, actele şi proceselevverbale ce se vor încheia pentru diferitele operaţiuni sau urmăriri;
- dacă vor face distribuiri de bani sau liberări de recepise în cazurile oprite de acest Regulament;
- dacă nu vor vărsa la timpul prescris sumele percepute sau nu vor depune la administraţia financiară taxele cuvenite fiscului;
- dacă vor instrumenta în propria lor cauză sau pentru, ori contra rudelor;
- dacă va delega alte persoane pentru facerea unui act pe care, după lege, este obligat a-l face singur etc. [2, p. 151].

Astfel putem concluziona că portărerii puteau fi atraşi la răspundere disciplinară, concomitent fiindu-le aplicată şi o amendă pentru încălcările enumerate, fapt ce le impunea un grad de responsabilitate mai mare în comparaţie cu alte funcţiuni din ordinul judecătoresc.

Această diferenţiere a formelor de răspundere este actuală şi în zilele noastre. Astfel, potrivit prevederilor Legii nr.113 din 17.06.2010 privind executorii judecătoreşti [5], sancţiunile disciplinare se aplică în raport cu gravitatea faptei şi constau în:

- **avertisment**, cu obligaţia de a se instrui, pe cheltuială proprie, pe o durată de la 4 până la 8 ore academice;
- **mustrare,** cu obligaţia de a se instrui, pe cheltuială proprie, pe o durată de la 8 pînă la 24 de ore academice;
- **amendă**;

– **suspendarea activităţii** executorului judecătoresc pe un termen de la o lună până la 6 luni;
– **retragere a licenţei**.

Şi astăzi, în coraport cu executorii judecătoreşti, sunt aplicate sancţiuni disciplinare mai complexe, ce includ inclusiv aspecte pecuniare.

Ne vom referi în continuare şi la modul de formare a retribuţiei magistraţilor. Regulamentul prevede că portăreii vor fi retribuiţi cu lefuri fixe. Celelalte cheltuieli pentru transportul portăreilor, pentru registre, imprimate, cartonaje, materialele şi cheltuielile necesare la expedierea registrelor, precum şi pentru indemnizaţiuni şi lucrări neprevăzute se vor determina, pe cale bugetară, în proporţiune cu trebuinţele serviciului. Pentru acoperirea retribuţiunilor şi cheltuielilor necesare serviciului portăreilor**,** aceştia vor încasa de la părţi, pentru îndeplinirea diferitelor acte de procedură şi de executare, taxele fixate prin prezentul Regulament [2, p. 154].

Taxele cuvenite portăreilor sunt privilegiate; pentru perceperea lor se va aplica legea de urmărire şi de percepere a contribuţiunilor şi a celorlalte taxe cuvenite statului. Nici o restituire de taxă nu se va face părţilor, chiar dacă acestea renunţă în urmă la îndeplinirea formalităţilor pentru care au plătit taxele.

Aceste norme indică clar că ideea suportării cheltuielilor de executare de către părţile procedurii de executare nu este una nouă, ci a existat de mult timp în spaţiul românesc.

Capii de portărei de pe lângă fiecare tribunal sau acei care le ţineau locul vărsau, la începutul fiecărei săptămâni, sumele încasate de portărei în săptămâna precedentă, pentru plata actelor de procedură şi executare, la casieria centrală sau la administraţiunile financiare de judeţe. Aceste sume, formând fondul special al portăreilor, se vor face venit la stat, dar erau administrate de Ministerul Justiţiei [2, p. 155].

În prezent, judecătorii instanţelor judecătoreşti sunt salarizaţi în condiţiile şi în modul stabilite de legislaţia privind sistemul de salarizare în sectorul bugetar [4]. În procedura de executare silită cheltuielile de executare se compun din taxele pentru efectuarea actelor executorului judecătoresc, speţele procedurii de executare şi onorariul executorului judecătoresc. Onorariul executorului judecătoresc este încasat de la debitor, dacă legea nu prevede altfel, în temeiul unei încheieri emise de executorul judecătoresc, în toate cazurile de stingere, totală sau parţială, a obligaţiei stabilite în documentul executoriu sau de încetare a procedurii de executare.

Pentru documentele executorii cu caracter pecuniar, onorariul executorului judecătoresc va fi calculat în cotă procentuală din suma datoriei stinse (pentru sumele de până la 100.000 de lei onorariul va constitui 10% din suma stinsă; pentru sumele cuprinse între 100.001 lei şi 300.000 de lei onorariul va fi de 10.000 de lei plus 5% din suma ce depăşeşte 100.001 lei; pentru sumele de peste 300.000 de lei onorariul va fi de 20 de mii de lei plus 3% din sumele ce depăşesc 300.000 de lei, dar nu va fi mai mare de 300.000 de lei), iar pentru cele nepecuniare mărimea onorariului este stabilită în anexa la Codul de executare [1].

Concluzii

Reglementarea activităţii funcţiunilor judecătoreşti, cum se numeau aceştia în spaţiul românesc interbelic, prin Legea pentru modificarea unor dispoziţii din legile relative la organizarea judecătorească din 24 martie 1909, prin care a fost abrogată Legea pentru organizarea judecătorească din 01.09.1890 cu toate modificările ce i s-au adus, ne permite o analiză comparativă a celor doi funcţionari responsabili pentru efectuarea justiţiei atât în sala de judecată, cât şi după – prin îndeplinirea actului judecătoresc. În urma analizei, putem remarca că aceste funcţiuni, deşi ambele deţineau statut de magistrat, aveau cerinţe diferite, în special cele ce ţin de modul de accedere în profesie, formele de răspundere disciplinară şi retribuirea muncii. La ziua de azi, deţinătorii acestor două profesii au reglementări diferite, unii fiind angajaţi ai statului, ceilalţi – liber profesionişti, însărcinaţi cu activităţi de interes public. Totuşi, reţinem că reglementările anului 1909 erau destul de progresiste, cu exigenţe sporite pe unele segmente chiar şi faţă de epoca actuală.

Referinţe bibliografice

1. Codul de executare al Republicii Moldova. Nr. 443 din 24.12.2004. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 214-220.
2. Hurubă E. *De la portărel la executor judecătoresc: istoria şi evoluţia unei profesii juridice*. Bucureşti: Universul Juridic, 2018. 556 p.
3. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Nr.178 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
4. Legea cu privire la statutul judecătorului. Nr. 544 din 20.07.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 15-17.
5. Legea privind executorii judecătoreşti. Nr.113 din 17.06.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 2-8.

CZU: 347.94
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).05

PARTICULARITĂŢILE SARCINII PROBAŢIUNII ÎN PROCEDURA SPECIALĂ

Felicia CHIFA,
lector universitar, USM
https://orcid.org/0000-0003-2672-9724

SUMAR

O condiţie esenţială pentru emiterea unei hotărâri judecătoreşti legale şi întemeiate este stabilirea circumstanţelor importante pentru cauză, care sunt constatate prin procesul de probaţiune. Sarcina probaţiunii reprezintă obligaţia ce incubă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanţe de fapt, modalitatea de repartizare a cărora depinde de felul de procedură civilă. Reieşind din specificul procedurii speciale, putem afirma că sarcina probaţiunii îi revine, în general, petiţionarului şi doar subsidiar – persoanei interesate, care nu va suporta consecinţe negative directe în respectivul proces. Elementele esenţiale ale sarcinii probaţiunii în procedura specială pot fi evidenţiate prin examinarea categoriilor de cauze care fac parte din aceasta.

Cuvinte-cheie: *probaţiune, circumstanţă, fapt, sarcina probaţiunii, mijloc de proba, procedură specială.*

PARTICULARITIES OF THE BURDEN OF PROOF IN THE SPECIAL PROCEDURE

SUMARRY

A crucial prerequisite for a lawful and well-founded court decision is the establishment of pertinent circumstances relevant to the case, and this establishment is accomplished through the probation process. The burden of proof refers to the responsibility of a participant in legal proceedings to substantiate specific factual circumstances. The allocation of this burden hinges on the nature of the civil proceedings in question. Based on the nuances of the special procedure, it can be generally stated that the primary burden of proof rests with the petitioner, while other concerned parties assume this responsibility only secondarily, particularly if they won't face direct adverse consequences in the process. The fundamental components of the burden of proof within the special procedure can be brought into focus by scrutinizing the various categories of cases encompassed by it.

Key-words: *probation, circumstance, fact, burden of proof, means of proof, special procedure.*

O condiţie esenţială, dacă nu principala, pentru emiterea unei hotărâri judecătoreşti legale şi întemeiate este stabilirea circumstanţelor importante pentru cauză, care sunt constatate prin procesul de probaţiune, începând de la clarificarea tuturor faptelor care fac parte din obiectul probaţiunii, de la cunoaşterea participantului responsabil de probarea acestor fapte şi până la aprecierea şi concluzia despre aceste fapte, care sunt făcute de către judecător.

Pentru a asigura realizarea justiţiei, este esenţial ca instanţa de judecată să constate circumstanţele de fapt care au avut loc înainte de intentarea procesului. Această cunoaştere a trecutului este obţinută prin utilizarea probelor, respectând principiile procesului civil. Probaţiunea reprezintă activitatea logico-juridică pe care o desfăşoară participanţii la proces şi instanţa de judecată exercitată, prin determinarea obiectului probaţiunii, adunarea, cercetarea, aprecierea probelor şi formarea unei concluzii despre existenţa sau inexistenţa faptelor pe care se întemeiază acţiunea. Există temeiuri de degrevare de probaţiune clasice sau situaţii în care partea a recunoscut ori nu a negat faptele, astfel nu va

fi nevoie de alte reguli de constatare a circumstanţelor importante pentru soluţionarea justă a cauzei, în celelalte cazuri, pentru a le constata, este necesar a stabili sarcina probaţiunii şi a o repartiza corect.

Sarcina probaţiunii reprezintă obligaţia ce incubă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanţe de fapt, a căror neaprobare ar avea consecinţe negative pentru acesta, sub forma unor sancţiuni specifice procesului civil. Modalitatea de repartizare a sarcinii probaţiunii depinde de felul de procedură civilă. În procedura civilă, prin felul de procedură civilă, urmează să înţelegem modul de intentare, examinare şi soluţionare a cauzelor civile, determinat de categoria şi specificul dreptului sau interesului legitim care urmează a fi protejat. *Procedura specială* este deosebită de celelalte, inclusiv prin regulile care se referă la probe [2, p. 22]. Reieşind din specificul acesteia – lipsa unui litigiu de drept şi a două părţi cu interese contrare, putem afirma că sarcina probaţiunii îi revine, în general, petiţionarului şi doar subsidiar – persoanei interesate, subsidiar, pentru că nu vor fi consecinţe negative directe ale neaprobării faptelor afirmate de ei în respectivul proces. Trebuie menţionat, în plan comparativ, art. 294 CPC al Ucrainei, care stipulează că judecătorul poate să reclame probe din propria iniţiativă în procedura specială [4]. Reclamarea are scopul de a examina pe deplin şi obiectiv circumstanţele cauzei [3, p. 540-541].

În procedurile speciale nu există părţi cu interese contrarii, aşa încât este imposibil să se vorbească despre aplicarea deplină a principiului egalităţii procesuale a părţilor şi a contradictorialităţii. Scopul participării petiţionarului, dar şi a persoanei interesate este clarificarea tuturor circumstanţelor şi cercetarea probelor care confirmă prezenţa sau absenţa faptelor necesare de a fi stabilite [5, p. 267]. Faptele carte vor trebui probate reies din specificul procedurii speciale concrete, spre exemplu: în procedurile care vizează constatarea unor fapte, petiţionarul va dovedi în toate cazurile că: a) aceasta generează, în virtutea legii, următoarele efecte juridice: apariţia, modificarea sau încetarea unor drepturi personale sau reale ale petiţionarului; b) petiţionarul nu are o altă posibilitate de a obţine sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită; c) constatarea faptului nu este legată de soluţionarea unui litigiu de drept, ce tine de competenţa instanţelor judecătoreşti. Iar ulterior, sarcina de a dovedi alte fapte va rezulta din tipul de fapt constatat, spre exemplu:

– în procedura de constatare a faptului raporturilor de rudenie a persoanelor, petiţionarul va fi obligat să dovedească legătura de sânge [1, p. 125];
– în constatarea faptului întreţinerii şi naşterii dreptului, petiţionarul va dovedi: prezenţa unei persoane aflate la întreţinerea membrului de familie decedat trebuie să aibă loc în trecut. Timpul în care persoana a fost dependentă de susţinătorul de familie nu contează. De asemenea, faptul că solicitantul are domiciliul comun sau separat cu persoana care îi asigură întreţinerea nu are semnificaţie juridică [6, p. 10];
– în procedura de constatare a faptului înregistrării naşterii, adopţiei, căsătoriei, divorţului şi decesului, petiţionarul va fi nevoit sa dovedească şi imposibilitatea restabilirii înscrierii de act respectiv privind starea civilă;
– în procedura de constatare a decesului persoanei la o anumită dată şi în anumite împrejurări, petiţionarul va fi obligat să probeze: 1) refuzul organului stării civile de a înregistra evenimentul decesului şi faptul că organele stării civile nu dispun de date privind înregistrarea decesului în privinţa persoanei date; 2) evenimentul decesului propriu-zis şi împrejurările în care a avut loc decesul cetăţeanului, faptul decesului căruia trebuie constatat; 4) probele care confirmă o anumită dată (oră) când a survenit moartea persoanei; în primul rând, probele trebuie să confirme incontestabil evenimentul însuşi al morţii unui cetăţean, al cărui fapt trebuie stabilit. Trebuie prezentate dovezi care să confirme împrejurările în care s-a produs decesul: de exemplu, faptul decesului unei persoane într-un incendiu, când nu a fost găsit un cadavru; faptul decesului unei persoane care s-a înecat în faţa martorilor, al cărei cadavru nu a fost găsit; stabilirea faptului decesului unei persoane în timpul derivei gheţarilor, când cadavrul nu a fost găsit; faptul decesului unei persoane ca urmare a unui accident aerian, când este exclusă posibilitatea identificării membrilor echipajului şi a pasagerilor etc. [7, p. 328];
– în procedura de constatare a faptului acceptării succesiunii şi locul ei de deschidere petiţionarul va dovedi intrarea de fapt în posesiunea patrimoniului succesoral sau în administrarea acestuia. Acest tip de procedură

civilă va putea fi intentat asupra situaţiilor care au avut loc înainte de adoptarea modificărilor din 01.03. 2019 a Codului civil, iar decesul înainte de această dată reprezintă, la fel, un fapt necesar de dovedit;

– în procedura de constatare a faptului recunoaşterii paternităţii, petiţionarul va dovedi: 1) decesul presupusului tată al copilului; 2) lipsa căsătoriei înregistrate între această persoană şi mama copilului; 3) recunoaşterea în timpul vieţii a copilului dat ca fiind al său; 4) întreţinerea copilului sau alte împrejurări care confirmă cert recunoaşterea de către cel decedat a paternităţii sale în timpul vieţii;
– în procedura de constatare a faptului posesiunii, folosinţei şi dispoziţiei unui bun imobil în drept de proprietate, petiţionarul va proba: imposibilitatea dobândirii documentului corespunzător sau restabilirii acestuia într-o altă ordine, faptul că petiţionarul se foloseşte, posedă şi dispune de un bun imobil în drept de proprietate;
– în procedura de constatare a faptului apartenenţei documentelor constatatoare de drepturi, se va proba faptul că organul care a eliberat documentul respectiv refuză să opereze modificările sau să elibereze în schimbul acestuia un alt document şi faptul apartenenţei documentelor constatatoare de drepturi;
– în procedura de constatare a faptului producerii unui accident se va proba: a) faptul că actul privind accidentul, în genere, nu s-a întocmit şi întocmirea lui în timpul dat este imposibilă; b) actul a fost întocmit, dar ulterior a fost pierdut şi reconstituirea lui în ordine extrajudiciară este imposibilă; c) la întocmirea actului a fost comisă o eroare care îl lipseşte de puterea probatorie, iar organul corespunzător nu poate să-l corecteze;
– în constatarea faptului de concubinaj, în cazurile stabilite de lege, petiţionarul va dovedi: că relaţiile de fapt de căsătorie au apărut până la adoptarea Decretului Prezidiumului Sovietului Suprem al URSS din 8 iunie 1944, potrivit art. 39 din Legea privind actele de stare civilă din 26.04.2001, şi au continuat până la moartea sau dispariţia fără veste a uneia dintre persoanele aflate în atare relaţii;
– în procedura de constatare a faptului represiunii politice, petiţionarul va proba faptul existenţei represiunilor politice, indicate în art. 1 din Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice; adică faptul că în privinţa lui au fost luate hotărâri despre represiune politică, că s-a reuşit evitarea represiunii nemijlocite, inclusiv datorită plecării peste hotarele republicii; că sunt membrii familiei persoanelor supuse represiunii, inclusiv copii născuţi în locurile de represiune sau în drum spre aceste locuri; că sunt persoane forţate sau constrânse să-i urmeze pe părinţii lor, rudele lor, tutori în deportare sau spre locul ţinerii în detenţie deosebită, fie că au rămas fără tutela lor, inclusiv copiii persoanelor executate în urma represiunilor politice etc.;
– în procedura de constatare a faptului detenţiunii în lagărele de concentrare (ghetouri), petiţionarul va dovedi detenţia persoanei în calitate de deţinut în lagărele de concentrare (ghetouri) fasciste într-o anumită perioadă de timp. Trebuie remarcat că timpul aflării în lagărul de concentrare intră în obiectul probaţiunii. Pentru constatarea faptului respectiv, se consideră drept probe orice informaţii care dovedesc aflarea persoanei în calitate de deţinut în lagărele fasciste de concentrare (ghetouri) într-un anumit timp, inclusiv depoziţiile martorilor, dacă ele confirmă cu certitudine acest fapt. „Explicaţiile în scris ale persoanelor, a căror semnătură este confirmată pe cale notarială, nu pot servi ca probe în cauză, deoarece circumstanţele expuse în ele nu sunt verificate şi confirmate de biroul notarial” [1, p. 22];
– în procedura de constatare a faptului răspândirii informaţiei care lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională, petiţionarul va dovedi că: 1) informaţiile sunt răspândite în privinţa petiţionarului; 2) aceste informaţii lezează onoarea, demnitatea sau reputaţia profesională a petiţionarului; 3) stabilirea identităţii persoanei care a răspândit astfel de informaţii este imposibilă.

În alte tipuri de cauze examinate în procedura civilă, la fel, este obligat să dovedească faptele importante pentru stabilirea justă a cauzei.

Încuviinţarea adopţiei. Cauzele privind încuviinţarea adopţiei se examinează de către instanţa judecătorească în ordinea procedurii speciale, conform regulilor stabilite în Capitolul XXV (art. 286-292), art. 461 alin. (2) CPC. Particularităţile examinării în instanţele judecătoreşti a cauzelor din categoria respectivă, în afară de actele normative enumerate mai sus, mai sunt reflectate şi în Hotărârea Plenului Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova nr. 5

din 24.12.2012 privind practica aplicării de către instanţele judecătoreşti a legislaţiei privind regimul juridic al adopţiei.

Procedura de încuviinţare a adopţiei necesită o cercetare minuţioasă a tuturor probelor pe care legiuitorul le-a impus petiţionarului, pentru a verifica posibilitatea lui de a adopta un copil. Petiţionarul va dovedi: temeiurile adopţiei, consimţământul celuilalt soţ, dacă petiţionarul este căsătorit, divorţul şi faptul că foştii soţi nu convieţuiesc, cel puţin, un an, în caz că sunt divorţaţi, starea de sănătate adecvată a petiţionarului, faptul deţinerii veniturilor necesare şi a locului de trai pentru întreţinerea copilului. Conform art. 286 alin. (2) CPC, instanţa judecătorească, din iniţiativă proprie sau din iniţiativa participanţilor la proces, este în drept a cere prezentarea altor documente, permise de lege: cazierul judecătoresc al adoptatorului; date privind faptul că adoptatorii s-au aflat anterior în relaţii de căsătorie, au copii din aceste căsătorii, participă la educaţia lor şi ajută la întreţinerea lor; istoria de dezvoltare a adoptatului cu date privind contactul părinţilor cu copilul; registrul de evidenţă a copiilor care pot fi adoptaţi în ţară sau în străinătate; date despre legislaţia privind drepturile copilului a ţării în care urmează să plece adoptatul etc.

La cererea privind adopţia unui copil, cetăţean al Republicii Moldova, depusă de cetăţeni ai Republicii Moldova care locuiesc în străinătate sau de cetăţeni străini sau apatrizi, se anexează documentele enumerate în art. 289 CPC. Încheierea organului competent al statului petiţionarului reprezintă un document obligatoriu şi trebuie să conţină: 1) caracteristica socială a personalităţii adoptatorului (a familiei acestuia); 2) starea patrimonială a persoanei; 3) religia; 4) interesele manifestate şi alte date.

În cadrul acestui tip de procedură, judecătorul va fi obligat să întreprindă unele acţiuni în vederea constatării tuturor circumstanţelor de fapt, astfel, acesta va trimite copiile de pe cererea despre adopţie şi documentele anexate la aceasta organului de tutelă şi curatelă de la locul de trai sau de la locul de aflare a copilului, în scopul pregătirii încheierii privind temeinicia adopţiei şi corespunderea acesteia cu interesele copilului. Judecătorul trimite copiile de pe cererea de adopţie şi documentele anexate Consiliului Consultativ pentru Adopţii, pentru ca acesta să dea încheierea corespunzătoare, dacă se adoptă copilul, cetăţean al Republicii Moldova, de către cetăţeni străini sau apatrizi.

Înapoierea copilului şi exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Petiţionarul va dovedi motivele pe care se sprijină pentru a cere înapoierea copilului, cu anexarea actelor confirmative şi cu indicarea prevederilor relevante din legislaţia statului în care se află reşedinţa reclamantului; va proba locul aflării copilului şi identitatea persoanelor cu care se presupune că se află copilul, însă doar dacă o poate face, acest fapt fiind posibil de constatat şi prin alte modalităţi. În cazul în care pârâtul sau reclamantul consideră că satisfacerea sau nesatisfacerea integrală ori parţială a cererii va avea efecte negative asupra copilului, aceasta va fi necesar de probat prin raportul de evaluare psihologică a copilului.

Declararea capacităţii depline de exerciţiu a minorului (emanciparea). Petiţionarul va dovedi: că minorul a atins vârsta de 16 ani; că activează în bază de contract de muncă sau, cu acordul părinţilor, adoptatorilor sau curatorilor, practică activitate de întreprinzător, adică are sursă independentă de obţinere a veniturilor din munca sa sau din activitatea de întreprinzător, cuantumul salariului sau al oricărui alt venit, care să permită minorului să ducă o existenţă de sine stătătoare, să îndeplinească obligaţii de drept civil şi alte obligaţii patrimoniale, să poarte răspundere pentru obligaţiile asumate, că lipseşte acordul părinţilor, adoptatorilor sau curatorilor privind emanciparea minorului sau că există un atare acord, însă organul de tutelă şi curatelă a refuzat să declare capacitatea deplină de exerciţiu minorului.

Declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată. Petiţionarul va fi obligat să dovedească următoarele: că stabilirea statutului juridic al celui dispărut fără urmă sau decedat are legătură cu interesul său legal, iar celelalte fapte necesare de dovedit rezultă din art. 165 şi, respectiv, 169 Cod civil, şi anume: faptul că persoana care urmează a fi declarată dispărută fără veste lipseşte de la domiciliu şi a trecut, cel puţin, un an din ziua primirii ultimelor ştiri despre locul aflării ei. Iar în cazul declarării persoanei decedate – faptul că, timp de 3 ani, la domiciliul persoanei ce urmează a fi declarată decedată lipsesc ştiri despre locul unde se află sau după 6 luni, dacă a dispărut în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei de a presupune că a decedat în urma unui anumit accident. Dacă persoana ce urmează a fi declarată decedată este militar sau o altă persoană dispărută fără veste în legătură cu acţiuni militare, ea poate fi declarată decedată numai după expirarea a doi

ani de la încetarea acţiunilor militare, respectiv, se va proba termenul de doi ani. În practică, această categorie de cauze se confundă uneori cu procedura de constatare a faptului decesului la o anumită dată, aşa încât instanţele impun petiţionarul să aducă probe privind circumstanţele decesului sau refuzul de la organele administrative de a elibera actul de deces, fapt ce constituie o practică greşită, deoarece, în acest tip de procedură decesul e doar presupus, iar relevante sunt doar probele care confirmă termenul de absenţă cerut de lege [7, p. 328].

Încuviinţarea spitalizării forţate şi a tratamentului forţat al persoanei. Necesitatea spitalizării şi tratamentului forţat trebuie să fie confirmate printr-o încheiere a comisiei medicale corespunzătoare, care trebuie să corespundă cerinţelor conţinute în actele legislative carte stabilesc ordinea şi condiţiile spitalizării şi tratamentului forţat al cetăţenilor. La fel se procedează şi în cazul necesităţii prelungirii termenului de spitalizare a persoanei. În consecinţă, hotărârea instanţei de judecată privind prelungirea termenului de spitalizare este emisă exclusiv în baza unui document: avizul medical.

Încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie.

Condiţie obligatorie pentru spitalizarea în staţionarul de psihiatrie fără liberul consimţământ al persoanei sau al reprezentantului ei legal cu scopul acordării de ajutor constituie prezenţa unei tulburări psihice grave (art. 28 din Legea privind sănătatea mintală din 16 decembrie 1997). „Grave" în psihiatrie se numesc tulburările psihice de nivel psihotic, adică bolile însoţite de dereglări grave ale psihicului. Atare boli condiţionează: pericolul nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur; incapacitatea de a-şi satisface independent necesităţile vitale; prejudicierea gravă a sănătăţii sale, dacă nu i se acordă asistenţă psihiatrică; incapacitatea de a-şi exercita independent drepturile şi obligaţiile sale, de a purta răspundere juridică, de a conştientiza caracterul faptic şi pericolul social al acţiunilor (inacţiunilor) sale sau de a le dirija (iresponsabilitate); incapacitatea de a înţelege sensul acţiunilor sale şi de a le dirija (incapacitate civilă de drept).

În legislaţia privind ocrotirea sănătăţii (art. 42 din Legea nr. 411 din 28 martie 1995 privind ocrotirea sănătăţii) şi acordarea asistenţei psihiatrice nu este prevăzut tratamentul psihiatric fără consimţământul bolnavului, care nu prezintă tulburări psihice grave (persoane cu discernământ limitat).

La încuviinţarea judiciară a examenului psihiatric se poate recurge doar atunci când se exclude modalitatea administrativă – efectuarea examenului personal de către medicul psihiatru. Hotărârea privind examinarea psihiatrică a persoanei fără consimţământul acesteia sau fără consimţământul reprezentantului ei legal se ia de către medicul psihiatru personal: 1) atunci când persoana supusă examinării, săvârşeşte acţiuni ce prezintă temei pentru a presupune existenţa la aceasta a unei tulburări psihice grave, care cauzează pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur (art. 22 alin. (4) lit. a) din Legea privind asistenţa psihiatrică); 2) dacă această persoană se află la evidenţa dispensarului în baza temeiului prevăzut în art. 26 alin. (1) din Legea privind asistenţa psihiatrică.

Restabilirea în drepturile ce izvorăsc din titlurile de valoare la purtător şi din titlurile de valoare la ordin pierdute (procedura de chemare).

Prin pierderea titlului de valoare înţelegem lipsa totală a acestuia sau pierderea de către titlul de valoare a indicilor de plată – şterşi, pătaţi, parţial sunt deterioraţi în timpul incendiului, al inundaţiei în apartament, oficiu, este pătat de vopsea, cerneală, sânge, în timpul unui accident rutier sau în urma păstrării neglijente, şi din alte motive. Persoana care a pierdut titlul de valoare la purtător sau titlul de valoare la ordin poate solicita restabilirea drepturilor asupra acestuia în ordinea procedurii speciale, în cazurile prevăzute de lege şi dacă nu este cunoscut deţinătorul acestuia. În caz contrar, trebuie să fie înaintată o acţiune de revendicare. O importanţă deosebită o au cerinţele privind indicarea caracteristicilor de diferenţiere a documentului pierdut.

Trebuie să fie indicate circumstanţele în care a avut loc pierderea documentului. Acestea trebuie expuse amănunţit, cu anexarea documentelor instituţiilor corespunzătoare, care confirmă atât existenţa împrejurărilor propriu-zise, cât şi probabilitatea pierderii valorilor mobiliare – documente privind incendiul, inundaţia, actele de control ale organelor de ocrotire a normelor de drept, efectuate la plângerea privitor la pierderea, furtul valorilor mobiliare, certificate privind pornirea urmăririi penale, alte documente, nu se exclude referirea la declaraţiile martorilor.

Punctul obligatoriu al înştiinţării este propunerea adresată deţinătorului documentului a cărui pierdere este declarată ca să depună în instanţă o cerere în care să-şi revendice drepturile asupra documentului.

Înfăţişarea deţinătorului documentului până la expirarea termenului de chemare (trei luni) şi prezentarea de către acesta a titlului de valoare atrage după sine scoaterea cererii de pe rol. În astfel de cazuri instanţa judecătorească stabileşte un termen, care nu depăşeşte două luni, în decursul căruia se păstrează acţiunile de asigurare întreprinse. Îndeplinirea actelor procesuale menţionate este posibilă dacă deţinătorul documentului nu numai că va prezenta documentul în instanţă, ci şi – ceea ce este foarte important – îşi va declara drepturile sale asupra titlului de valoare, dacă atare drepturi îi aparţin. În asemenea cazuri se consideră că apare un litigiu de drept, iar instanţa judecătorească explică petiţionarului dreptul acestuia de a înainta deţinătorului documentului o cerere de chemare în judecată privind reclamarea titlului de valoare din posesiunea străină ilegală, iar deţinătorului documentului – dreptul acestuia de a solicita de la petiţionar repararea prejudiciilor cauzate prin aplicarea de către instanţa judecătorească a interdicţiei asupra efectuării plăţilor şi livrărilor în baza documentului litigios.

Constatarea inexactităţii înscrierilor în registrele de stare civilă. Petiţionarul va dovedi faptul că organul de stare civilă a respins cererea despre modificarea, rectificarea sau completarea înscrierii în actul de stare civilă, despre existenţa înscrisului primar sau restabilirea actului de stare civilă, în care este comisă inexactitatea.

Reconstituirea procedurii judiciare pierdute (procedura de reconstituire). Petiţionarul va dovedi obligatoriu scopul adresării în instanţa judecătorească în chestiunea reconstituirii procedurii pierdute. Lipsa scopului adresării serveşte drept temei pentru a nu se da curs cererii, pentru refuzul de a intenta proces sau pentru scoaterea cererii de pe rol (art. 339 alin. (1), (2) CPC). Totodată, examinarea nemijlocită a cauzei implică obligaţia petiţionarului de a convinge instanţa de existenţa procedurii judiciare pierdute, dar implică şi activitatea instanţei de a constata elementele concrete pierdute. Petiţionarul va proba cauza pierderii (păstrarea neglijentă, incendiul sau acţiuni (inacţiuni) intenţionate), în măsura în care acest lucru îi este cunoscut, la fel, va proba fapte care ar convinge instanţa de conţinutul procedurii judiciare pierdute. În timpul examinării pricinii instanţa judecătorească cercetează acea parte a procedurii care s-a păstrat, actele eliberate din dosar participanţilor la proces până la pierderea procedurii, copiile acestor acte, alte certificate şi hârtii care se referă la cauză. În calitate de martori se audiază participanţii la procesul pierdut şi persoanele prezente în timpul efectuării acţiunilor procesuale privitoare la acestea. Dacă materialele adunate şi verificate de către instanţa de judecată sunt suficiente, instanţa judecătorească hotărăşte asupra reconstituirii ei în totalitate sau parţial. În cazul insuficienţei materialelor adunate pentru reconstituirea exactă a procedurii judiciare sau de executare pierdute pe pricină civilă, instanţa judecătorească emite o încheiere privind încetarea procesului de reconstituire a procedurii [1, p. 168].

Autorizarea testării integrităţii profesionale şi aprecierea rezultatului testului de integritate profesională. Petiţionarul prezintă decizia motivată de iniţiere a testării integrităţii profesionale în cadrul evaluării integrităţii instituţionale, care se ia de către instituţia ce evaluează integritatea instituţională şi se autorizează de către instanţa de judecată.

Procedura privind măsurile de ocrotire. În procedura privind măsurile de ocrotire se examinează ca procedură esenţială cauzele de instituire, reînnoire sau revocare a unei măsuri de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, tutelă sau curatelă). Petiţionarul va fi obligat să probeze temeiul de instituire a măsurilor de ocrotire, care sunt prevăzute în art. 65 din Codul civil al RM, şi anume: faptul că persoana nu are capacitate deplină de exerciţiu, faptul că persoana suferă de o boală mintală ori a de o deficienţă fizică, mintală sau psihologică şi faptul că nu poate, în mod deplin, conştientiza acţiunile sale ori exprima voinţa. Prevederile actuale legale stipulează instituirea diferitor masuri de ocrotire, în acest sens, petiţionarul va dovedi şi necesitatea de instituire a respectivei masuri. Astfel, ocrotirea provizorie se va institui, dacă se va dovedi că, în urma unei boli mintale ori a unei deficienţe fizice, mintale sau psihologice, persoana nu poate, în mod deplin, conştientiza acţiunile sale ori exprima voinţa şi are nevoie de ocrotire temporară sau de reprezentare pentru îndeplinirea doar a anumitor acte juridice. De exemplu, persoana cu anumite deficienţe mentale urmăreşte să-şi vândă unica sa locuinţă (apartament). Instanţa de judecată ar putea institui ocrotirea provizorie în privinţa acestei persoane prin interzicerea de a vinde apartamentul. Toate celelalte acte juridice persoana supusă ocrotirii provizorii le poate încheia.

Totodată, va fi necesar, de fiecare dată, să fie dovedit şi faptul că persoana nu este ocrotită su-

ficient prin aplicarea dispoziţiilor legale privind obligaţia de întreţinere a soţului şi a rudelor, privind regimul bunurilor comune ale soţilor, privind asistenţa la luarea deciziei sau prin mandatul de ocrotire în viitor a persoanei respective.

Procedura privind masurile de ocrotire poate fi nu doar de instituire a masurilor, dar şi în alte cazuri prevăzute de art. 302 CPC: de modificare a condiţiilor în care se exercită o măsură de ocrotire judiciară; de desemnare şi revocare a ocrotitorului provizoriu, a curatorului, tutorelui, a membrilor consiliului de familie, a curatorului supleant, a tutorelui supleant, a curatorului special, a tutorelui special; de contestare a deciziilor consiliului de familie sau ale autorităţii tutelare în orice aspect ce ţine de măsura de ocrotire contractuală sau judiciară; de contestare a faptului producerii efectelor unui mandat de ocrotire în viitor; de suspendare, revocare a mandatului de ocrotire în viitor, precum şi de acordare a unor împuterniciri suplimentare mandatarului sau unui mandatar special; de soluţionare a altor chestiuni privind măsurile de ocrotire contractuale sau judiciare care, conform legii, sunt de competenţa instanţei de judecată. În fiecare tip separat se va dovedi necesitatea de a fi aplicată cerinţa respectivă.

Specifică acestei proceduri este prevederea art. 305 CPC că *„la cererea oricărei persoane interesate sau din oficiu, instanţa de judecată poate dispune, prin încheiere, ca examinarea cererii de pornire a procesului privind măsura de ocrotire să se desfăşoare în contradictoriu”*. Din acest articol al CPC rezultă că, în cazul examinării în contradictoriu, se va aplica regula generală de repartizare a sarcinii probaţiunii, similar procedurii în acţiunile civile, unde fiecare persoană va fi obligată să-şi dovedească propriile argumente. O altă particularitate este faptul că instanţa de judecată, din oficiu sau la cererea participanţilor, în pregătirea cauzei către dezbateri judiciare, poate ordona efectuarea expertizei psihiatrice a persoanei fizice. Dacă persoana fizică se eschivează în mod vădit de la expertiză, instanţa poate pronunţa, în şedinţă de judecată, cu participarea medicului psihiatru, o încheiere privind supunerea forţată a persoanei unei expertize psihiatrice (art. 304 CPC).

În anumite cazuri, în procedura specială, legea prevede anumite regulii specifice de repartizare a sarcinii probaţiunii, spre exemplu, prin instituirea unor ficţiuni. Prin urmare, din punct de vedere formal, ficţiunea juridică reprezintă în sine o metodă aplicată în domeniul dreptului, constând în stabilirea unei teze care este lipsită de adevăr încă de la apariţie. Trebuie să remarcăm că legislaţia procesuală nu conţine nicio referire la ficţiune, totodată, nu putem nega existenţa şi importanţa lor pentru probaţiune. Spre exemplu, art. 168, alin.(3) CC stabileşte că *„ziua morţii persoanei declarate decedată se consideră ziua în care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă”*. Analizând această prevedere, putem constata cu certitudine că teza aleasă de legiuitor nu corespunde realităţii, adică este evident că ziua decesului *de facto* a persoanei vizate nu este ziua în care hotărârea instanţei a rămas definitivă, chiar dacă ar fi fost şi o coincidenţă.

În concluzie, putem afirma că în procedura specială sarcina probaţiunii îi revine petiţionarului, şi doar subsidiar – persoanei interesate, deoarece aceasta nu va suporta consecinţe negative directe ale neaprobării în respectivul proces, totodată, faptele care fac parte din obiectul probaţiunii sunt stabilite de legiuitor în fiecare categorie de cauze care face parte din procedurile speciale şi completate de faptele expuse în cererea petiţionarului.

Referinţe bibliografice

1. Belei E. ş.a. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chişinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p.
2. Creţu V. Schiţă istorică a procedurii civile speciale. În: *Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova*, 2002, nr.6, p.22-31.
3. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар /. та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. Київ: Атіка, 2010. 896 с.
4. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_protsesual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.htm (vizitat 25.04.2023).
5. Крецу В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Ştiinţe juridice*, 2005, №8, с. 267-272.
6. Крецу В. Судебное установление факта нахождения лица на иждивении. В: *Закон и жизнь*, 2005, № 7, с. 10-16.
7. Крецу В. Установление факта смерти лица в определенное время при определенных обстоятельствах. В: *Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, Ştiinţe juridice*, 2005, №8, с. 328.

DREPT PUBLIC

CZU: 342.5
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).06

Accesul la justiţie prin prisma digitalizării informaţiei

Tatiana CIAGLIC,
formator INJ, membru CSM, doctorand USM
https://orcid.org/0009-0008-6293-7946

SUMAR

Subiectul digitalizării domeniului justiţiei a devenit trend-ul ultimilor ani graţie unui sistem complex de factori, atât de natură socială cât şi de natură tehnică. Criza pandemică a scos în evidenţă importanţa şi utilitatea tehnologiilor informaţionale în realizarea actului de justiţie, dar, totodată, a ridicat noi semne de întrebare, or, limitele iniţiale ale digitalizării şi implicării acestui fenomen în viaţa publică, inclusiv în domeniul justiţiei, au fost depăşite esenţial. Perspectivele digitalizării informaţiei şi aplicabilitatea practică în domeniul justiţiei necesită o reconceptualizare a multor componente ale dreptului. Pentru societatea contemporană, predispusă situaţiilor de criză, este necesar a revedea modul în care justiţiabilii interacţionează cu instanţele de judecată, îşi realizează drepturile şi îşi satisfac interesele lor legitime.

Cuvinte-cheie: *digitalizarea justiţiei, accesul la justiţie, Covid, software de justiţie, e-dosar, programul integrat de gestionare a dosarelor, sistemul informaţional.*

Access to justice through the prism of digitalization of the infromation

SUMMARY

The topic of digitisation of the justice sector has become mainstream in recent years, thanks to a complex system of both social and technical factors. The pandemic crisis has highlighted the importance and usefulness of information technologies in justice-making. At the same time, however, it has raised new questions, since the initial limits of digitization and the involvement of this phenomenon in public life, including in the field of justice, have been essentially exceeded, and the prospects of digitization of information and its practical applicability in the field of justice require a reconceptualization of many components of law. For today's crisis-prone society, it is necessary to reconceptualise how litigants interact with the courts and realise their rights and legitimate interests.

Key-words: *justice digitalization, access to justice, Covid, justice software, e-file, integrated case management system, informational system.*

Digitalizarea domeniului justiţiei reprezintă un fenomen cunoscut în lume, adică şi în Uniunea Europeană, şi în Republica Moldova. Realităţile determinate de pandemie au accentuat axiologia procesului de digitalizare a serviciilor juridice în componenta mondială. Putem afirma cu certitudine că Moldova are o experienţă de peste un deceniu de afirmare pe acest sector. Noile provocări demonstrează rolul major al tehnologiilor în asigurarea funcţionări sistemului judiciar. Acesta se încadrează armonios în domeniul justiţiei, or, fără un sistem complex, bine integrat prin reciprocitate, eficienţa şi siguranţa păstrării şi transmiterii datelor, sistemul judiciar nu va avea o capacitate de valorificare a serviciului public de efectuare şi

realizare a justiţiei în segmentul său de competenţă. La rândul său, aplicarea noilor tehnologii în sfera justiţiei generează necesitatea reconceptualizării principiilor de drept şi a modului de realizare a justiţiei. În prezentul articol ne propunem să menţionăm principalele aspecte ale accesului la justiţie prin prisma digitalizării sectorului judiciar, provocările şi paşii de urmat pentru gestionarea eficientă a situaţiei.

Accesul liber la justiţie este un drept fundamental [3, art.20] al fiecărui cetăţean, care reiese însuşi din justificarea existenţei conceptului „stat de drept", precum s-a declarat Republica Moldova [3, art.1 alin.(3)]. Constituţia stabileşte că orice persoană are **dreptul la satisfacţie efectivă** din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care îi violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime. În acelaşi context, este de remarcat art. 8 al Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului, care prevede că „orice persoană are **dreptul să se adreseze în mod efectiv** instanţelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin Constituţie sau prin lege".

Cadrul normativ procedural dezvoltă, de asemenea, acest principiu general de drept:

- orice persoană are **dreptul la examinarea şi soluţionarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil**, de către o instanţă independentă, imparţială, legal constituită, care va acţiona în conformitate cu prezentul cod [2];
- orice persoană interesată este în **drept să se adreseze în instanţă judecătorească, în modul stabilit de lege**, pentru a-şi apăra drepturile încălcate sau contestate, libertăţile şi interesele legitime [1].

Din cele relatate, putem determina semnificaţia termenului „accesul al justiţie" în *sticto sensu* şi *lato sensu* şi raporta aceste determinative fenomenului de digitalizare, pentru a observa modul inedit prin care tehnologiile deschid noi provocări/posibilităţi pentru reconceptualizarea instituţiilor juridice, mai ales în situaţii de criză [5].

Astfel, în *stricto sensu* accesul la justiţie ar însemna posibilitatea justiţiabililor de a se adresa instanţei de judecată, dispunând de drepturile lor cu scopul satisfacerii intereselor legitime. Pe de altă parte, în acest sens putem menţiona şi faimosul enunţ „Justiţia nu doar trebuie făcută, trebuie să se şi vadă că s-a făcut justiţie [8]".

În *lato sensu,* accesul la justiţie prin prisma **„modului efectiv de adresare instanţei"** şi **„dreptului la satisfacţie efectivă"** ar însemna disponibilitatea unui sistem judiciar eficient, transparent, integru.

Argumentarea reiese din afirmaţiile că **„dreptului la satisfacţie efectivă"** ar semnala o legătură evidentă între noţiunile „satisfacţie efectivă" şi „instanţele judecătoreşti competente", adică locul unde trebuie să se exercite apărarea drepturilor. Vom evidenţia similitudinile dintre textul constituţional şi Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, care, în art. 8, se referă la „instanţele judecătoreşti competente". Declaraţia Universală impune, în art. 10, condiţia ca persoana să fie audiată de către un „tribunal independent şi imparţial", iar art. 14.1 al Pactului cu privire la drepturile civile şi politice operează cu noţiunea de „tribunal competent, independent şi imparţial, stabilit prin lege". Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale se referă, în art. 6.1, la o „instanţă independentă şi imparţială, instituită de lege" şi fixează aspectul temporal al efectivităţii prin „judecarea [...] într-un termen rezonabil a cauzei" [4, p. 101].

Pentru a satisface cerinţele de volum înaintate comunicării de faţă, vom aborda accesul la justiţie prin prisma digitalizării doar în *stricto senso*. Conceptul interacţiunii electronice a justiţiabililor şi profesioniştilor din domeniul justiţiei cu instanţele de judecată nu este nou. Odată cu afirmarea digitalizării sectorului judiciar şi judecătoresc, apare la un moment dat întrebarea: cum putem digitaliza comunicarea justiţiabilului/avocatului cu instanţa pentru a eficientiza procesul, pentru a reduce nivelul resurselor necesare gestionării fluxurilor de lucru, pentru a exclude factorul uman etc.?

Pandemia a scos în evidenţă şi chiar a condiţionat forţarea procesului de interacţiune electronică a justiţiabililor cu instanţa. La nivel naţional, european şi mondial au fost elaborate un şir de studii şi recomandării privind asigurarea funcţionării sistemului judiciar în timp de pandemie, inclusiv prin aplicarea noilor posibilităţi tehnice, cum ar fi videoconferinţele, depunerea/recepţionarea electronica a documentelor, folosirea semnăturii electronice etc.

Beneficiile digitalizării domeniului justiţiei, prin încadrarea într-un sistem unic a bazelor de date necesare, le putem clasifica în două compartimente generice, în conformitate cu crite-

riul subiecţilor care beneficiază şi/sau valorifică aceste date: pentru justiţiabili şi pentru profesioniştii din domeniul justiţiei (atât reprezentanţii profesiilor publice, cât şi reprezentanţii profesiilor libere din domeniu). Delimitarea în cauză este determinată de limitele accesului la informaţiile solicitate, or, pentru subiecţii generali – justiţiabilii, există anumite limite de acces la informaţii – profund poate fi accesată şi utilizată informaţia digitală care se referă nemijlocit la subiect, la persoanele ce se află în tutela sau curatela subiectului. Toate celelalte informaţii digitale, ce nu se referă la subiectul în cauză, sunt protejate de statutul caracterului confidenţial al datelor cu caracter personal al terţilor. A doua categorie a clasificării – profesioniştii din domeniul justiţiei – necesită să deţină o competenţă mai largă de acces la informaţia digitalizată în scopul exercitării atribuţiilor profesionale, fără a invoca frecvent sintagma „date cu caracter personal", or, ultima identifică şi o valoare publică, un patrimoniu public, pentru că sistemele digitalizate de date reprezintă un patrimoniu public, ce nu se reduce numai la sumarea aritmetică a datelor cu caracter personal ale fiecărei persoane fizice sau juridice. Important este de a elabora şi aplica un monitoring automat de accesare a bazelor de date digitalizate, cu fixarea subiectului profesionist şi argumentarea acestei accesări. Intenţia de monitorizare este necesară nu pentru a tulbura subiectul privat, care va putea vedea că i-au fost accesate anumite date, de către cine şi în ce temei, este important de realizat acest segment indispensabil procesului de digitalizare anume pentru anumite organe de control ale statului, care vor evalua legalitatea accesării.

Revenind la beneficiile digitalizării sectorului justiţiei, le putem nominaliza pe următoarele, fără a accentua un caracter exhaustiv al acestora:

a) accesul rapid la informaţiile necesare care vizează propria persoană;
b) caracterul oficial veridic al actelor care conţin informaţiile accesate;
c) posibilitatea evaluării rapide a legalităţii şi legitimităţii actelor care conţin informaţia accesată;
d) stabilirea rapidă a interacţiunii dintre diferite acte oficiale;
e) posibilitatea pentru profesioniştii din domeniul justiţiei de a-şi realiza rapid, calitativ şi eficient atribuţiile profesionale (acest beneficiu ar trebui privit prin prisma principiului contradictorialităţii procesului şi egalarea în drepturi a profesiei libere de avocat cu profesiile publice din domeniu);
f) reducerea esenţială a volumului de lucru şi contribuirea fundamentală a digitalizării procedurilor premergătoare procesului judecătoresc şi a dinamizării acestuia.

Perspectivele de valorificare a beneficiilor digitalizării informaţiei vizează direct şi nemijlocit fenomenul accesului la justiţie prin evidenţierea eficienţei reale a acestui acces. Un sistem complex de măsuri, la fel digitalizate, va acorda posibilitatea reducerii esenţiale a pregătirii unei cereri de chemare în judecată, de pregătire pentru un proces judiciar, de noi perspective a valorificării conceptului „e-dosar", de simplificare a procedurii de examinare a cauzelor de orice competenţă în instanţele de drept comun şi specializate (dacă acestea se regăsesc în sistemul de organizare judecătorească), de executare eficientă şi calitativă a actelor de justiţie.

Digitalizarea informaţiei de valoare juridică nu are anumite limite, însuşi fenomenul digitalizării invocă noi perspective şi posibilităţi, limite de valorificare a informaţiei contemporane cu caracter public şi privat, or, este important de accentuat – procesul de digitalizare a informaţiei este unul complex, există segmente de informaţie incipient digitalizată, însă limitele şi metodele de sistematizare a ei, criteriile în baza cărora se acordă profunzimi diferite de acces la informaţia publică/privată urmează a fi determinate.

O provocare majoră pe calea depăşirii crizei era şi rămâne a fi lipsa sau neconcordanţa reglementărilor procesuale cu soluţiile tehnice disponibile la moment. Ca rezultat, s-au profilat câteva abordări de referinţă:

– *status quo* (de moment);
– modificarea/completarea cadrului normativ procedural;
– elaborarea soluţiilor tehnice *customizate*, conforme cadrului normativ procedural.

Problema de bază cu ultimele două abordări este că ambele necesită timp, iar ultima necesită şi investiţii semnificative necesare dezvoltării şi ulterioarei *mentenanţe* a noilor sisteme informaţionale, integrării sistemelor informaţionale, stabilirii şi menţinerii interoperabilităţii şi schimbului de date între sistemele informaţionale.

Nu trebuie să neglijăm şi aspectele sociale ale acestui proces: cum vor primi justiţiabilii aceste inovaţii?; le vor utiliza sau nu?; ce provocări vor apărea pentru justiţiabili, instanţe şi alţi subiecţi implicaţi pe acest segment?

Din aceste considerente, este necesar, paralel cu dezvoltarea/reglementarea noilor opţiuni tehnice, menite facilitării interacţiunii electronice cu instanţa de judecată, de informat şi de popularizat respectivele inovaţii în rândul justiţiabililor/avocaţilor, dar şi de a stabili garanţii legale, transferate şi în sistemele informaţionale.

Dublarea procedurilor şi necesitatea garanţiilor privind gestionarea corectă a proceselor de lucru (lipsa acţiunilor neautorizate) constituie o altă provocare în calea digitalizării interacţiunii cu instanţa de judecată, dar şi accesarea, utilizarea datelor gestionate în diverse registre de stat.

Utilizarea videoconferinţelor în cadrul şedinţei de judecată reprezintă un alt aspect important al digitalizării accesului la justiţie, el asigurând, pe de o parte, respectarea celerităţii procedurilor (mai ales în pandemie), iar pe de altă parte – utilizarea eficientă a resurselor umane şi organizatorice ale instanţei. Totuşi, cadrul normativ naţional prevede un spectru foarte îngust de situaţii în care poate fi utilizată videoconferinţa.

Aspectele care necesită lămurire în acest caz sunt modul de asigurare a publicităţii şedinţei de judecată în cazul desfăşurării prin videoconferinţă, interacţiunea între avocat şi participantul la proces (asigurarea confidenţialităţii) etc.

În partea ce ţine de asigurarea transparenţei procesului de judecată, actualmente sunt publicate hotărârile şi încheierile pronunţate de instanţele de judecată, lista şedinţelor şi chiar a dosarelor pendinte. Pe această latură urmează a transforma anonimizarea datelor participanţilor la proces prin „echilibrarea" principiului publicităţii şedinţei de judecată şi dreptul la viaţă personală a participanţilor. De asemenea, nu există un termen limită pentru afişarea publică a hotărârii/încheierii de judecată, nu este posibil de a vedea informaţia despre toate procesele din cadrul cauzei, inclusiv hotărârile/încheierile contestate. Motorul de căutare ar putea fi optimizat pentru a facilita accesul la documentele necesare, dar şi pentru analiza jurisprudenţei.

Înregistrarea audio a şedinţelor de judecată este utilizată în toate instanţele de judecată, iar copia poate fi preluată de către participantul la proces în condiţiile cadrului normativ în vigoare [9], care este depăşit. Aplicarea subsistemului e-Dosar Judiciar, trebuie să asigure pe viitor acces la înregistrările audio (şi, eventual, video, la crearea condiţiilor tehnice şi normative) a tuturor părţilor implicate în dosar.

Soluţia informatică e-Dosar Judiciar, integrată Programului Integrat de Gestionare a Dosarelor, a fost concepută pentru a facilita interacţiunea între justiţiabili şi instanţele de judecată. La momentul de faţă subsistemul este aplicat în regim de testare în şapte instanţe de judecată [6]. Totuşi, deficienţele legate de aplicarea practică în regim de exploatare a e-Dosar Judiciar necesită modificarea cadrului normativ, dar şi revederea unor fluxuri de lucru la nivel tehnic şi organizatoric.

Putem afirma cu certitudine că progresul digitalizării sectorului judiciar depinde de modul în care este conceput şi gestionat, atât în perspectivă tehnică cât şi de reglementare procedurală. Inevitabil, digitalizarea informaţiei impune în perspectivă şi esenţiale implicări în codurile de procedură, atât pentru etapa anterioară procesului judiciar nemijlocit, cât şi în cadrul acestuia, dar şi pentru executarea actului de justiţie. Vor fi necesare noi principii care determină natura unui proces judiciar digitalizat, reevaluarea la nivel conceptual şi aplicativ a fenomenului probei, care va influenţa esenţial asupra inversării sarcinii probante pentru anumite categorii de cauze – element de discuţie în prezent. La fel, este necesară efectuarea unei reconceptualizări profunde a interacţiunii, atât a justiţiabililor cu instanţele cât şi a altor subiecţi interesaţi sau atraşi în proceduri judiciare. Identificăm câteva principii care pot ajuta la facilitarea interacţiunii justiţiabililor cu instanţele:

- centrarea pe utilizator (interfeţe intuitive, design UX/UI modern, fluxuri simple şi clare de lucru, meniu de suport interactiv, accesul securizat la date, asistenţă tehnică, suport pentru persoane cu necesităţi speciale);
- comunicarea pro-activă a inovaţiilor către utilizatori, pentru pregătirea şi asigurarea încrederii în soluţiile digitale propuse (ex., utilizarea e-Dosar judiciar);
- un punct de acces pentru interacţiunea cetăţeanului/justiţiabilului cu instanţa de judecată şi alte autorităţi/instituţii de stat adiacente (ex., Portalul cetăţeanului)

şi integrarea sistemelor informaţionale din domeniul justiţiei;
- pregătirea cadrului normativ paralel cu soluţia tehnică sau anterior acesteia pentru raţionalizarea folosirii mijloacelor bugetare. Discutarea largă şi obţinerea consensului privind interpretarea modernă a principiilor de drept, drepturilor procedurale şi a modului de realizare a acestora;
- implicarea activă a instanţelor de judecată în promovarea utilizării e-Dosar Judiciar, comunicării electronice, semnăturii electronice de către justiţiabili şi actorii implicaţi în înfăptuirea actului de justiţie.

Nu putem trece cu vederea principiile oferite în Planul de acţiuni al Comisiei Europene pentru Eficienţa Justiţiei (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiţie mai bună": eficienţa justiţiei, transparenţa justiţiei, justiţia colaborativă, justiţia umană, justiţia centrată pe oameni, justiţia informată, CEPEJ responsabil şi interactiv [7].

Este de remarcat că Strategia privind asigurarea independenţei şi integrităţii domeniului justiţiei pentru anii 2022–2025 şi Planul de acţiuni pentru implementarea acesteia, aprobate prin Legea nr. 211 din 06.12.2021, prevăd un şir de acţiuni menite să faciliteze digitalizarea domeniului judiciar, inclusiv accesul la justiţie prin intermediul sistemului informatic e-Dosar Judiciar.

Concluzii

Digitalizarea informaţiei, atât a celei cu caracter public, cât şi a celei cu caracter privat, deschide noi perspective de valorificare a accesului liber la justiţie şi a dreptului la un proces echitabil. Principii fundamentale, general recunoscute, prin implicarea informaţiei digitalizate, vor identifica noi limite calitative de aplicabilitate, astfel acordând un impact profesional atât practicii judiciare naţionale cât şi practicii regionale internaţionale. Prin intermediul digitalizării informaţiei, calitatea serviciului public *Justiţie* va creşte considerabil şi va fi valorificată esenţial eficienţa lui. Chiar putem afirma că durata examinării cauzelor – o problemă esenţială în sistemele judecătoreşti europene – va fi redusă esenţial, costurile serviciilor juridice pentru persoanele private vor scădea, costurile serviciilor publice juridice şi judiciare vor fi diminuate în coraport cu bugetul public şi va creşte calitatea serviciilor juridice acordate de profesiile libere din sfera justiţiei – avocaţii, notarii ş.a.

Referinţe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr.255 din 30.05.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2003, nr.111-115.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2003, nr. 104-110.
3. Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 1994, nr. 1.
4. Constituţia Republicii Moldova: comentariu / coord. de proiect: Klaus Sollfrank. Chişinău: ARC, 2012. 576 p.
5. Declaraţia Comisiei Europene pentru Eficienţa Justiţiei (CEPEJ). Lecţii învăţate şi provocările întâmpinate de judiciar în cadrul şi după pandemia COVID-19, Reuniunea ad-hoc a CEPEJ din 10.06.2020. https://rm.coe.int/declaration-en/16809ea1e2 (vizitat la 07.08.2023).
6. Hotărârea cu privire la pilotarea Sistemului Informaţional Judiciar în toate instanţele judecătoreşti naţionale. Nr.308/16 din 11.07.2023. https://www.csm.md/files/Hotaririle/2023/16/308-16.pdf (vizitat la 07.08.2023).
7. Planul de acţiuni al Comisiei Europene pentru Eficienţa Justiţiei (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiţie mai bună", pact.1-7. https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c (vizitat 07.08.2023).
8. Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară (2002), pct.3.2, inspirat de expunerea Lordului Hewart, Judecător în Camera Lorzilor, Marea Britanie (Rex v Judecătorii din Sussex; Ex parte McCarthy (1924)) – „Justiţia nu trebuie doar să fie înfăptuită, ci este imperios necesar să se şi vadă că justiţia este înfăptuită". https://www.unodc.org/res/ji/import/international_standards/bangalore_principles/bangalore_principles_romanian.pdf (vizitat 07.08.2023).
9. Regulamentul privind înregistrarea audio digitală a şedinţelor de judecată, aprobat prin Hotărârea CSM nr.338/13 din 12.04.2013. https://www.csm.md/files/Acte_normative/REGinregistrarea_audio.pdf (vizitat la 07.08.2023).

CZU: 351:004
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).07

SEMNĂTURA ELECTRONICĂ – TENDINŢE ACTUALE DE FACILITARE A ACCESULUI ONLINE LA SERVICIILE ŞI ACTELE JURIDICE ELECTRONICE

Aliona CARA-RUSNAC,
doctor în drept,
conferenţiar universitar, USM
https://orcid.org/0000-0002-2026-2206

SUMAR

Semnătura electronică este rezultatul apariţiei necesităţii de a individualiza şi de a avea calitatea de subiect în mediul online. Progresul tehnologic a revoluţionat şi impulsionat relaţiile juridice, sociale, comerciale de a fi clonate şi în mediul online. În acest sens a apărut trebuinţa de a oficializa aceste relaţii şi de a asigura securitatea persoanelor în mediul online. În studiul dat ne propunem să analizăm evoluţia semnăturii electronice prin prisma cadrului juridic european şi transpunerea cadrului juridic european în legislaţia Republicii Moldova. În concluzii autorul vine cu recomandări la provocările şi lacunele legislative identificate în normele juridice în vigoare.

Cuvinte-cheie: *semnătura electronică, semnătura electronică calificată, e-factura, eIDAS, cheie publică, sigiliu, e-mandate.*

ELECTRONIC SIGNATURE – CURRENT TRENDS IN FACILITATING ONLINE ACCESS TO ELECTRONIC SERVICES AND LEGAL DOCUMENTS

SUMMARY

The electronic signature is the result of the emergence of the need to individualize and have the quality of the subject in the online environment. Technological progress has revolutionized and boosted legal, social and commercial relationships to be cloned in the online environment as well, in this sense there has been a need to formalize these relationships and ensure the security of people in the online environment. In this study, we aim to analyze the evolution of the electronic signature through the lens of the European legal framework and the transposition of the European legal framework into the legislation of the Republic of Moldova. In the conclusions, the author will come up with recommendations to the challenges and legislative gaps identified in the legal norms in force.

Key-words: *electronic signature, qualified electronic signature, e-Invoice, eIDAS, public key, seal, e-mandate.*

Introducere

Semnătura olografă este o metodă familiară pentru persoane de a se individualiza prin semnarea unui document, de a confirma că ei sunt ceea ce invocă şi că se angajează pentru orice ce semnează [16, p. 119]. Odată cu progresul tehnologic, a apărut o necesitate iminentă de a găsi soluţii pentru a individualiza persoanele în mediul online. Astfel a apărut semnătura electronică care, pe de o parte, a fost egalată puterii juridice a semnăturii olografe, dar, în acelaşi timp, vom vedea o concurenţă dintre aceste două tipuri de semnături şi vom prezenta avantajele şi dezavantajele semnăturii electronice şi tendinţele de dezvoltare a acestora. În prezent, semnătura electronică este utilizată pentru identificarea persoanei fizice şi a persoanei juridice, identitatea persoanei pentru o interacţiune legală, securizată şi sigură în mediul online şi are aceeaşi valoare juridică precum semnătura de mână (olografă).

Tipurile de semnătură electronică sunt: semnătura electronică pe USB token, eliberată de Serviciul Tehnologia Informaţiei şi Securităţii Cibernetice (STISC), semnătura electronică mobilă de la operatorul de telefonie mobilă, buletin de identitate electronic eliberat de Agenţia Servicii Publice (ASP), MobiSign aplicaţie mobilă gratuită.

În prezentul studiu ne propunem să analizăm aspectele istorice de apariţie şi modernizare a cadrului normativ în spaţiul european, precum şi cel din Republica Moldova privind semnătura electronică. Vor fi cercetate instituţiile implicate în acordarea semnăturilor electronice, administrarea acestora şi, în final, retragerea acestora, după caz. Agenţia Guvernare Electronică (AGE), STISC, companiile de telefonie mobilă Orange, Moldcell, care oferă semnătură electronică, şi alte instituţii implicate for fi reflectate prin prisma contribuţiei acestora la dezvoltarea instituţiei semnăturii electronice.

Repere istorice privind primele reglementări legislative ale semnăturii electronice în spaţiul Uniunii Europene

Directiva privind semnătura electronică (1999/93/CE), care a intrat în vigoare la începutul anului 2000 [8], a oferit pentru prima dată recunoaşterea eficienţei juridice a semnăturilor electronice, stabilind astfel cadrul legal la nivel european pentru semnăturile electronice şi serviciile de certificare.

Una dintre chestiunile principale apărute a fost problema recunoaşterii transfrontaliere a semnăturii electronice. Autorităţile au urmărit să faciliteze utilizarea şi acceptarea semnăturilor electronice de către statele membre şi managerii lor de e-guvernare, oferindu-le instrumentele tehnice necesare, în vederea aplicării de către persoane a Directivei privind serviciile în cadrul pieţei interne (2006/123/CE) [9]. Această directivă preciza că furnizorii de servicii din orice stat-membru, care doresc să înregistreze şi să administreze o afacere într-un alt stat-membru, au dreptul să efectueze toate procedurile şi formalităţile administrative relevante prin ghişeele unice de contact şi prin mijloace electronice, inclusiv transfrontaliere.

În 2016, Regulamentul (UE) nr. 910/2014 privind identificarea electronică şi serviciile de încredere pentru tranzacţiile electronice pe piaţa internă (Regulamentul eIDAS) a intrat în vigoare, abrogând Directiva 1999/93/CE [15], şi, în acest sens, noul cadru legal asigura securitatea juridică pentru utilizarea transfrontalieră a semnăturilor electronice, a sigiliilor electronice, a mărcilor de timp, a serviciului de livrare electronică şi a certificatelor de autentificare a site-ului web.

Astfel, în vederea fortificării evoluţiilor legislative şi, nemijlocit, a instituţiei semnăturii electronice, a fost creat blocul de bază al semnăturii electronice, care a fost operaţionalizat şi implementat prin intermediul Programului European Digital (cunoscut anterior ca programul Connecting Europe Facilities (CEF) – programul de facilitare a conexiunilor europene), care a luat amploare la sfârşitul anului 2014, în cadrul căruia a rezultat setul de instrumente şi servicii disponibile astăzi. În cadrul Uniunii Europene, autoritatea care reglementează la nivel legislativ şi, respectiv, administrează digitalizarea întreprinderilor, instituţiilor care oferă servicii cetăţenilor şi administraţiilor publice, şi, nemijlocit, digitalizării, semnătura electronică poartă denumirea de DIGITAL.

Instituţiile care gestionează programele care includ politicile de implementare a semnăturii electronice sunt: Direcţia Generală pentru Informatică a Comisiei Europene (DG DIGIT), responsabilă de managementul tehnic al DIGITAL eSignature (semnătura electronică); direcţia Generală pentru Reţele de Comunicaţii, Conţinut şi Tehnologie a Comisiei Europene (DG CNECT), responsabilă de punerea în aplicare a politicii UE legate direct de eSignature; Agenţia Executivă pentru Inovare şi Reţele (INEA), responsabilă de implementarea granturilor programului DIGITAL Telecom, în cooperare cu Comisia Europeană.

Semnarea electronică permite digitalizarea completă a proceselor de afaceri, eliminând timpul şi costurile de tipărire, fax, poştă, copiere, scanare şi arhivare în format de hârtie – ceea ce include şi dezavantaje precum riscul de pierdere al documentelor, distrugere şi incompletitudine; dificultatea de a căuta, edita şi partaja; necesitatea de spaţiu de stocare fizic voluminos.

Prin eliminarea acestor dezavantaje, guvernele, antreprenorii şi cetăţenii care implementează semnătura electronică beneficiază de: economisire a timpului semnificativ; sporirea securităţii proceselor; reducerea costurilor operaţionale; reducerea emisiilor de carbon; balansarea intereselor părţilor.

Semnarea electronică oferă şi alte avantaje – este rapidă, ecologică, sigură şi extrem de convenabilă, contribuind la o experienţă generală îmbunătăţită. În acest sens, în vederea analizei mai detaliate a aplicabilităţii practice, vom cerceta cazurile de utilizare în practică a eSignature (a semnăturii electronice). Oferim câteva exemple de interacţiuni interinstituţionale, inter-directoare sau externe:

1. *Proces legislativ european* – posibilitatea de semnare a actelor legislative, executive sau administrative, inclusă şi în obiectivele digitale al Europei 2030 [4].
2. *Acte de procedură judiciară* – semnarea cererilor de judecată, pledoariilor, gestionarea cauzelor sau altor acte de procedură.
3. *Înregistrări electronice* – registre de asigurări sociale, registre de afaceri, registre fiscale.
4. *E-Mandate* – gestionare mai uşoară a mandatelor, trecând de la mandate pe hârtie la sisteme de mandat electronic (aşa numitul M-power în legislaţia Republicii Moldova).
5. *Proceduri administrative interne* – documente de resurse umane (contracte de muncă,

notificări de confidenţialitate, acorduri de confidenţialitate, documente de beneficii), gestionarea contractelor, facturi electronice.

Astfel, luând în considerare cazurile exemplificate anterior, vom prezenta facilităţile acordate de semnătura electronică, precum: accesul oricând la informaţiile pe care le deţine statul despre persoană, asigurări sociale, situaţie fiscală, contravenţii, proprietăţi, acte personale – sunt beneficii oferite de către autorităţi. La serviciile acordate de către acestea, împuternicirea o reprezintă solicitarea online de documente, precum: caziere, extrase, acte de identitate, acte permisive, e-petiţii, declaraţii, rapoarte etc. În acest sens, semnătura electronică este manifestarea electronică de către o persoană a dorinţei sale de a fi de acord cu conţinutul unui document sau al unui set de date la care se referă semnătura cunoscută ca semnătură electronică.

Conform reglementărilor UE (Regulamentul eIDAS), sunt trei tipuri (niveluri) de semnături electronice: a) semnătura electronică „simplă"; b) semnătura electronică „avansată" şi c) semnătura electronică „calificată" [3, art. 3]. Cerinţele fiecărui nivel se bazează pe cele ale nivelului ierarhic superior acestuia, astfel încât o semnătură electronică calificată satisface cele mai multe cerinţe, iar o semnătură electronică „simplă" – cel mai puţin.

Caracteristicile semnăturii electronice simple sunt reglementate de prevederile art. 3 din Regulamentul eIDAS: „o semnătură electronică reprezintă datele în formă electronică care sunt ataşate sau asociate logic cu alte date în formă electronică şi care sunt utilizate de semnatar pentru a semna". Reieşind din definiţia expusă, adăugarea numelui persoanei într-un e-mail poate fi considerată o semnătură electronică a acelei persoane.

În acelaşi sens, Regulamentul eIDAS defineşte o semnătură electronică avansată ca fiind o semnătură care:

- conectează identificabil cu semnatarul şi, respectiv, capabilă să-l identifice;
- este realizată astfel încât semnatarul să-şi poată menţine controlul;
- este conectată la document în aşa fel încât orice modificare ulterioară a datelor să fie detectabilă [3, art. 3].

Unul dintre motivele de modificare a cadrului normativ de către Parlamentul European prin adoptarea Regulamentului eIDAS a fost necesitatea de creare a unei infrastructuri cu chei publice (Public Key Infrastructure – PKI), care utilizează certificate şi chei criptografice, fiind una dintre cele mai utilizate tehnologii care pot oferi securitatea serviciilor electronice, în special a semnăturilor electronice, garantarea porţii de acces pentru autorităţile europene de validare pentru a asigura interoperabilitatea transfrontalieră a semnăturilor electronice şi pentru a creşte securitatea tranzacţiilor efectuate, folosind internetul [15]. În aceeaşi ordine de idei, conform art. 3 al Regulamentului eIDAS, definiţia la „semnătura electronică calificată" (Qualified Electronic Signature – QES) este reglementată ca fiind o semnătură electronică avansată, care este bazată pe un certificat calificat pentru semnături electronice şi produs de un dispozitiv calificat de creare a semnăturii [15, art. 3].

În vederea creării semnăturii electronice calificate sunt utilizate cardurile smart, cartelele SIM şi stick-urile USB, acestea sunt doar câteva dintre dispozitivele de creare a semnăturii disponibile pentru a proteja datele de creare a semnăturii electronice a semnatarului.

O varietate de circumstanţe necesită utilizarea semnăturilor electronice. Semnăturile electronice calificate pot fi utilizate în orice cadru, inclusiv în tranzacţiile transfrontaliere, unde semnăturile scrise de mână sunt impuse de lege, deoarece efectele lor juridice sunt identice cu cele ale semnăturilor scrise de mână (olograf). Exemplele includ: contracte (de cumpărare, angajare, leasing, asigurare etc.); tranzacţii (inclusiv servicii bancare online şi comerţ electronic); procese administrative (cereri de certificate de naştere, declaraţii fiscale etc.).

Tendinţele de dezvoltare a semnăturilor electronice în Uniunea Europeană

Regulamentul eIDAS reglementează faptul că întreprinderile, cetăţenii şi autorităţile publice pot interacţiona electronic într-un mod sigur şi fără întreruperi. Acest mediu de reglementare este previzibil şi aplicabil direct tuturor statelor membre ale UE. Astfel, blocul de construcţie al semnăturii electronice *eSignature* accelerează generarea şi validarea semnăturilor electronice pentru întreprinderi şi agenţii publice. Implementarea soluţiilor bazate pe această componentă fundamentală într-un stat-membru facilitează recunoaşterea reciprocă a semnăturilor electronice şi operarea peste graniţele internaţionale. Prin urmare, întreprinderile şi agenţiile guvernamentale se pot baza şi pot utiliza semnăturile electronice care sunt legitime şi formatate în moduri compatibile cu UE. Multe servicii online cer schimbul de documente ale căror semnături pot fi recunoscute la nivel internaţional. Prin urmare, se formează o componentă esenţială a pieţei unice digitale europene.

Precum a fost vociferat anterior, o componentă a programului Europa Digitală (DIGITAL) este *eSignature*. Aceste blocuri constau în specificaţii, programe şi servicii reutilizabile care vor fi încorporate într-o gamă largă de sisteme IT din diferite domenii de politică ale UE. Promovarea elemente-

lor de bază comune este o modalitate de a elimina obstacolele din calea integrării tehnice şi de a oferi elemente de soluţie testate şi adevărate care vor grăbi livrarea rentabilă a serviciilor online operate la nivel global. Blocul *eSignature* sprijină utilizarea semnăturilor electronice interoperabile transfrontaliere în Europa. Aceasta înseamnă, de exemplu, că un antreprenor grec poate semna o cerere de permis la Helsinki, Finlanda, şi se poate aştepta ca aceasta să fie recunoscută de autorităţile publice din Dublin, Irlanda.

În continuare, vom prezenta care sunt cazurile de utilizare a semnăturii electronice calificate, după cum urmează:

a) *Semnarea unui document/mesaj pentru confirmarea originii* – un prim caz de utilizare, şi adesea uitat, este (chiar dacă o semnătură electronică calificată ar putea fi considerată excesiv din cauza statutului său calificat) prin aplicarea de semnături pe documente şi mesaje pentru a da dovada originii şi integrităţii. Într-adevăr, în zilele aglomerate, pentru multe persoane este foarte greu de vizualizat dacă documentul sau un mesaj provine cu adevărat de unde pare să provină. Aplicarea semnăturilor electronice calificate pe documente/mesaje poate oferi uşor şi rapid o soluţie pentru acest lucru. Pentru o înţelegere mai bună, oferim câteva exemple practice B2B (business către business): organizaţiile pot introduce cu uşurinţă, ca practică, să înceapă semnarea cu semnătură electronică calificată a tuturor documentelor şi mesajelor lor de ieşire şi, pe de altă parte, să valideze mesajele/documentele primite. G2C (guvern către consumator): guvernele ar trebui să facă un standard pentru documente/mesaje trimise, fie folosind sigilii electronice calificate (conform documentului *Ghid eSeals* – sigilii electronice), fie semnături electronice calificate.

b) *Semnarea unei oferte comerciale* – întreprinderi mici şi mijlocii ar putea decide să folosească semnături electronice calificate pentru depunerea ofertelor la achiziţiile publice. Aceasta reprezintă o zonă care, în mod tradiţional, este blocată de mari cantităţi de documente ce creează eforturi semnificative şi costuri care ar putea fi uşor diminuate, sporind în acelaşi timp fiabilitatea procesului prin aplicarea semnăturilor electronice calificate. În acest sens, drept exemple pot fi luate: B2C (business către consumator) – companii care utilizează semnarea de propuneri/oferte către clienţii lor potenţiali, susţinând astfel ofertele; B2G (business către guvern) – companii care participă la procesul electronic de achiziţii ale guvernului şi sunt din ce în ce mai obligate să-şi depună oferta electronic.

c) *Semnarea unui document/declaraţie* – persoanele sau organizaţiile pot utiliza semnătură electronică calificată pentru a semna documente/declaraţii atunci când le transmit, de exemplu, guvernului, ca dovadă a autenticităţii/originii şi a aprobării acestora. Acest lucru oferă o perioadă semnificativă de timp, deoarece, spre deosebire de completarea formularelor şi/sau de a pune lucrurile pe hârtie, oamenii îşi pot pregăti acum declaraţia complet semnată electronic (cu semnătura electronică calificată) şi o pot trimite într-un singur flux digital. C2C (consumator către consumator)/C2B (consumator către business) – o persoană care împuterniceşte o rudă sau un contabil cu un mandat pe o anumită perioadă pentru încheierea anumitor acte juridice. B2G (business către guvern) – depunerea declaraţiilor către guvern (care trebuiesc semnate de către persoana mandatată).

d) S*emnarea unui document oficial* – anumite documente guvernamentale trebuie să fie semnate de un funcţionar, şi nu de o administraţie (mai târziu, ar fi un sigiliu electronic, la care ne vom referi în celălalt document din această serie). Prin utilizarea semnăturii electronice calificate, nu este necesar să fie dublate documentele, inclusiv printarea lor pe hârtie. Funcţionarii pot (în funcţie de factorii de formă obligaţi de lege) să genereze documente/atestări oficiale şi să le semneze electronic. G2C (guvern către consumator) – crearea/semnarea de permise electronice sau o atestare de rezidenţă. G2B (guvern către business) – obiectivul este de a reduce sarcinile de afaceri, de a oferi acces unic la informaţii şi de a permite comunicarea digitală, folosind limbajul e-business (XML). Adiţional, guvernele trebuie să creeze ambianţă prielnică pentru mediul de afaceri şi să profite de protocoalele comerciale de tranzacţii electronice.

e) S*emnarea unui consimţământ legal unui mandat electronic* – în multe cazuri, trebuie să cunoaştem dacă un client este de acord cu termenii şi condiţiile sau optează pentru anumite servicii, sau este de acord cu o anumită prelucrare a datelor sale, sau dă un mandat unei terţe părţi să acţioneze în numele acestuia. Poate fi utilizat în B2C (business către consumator) prin semnarea termenilor și condiţiilor generale atunci când, spre exemplu, clientul acceptă condiţiile unei bănci, respectiv – să devii client al unei bănci. B2B (business către business) – acordarea unui contabil a mandatului de a acţiona în numele său şi de a efectua transferuri financiare în numele său.

f) *Semnarea unui contract* – numărul de cazuri în care se încheie contracte între părţi este

destul de mare. Astfel de procese ar putea fi accelerate şi redate mult mai eficient, dacă sunt digitalizate şi identificate prin semnăturile electronice, asigurând securitatea juridică şi echivalenţa cu semnăturile scrise de mână (olografe). Este exact ceea ce permite acum o semnătură electronică calificată. Părţile pot semna contracte şi le pot schimba 24 de ore din 24 şi dincolo de frontiere, în Europa, fiind în acelaşi timp sigure de recunoaşterea legală a semnăturilor electronice. Cazurile de încheiere a contractului prin aplicarea semnăturii electronice pot fi identificate în următoarele situaţii: C2B (consumator către business) – o persoană care semnează un contract de închiriere sau de cumpărare a unui bun mobil/imobil; B2B (business către business) – o companie care subscrie la un contract de asigurare; B2G (business către guvern) – semnarea unui proiect guvernamental.

Subiecţii raporturilor juridice electronice sunt impuşi şi prevederilor cadrului normativ european privind factura electronică. Directiva eInvoicing impune administraţiilor publice din UE să primească şi să proceseze toate facturile electronice – conforme cu standardul european – emise în baza contractelor cărora li se aplică directivele UE privind achiziţiile publice (Directiva 2009/81/EC) [4]; Directiva 2014/23/EU [5] Directiva 2014/24/EU [6]; şi Directiva 2014/25/EU [7]).

În Republica Moldova, până în anul 2023, era reglementat comerţul electronic prin Legea nr. 284/2004 privind comerţul electronic, însă, odată cu modificările introduse prin legea nr. 60 din 17.03.2023 pentru modificarea unor acte normative (stimularea comerţului electronic) [13], a fost exclusă această noţiune şi, adiţional, legea a suferit schimbări, precum: „Legea privind serviciile societăţii informaţionale" [10, art. V, pct.1-19]. În contextul modificărilor enunţate, conform art. 1 alin. (2) din Legea nr. 284.2004, textul „a comerţului electronic" se substituie cu cuvântul „şi". La art. 4 noţiunile „*comerţ electronic*" şi „*contract electronic*" se exclud; noţiunea „intermediar în comerţul electronic" are alt cuprins [10, art. V, pct. 1, 2, 4]. Este neclar de ce legiuitorul a exclus aceşti termeni, din moment ce comerţul electronic se răspândeşte în întreaga lume şi Republica Moldova trebuie să menţină acelaşi ritm. Dar este important de menţionat că multe dintre raporturile juridice electronice (contracte electronice) la care ne referim, B2C şi B2B, B2B sunt mai dificil de reglementat la nivel internaţional, dar posibil.

Cu referire la aplicarea internaţională a normelor în cazul vânzării internaţionale de mărfuri, se aplică prevederile Convenţiei de la Viena privind contractele de vânzare internaţională de bunuri (CISG) [3], aceasta fiind completată, în ceea ce priveşte utilizarea comunicaţiilor electronice, de Convenţia Naţiunilor Unite privind utilizarea comunicaţiilor electronice în contractele internaţionale, 2005 (Convenţia privind comunicaţiile electronice) [2]. Convenţia privind comunicaţiile electronice a avut drept obiectiv să faciliteze utilizarea comunicaţiilor electronice în comerţul internaţional prin asigurarea faptului că contractele încheiate şi alte comunicări schimbate pe cale electronică sunt la fel de valide şi executorii ca şi echivalentele lor tradiţionale pe hârtie. Convenţia privind comunicaţiile electronice ajuta la evitarea interpretării greşite a CISG, care ar fi putut să apără, de exemplu, atunci când un stat a depus o declaraţie prin care se impune utilizarea formei scrise tradiţionale pentru contractele de vânzare internaţională de mărfuri. De asemenea, poate promova înţelegerea faptului că „comunicarea" şi/sau „scrierea" conform CISG ar trebui interpretate astfel încât să includă comunicaţiile electronice. Convenţia privind comunicaţiile electronice este un tratat de abilitare al cărui efect urmăreşte eliminarea obstacolelor formale prin stabilirea cerinţelor pentru echivalenţa funcţională între forma scrisă electronică şi cea tradiţională.

Cu certitudine putem afirma că, atunci când ne referim la un astfel de model de contract, pot apărea probleme în cazul în care statele nu sunt membre ale Convenţiei de la Viena privind contractele de vânzare internaţională de bunuri, dar acest articol se referă la statele-membre, şi la comparaţia dintre Republica Moldova şi statele-membre ale Uniunii Europene [2].

În continuare vom prezenta cadrul normativ privind semnăturile electronice în Republica Moldova. Sunt reglementate următoarele tipuri de semnături electronice, ale căror principii şi mecanisme de utilizare sunt reglementate de Legea nr. 124/2022: semnătura electronică simplă; semnătura electronică avansată; semnătura electronică calificată [11, art. 2]. În conformitate cu acelaşi act normativ, legislatorul s-a expus asupra noţiunilor de bază în domeniul electronic (digital), precum „*document electronic ce constituie conţinut în formă electronică, în special sub formă de text ori de înregistrare sonoră, vizuală sau audiovizuală, căruia i-a fost aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic*". Aşadar, documentul electronic este utilizat de către părţi în vederea stabilirii unor raporturi juridice (după caz) electronice pe care este aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic. Drept rezultat, legea vine şi cu definiţia următoarelor instituţii: „*semnăturii electronice – date*

în formă electronică care sunt ataşate la alte date în formă electronică sau sunt logic asociate cu alte date în formă electronică şi care sunt utilizate ca metodă de autentificare' şi „*sigiliu electronic – date în formă electronică ataşate la alte date în formă electronică sau asociate logic cu alte date în formă electronică pentru asigurarea originii şi integrităţii acestora din urmă*" [11, art. 2]. Tendinţa actuală este de a unifica piaţa europeană electronică, respectiv – fiecare stat membru al UE, fiecare stat asociat tinde să îşi modifice legislaţia naţională în vederea racordării standardelor europene. Identificarea electronică este un proces de utilizare a datelor de identificare a persoanelor în formă electronică, fiind un mod individual şi unic de individualizare a persoanei fizice sau persoanei juridice, sau de o persoana fizică ce reprezintă o persoană juridică. Mijloacele de identificare electronică sunt realizate prin intermediul elementelor materiale şi/sau imateriale ale persoanei fizice sau persoanei juridice ce conţine date de identificare personală şi care sunt utilizate având drept obiectiv autentificarea în cadrul unui serviciu accesibil în regim online. Codul civil al Republicii Moldova, de asemenea, reglementează forma electronică a actului juridic şi semnătura electronică, care, conform art. 318, sunt definite drept act ce îmbracă forma electronică, dacă se cuprinde într-un document electronic ce întruneşte condiţiile legii, totodată, semnătura electronică şi tipurile acesteia sunt reglementate de legi speciale [1, art. 318]. Cu referire la actul notarial electronic, au intervenit modificări conform art. 5 alin. (6) din Legea privind procedura notarială, nr. 246/2018 – „*actul notarial şi girul notarial sunt întocmite pe suport de hârtie sau în formă de document electronic, având aceeaşi forţă juridică*" [12, art. 5]. În acelaşi sens, art. 40 din Legea nr. 124/2022 (extras): *(1) Documentul electronic semnat cu semnătură electronică* ***calificată*** *este asimilat, după efectele acestuia, cu documentul similar pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă. (2) Documentul electronic semnat cu alt tip de semnătură electronică decât cea calificată este asimilat, după efectele sale, cu documentul similar pe suport de hârtie, semnat cu semnătură olografă,* ***doar în cazurile stabilite expres*** *de actele normative sau de acordul părţilor privind aplicarea semnăturilor sau sigiliilor electronice, cu respectarea condiţiilor stipulate la art.43 alin.(1)* [11, art. 40].

Cerinţele faţă de documentul electronic sunt reglementate de art. 42 din Legea nr. 124/2022 (extras): *Documentul electronic trebuie să corespundă următoarelor cerinţe principale: a) să fie creat, prelucrat, expediat, recepţionat, păstrat, modificat şi/sau nimicit cu ajutorul mijloacelor software şi/sau hardware; b) să conţină, pentru confirmarea autenticităţii acestuia, una sau mai multe semnături electronice sau sigilii electronice care corespund condiţiilor şi cerinţelor stabilite de prezenta lege; c) să fie creat şi utilizat prin metode şi într-o formă ce ar permite identificarea semnatarului sau creatorului sigiliului electronic; d) să fie afişat într-o formă perceptibilă; e) să permită utilizarea repetată a acestuia* [11, art. 42].

Condiţiile de creare a documentului electronic sunt prevăzute de art. 46 din Legea nr. 124/2022 şi ce expun condiţiile în vederea validării documentului electronic, dacă *documentul electronic include informaţia, care constituie conţinutul documentului electronic, şi semnătura electronică sau sigiliul electronic al semnatarului ori al creatorului sigiliului electronic.*

Crearea documentului electronic se finalizează prin aplicarea semnăturii electronice sau a sigiliului electronic de către semnatar sau de către creatorul sigiliului electronic şi, după caz, prin aplicarea mărcii temporale electronice [11, art. 46]. În contextul celor expuse, deducem că document electronic este orice informaţie (conţinut) care trebuie validată/identificată prin semnătura electronică/sigiliul electronic. Un document electronic imprimat pe hârtie nu este egal cu documentul electronic. Acesta necesită legalizare/confirmare/autentificare sau semnătura olografă şi, astfel, va fi un alt document (art. 40 alin. (11) din Legea nr. 124/2022).

Circulaţia documentelor electronice este reglementată de art. 44 din Legea nr. 124/2022, care stabileşte cadrul normativ pentru circulaţia electronică a documentelor conform regulilor stabilite de proprietarul sistemului de circulaţie, precum şi conform contractelor încheiate între subiecţii circulaţiei electronice a documentelor, modul de creare, prelucrare, expediere, recepţionare, păstrare, modificare şi/sau nimicire a documentelor electronice pentru sistemele de circulaţie electronică a documentelor persoanelor juridice de drept public stabilite de Guvern, iar pentru sistemele de circulaţie electronică a documentelor persoanelor juridice de drept privat – de către proprietarii acestora [11, art. 44].

O problemă invocată în rândurile notarilor este că notarii nu reprezintă persoane juridice, deşi în mai multe domenii faţă de notari se aplică prevederi care se aplică persoanelor juridice. Sistemul de circulaţie eletronică în diferite ţări funcţionează diferit. În acest sens, în Lituania, Franţa, Italia, Germania sistemul notarial este bazat pe un sistem funcţional aflat în proprietatea uniunilor notariale. Respectiv, în Republica Moldova este necesar de eleborat un cadru normativ corespunzător sistemului şi o platformă funcţională, un sistem de circulaţie electronică. Este chiar necesar de identificat un intermediar în circulaţia electronică a documentelor (conform art. 45 din Legea nr. 124/2022).

Circulaţia documentelor electronice prin intermediul sistemelor informaţionale este expusă în cadrul normativ al art. 47 din Legea nr. 124/2022: *(1) Documentul electronic poate fi expediat şi recepţionat cu ajutorul sistemelor informaţionale şi de comunicaţii electronice şi/sau al purtătorilor materiali.*

(4) În cazul în care semnatarul şi destinatarul documentului electronic nu au convenit altfel, documentul electronic se consideră recepţionat de către destinatar, dacă acesta:

a) intră în sistemul informaţional din care destinatarul poate să extragă documentele electronice;

b) intră în sistemul informaţional indicat de destinatar într-o formă accesibilă pentru utilizare în sistemul respectiv [11, art. 47].

Dacă documentul electronic a devenit accesibil notarului în cadrul unui sistem informaţional, se consideră sau nu că este recepţionat de către notar? Această chestiune apare în practică şi nu are un răspuns la moment. O altă întrebare este: din care moment începe a curge termenul? Dacă notarul nu a accesat documentul (indiferent de motive: a uitat parola sau accesul este blocat), care sunt consecinţele, efectele de penalitate cu caracter civil, administrativ? Circulaţia documentelor electronice şi momentul recepţionării documentului electronic reprezintă un alt aspect important de a fi menţionat conform art. 48 din Legea nr. 124/2022: *(2) Dacă semnatarul sau creatorul sigiliului electronic şi destinatarul documentului electronic nu au convenit altfel, momentul recepţionării documentului electronic se consideră momentul intrării acestuia în sistemul informaţional indicat de destinatar. În cazul în care destinatarul documentului electronic nu a indicat sistemul informaţional respectiv, documentul electronic se consideră recepţionat din momentul intrării acestuia în sistemul informaţional al destinatarului, iar în cazul în care destinatarul nu dispune de un asemenea sistem – din momentul extragerii de către destinatar a documentului electronic din sistemul informaţional prin care a fost transmis.*

(3) Momentul expedierii documentului electronic în sistemele informaţionale poate fi confirmat, în caz de necesitate, prin aplicarea mărcii temporale electronice pe documentul electronic respectiv.

(4) Dacă semnatarul sau creatorul sigiliului electronic şi destinatarul documentului electronic au convenit asupra confirmării recepţionării documentului electronic, momentul recepţionării acestuia se consideră momentul expedierii de către destinatar a confirmării privind recepţionarea, cu aplicarea mărcii temporale electronice, după caz [11, art. 48].

Respectiv, utilizând documentul electronic în comunicare, urmează a fi stabilit un sistem, prin intermediul căruia va fi asigurată expedierea/recepţionarea şi, după caz, confirmarea recepţionării documentului electronic. Deşi este opţional, totuşi, stabilirea acestor momente va oferi mai multe garanţii. Ca exemplu este www.id.md – platforma privată de gestionare a documentelor electronice.

Am enunţat anterior condiţiile de validitate a documentului electronic, semnăturii electronice, crearea documentelor electronice, însă am dori să analizăm şi aspectele de verificare a autenticităţii documentelor electronice, în concordanţă cu art. 43 din Legea nr. 124/2022: *(1) Documentul electronic este considerat autentic, dacă întruneşte cumulativ următoarele condiţii: a) semnătura electronică sau sigiliul electronic este aplicat de persoana abilitată, în modul stabilit, să semneze cu semnătură olografă documentul echivalent pe suport de hârtie; b) pe documentul electronic este aplicată semnătura electronică autentică sau sigiliul electronic autentic al semnatarului sau al creatorului sigiliului electronic indicat în document.*

(2) Verificarea autenticităţii documentului electronic se efectuează prin verificarea, cu ajutorul dispozitivelor de verificare a semnăturilor electronice sau a sigiliilor electronice şi/sau a produsului, a autenticităţii semnăturii electronice sau a sigiliului electronic [11, art. 43].

Semnăturile electronice în R. Moldova se verifică prin intermediul serviciului MSign**.**

Păstrarea documentului electronic este reglementată de art. 50 din Legea nr. 124/2022**,** ce reglementează subiecţii care au obligaţia de a păstra originalele documentelor, într-un mod ce permite verificarea acestora, termenul de păstrare, subiecţii şi intermediarii ce pot asigura păstrarea şi arhiva electronică [11, art. 50].

Guvernul stabileşte categoriile de documente electronice pentru păstrarea cărora se utilizează arhiva electronică securizată. Este necesară elaborarea şi emiterea actului normativ al Guvernului, dacă actele notariale electronice urmează a fi păstrate într-o arhivă electronică securizată. Spre regret, apar întrebări referitor la cerinţele de securitate privind arhiva notarială şi răspunderea. Dar există puţine şanse că fiecare notar, în mod individual, va fi în stare să asigure respectarea acestor cerinţe.

La 01.01.2023 a intrat în vigoare Legea cu privire la modificarea unor acte normative nr. 80 din 31.03.2022, care impune utilizarea documentelor electronice în mai multe domenii [10]. De exemplu, vor putea fi prezentate ca documente electronice extrasul din registrul bunurilor imobile, extrasul din registrul de stat al persoanelor juridice etc.

Conform art. 20 din Legea nr. 124/2022, semnăturile electronice şi sigiliile electronice, ale căror principii şi mecanisme de utilizare se reglementează de prezenta lege, sunt: a) de tip avansat; b) de tip calificat [11, art. 20]. Potrivit art. 2

din nr. 124/2022: *sigiliu electronic avansat* – sigiliu electronic care întruneşte cerinţele prevăzute la art. 23; *sigiliu electronic calificat* – sigiliu electronic avansat, care este creat prin intermediul dispozitivului de creare a sigiliilor electronice calificate şi care se bazează pe un certificat calificat al sigiliilor electronice.

Recunoaşterea semnăturii electronice prevăzută de art. 2 din Legea nr. 124/2022: *certificatul cheii publice* – document electronic care conţine cheia publică, căruia i-a fost aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic al prestatorului serviciilor de încredere, care permite identificarea titularului certificatului cheii publice şi care atestă apartenenţa cheii respective acestui titular; *certificat calificat al cheii publice* – certificat al cheii publice care întruneşte cerinţele prevăzute la art. 13 şi care este eliberat de un prestator de servicii de încredere ce întruneşte cerinţele prevăzute la art. 8 [11, art. 2].

Recunoaşterea este prevăzută de art. 3 alin. (4) din Legea nr. 124/2022: *Prin derogare de la prevederile alin.(1) şi (2), certificatul calificat al cheii publice eliberat de un prestator de servicii de încredere dintr-un stat membru al Uniunii Europene este recunoscut ca fiind echivalent, din punctul de vedere al efectelor juridice, cu certificatul cheii publice eliberat de un prestator de servicii de încredere cu domiciliul sau cu sediul în Republica Moldova* [11, art. 3].

Recunoaşterea certificatului cheii publice nu este egală cu recunoaşterea documentului electronic. În prezent, semnătura electronică (tipurile acesteia) nu este recunoscută în multe state, ceea ce dă dovadă de o limitare a regimului juridic de aplicare a acesteia, fiind limitat, practic, pe teritoriul Republicii Moldova.

Regimul juridic al semnăturii electronice prevăzut de art. 21 din Legea nr. 124/2022 specifică:

(2) Semnătura electronică calificată are aceeaşi valoare juridică ca şi semnătura olografă.

(3) Semnătura electronică calificată şi sigiliul electronic calificat beneficiază de prezumţia integrităţii datelor şi a corectitudinii originii datelor respective la care se referă semnătura electronică calificată sau sigiliul electronic calificat.

(6) Semnătura electronică şi sigiliul electronic nu constituie mijloace de criptare a informaţiei [11, art. 21].

Deci, simplul fapt că documentul este în format electronic nu înseamnă că a devenit protejat şi criptat. Criptarea presupune o altă metodă de păstrare a informaţiei.

Verificarea autenticităţii semnăturii electronice are loc în conformitate cu art. 28 din Legea nr. 124/2022:

(1) Verificarea autenticităţii semnăturii electronice sau a sigiliului electronic se efectuează prin intermediul dispozitivului de verificare a semnăturilor electronice sau a sigiliilor electronice şi/sau al produsului, cu utilizarea datelor de verificare a semnăturii electronice sau a sigiliului electronic [11, art. 28].

În Republica Moldova, pentru verificarea autenticităţii semnăturii electronice, se utilizează serviciul Msign [14].

Una din problemele ridicate de comunitatea notarială este dacă notarul utiliza documentele electronice în activitatea notarială. Părerile au fost dispersate, cu toate acestea, notarul poate atât întocmi documente electronice personal (de regulă, utilizează în procese de raportare şi, uneori, în corespondenţă), cât şi recepţiona documentele electronice întocmite de către alte persoane, inclusiv autorităţi publice, dacă aceste documente corespund legii. Fireşte, în cazul în care notarul utilizează documentele electronice, urmează a fi respectate şi cerinţele legale privind circulaţia acestora.

O altă problemă discutată de comunitatea notarială este: poate notarul utiliza un document electronic semnat în altă ţară? Aici urmează să facem două precizări.

1. Orice document întocmit peste hotare are putere juridică în R. Moldova, dacă corespunde legislaţiei noastre. Legea nu face deosebire între un document pe suport de hârtie şi cel electronic, ba chiar specifică că ele au aceeaşi forţă juridică. Drept consecinţă, dacă pentru documentul pe suport de hârtie nu este necesară supralegalizarea sau apostilarea, atunci şi pentru documentul electronic nu este nevoie de aplicarea acestei proceduri.
2. Semnătura electronică calificată are aceeaşi forţă juridică ca şi cea olografă (cea avansată nu beneficiază de această putere). Verificarea semnăturii electronice are legătură cu certificatul cheii publice şi, ca urmare, cu prestatorul de servicii care eliberează aceste certificate. Astfel, cerinţele faţă de semnătura electronică aplicată peste hotare depinde de emitentul certificatului cheii publice. Deci, dacă certificatul cheii publice nu este recunoscut în R. Moldova, la fel nu este recunoscută nici semnătura electronică.

Propuneri şi concluzii

O semnătură electronică, ca şi analogul ei scris de mână, este o idee juridică prin care se exprimă dorinţa semnatarului de a fi legat de termenii documentului semnat. După cum am menţionat, semnătura electronică oferă avantaje precum reducerea costurilor de printare, scanare şi transportare a documentelor, transmiterea operativă a documentelor, asigurarea confidenţialităţii datelor expediate direct, fără intermediul reprezentanţilor, fără

bariere de timp, distanţă sau condiţii nefavorabile, eficientizarea şi automatizarea proceselor şi a procedurilor de lucru, iar cel mai mare avantaj – de a te bucura de elaborarea actelor la distanţă.

În cadrul acestui studiu am prezentat importanţa semnăturii electronice, am descris avantajele economice şi, respectiv, am cercetat prevederile legislative în vigoare, prezentând lacunele legislative care există şi barierele create de aceste lacune. Am menţionat revenirea la noţiunea de „comerţ electronic" prin prisma prevederilor europene DSA (Directiva servicii digitale) şi DMA (Directiva accesul la piaţa comercială) şi fortificarea acestei instituţii din punct de vedere legislativ, dar mai ales practic.

Tendinţa actuală este de a unifica piaţa europeană electronică, respectiv, fiecare stat-membru sau non-membru al UE tinde să-şi modifice legislaţia naţională în vederea racordării ei la standardele europene.

Recunoaşterea *certificatului cheii publice* nu este egală cu recunoaşterea documentului electronic. În prezent, semnătura electronică (tipurile acesteia) nu este recunoscută în multe state, ceea ce dă dovadă de o limitare a regimului juridic de aplicare a acesteia, inclusiv pe teritoriul Republicii Moldova.

Rămâne o problemă pentru notari recunoaşterea şi validarea documentelor electronice emise peste hotare: pot fi recunoscute documentele validate cu semnături electronice peste hotare şi care sunt instrumentele de verificare? În prezent, în Republica Moldova semnătura electronică este recunoscută pe teritoriul acesteia şi, cu unele excepţii, peste hotare.

Referinţe bibliografice

1. Codul civil al Republicii Moldova. Nr. 1107-XV din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 82-86.
2. Convenţia Naţiunilor Unite pentru folosirea comunicaţiilor electronice în contractele internaţionale, adoptată prin Rezoluţia ONU din 23.11.2005. https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/conventions/electronic_communications (vizitat 05.08.2023).
3. Convenţia nr. CMAE53/1980 din 11.04.1980 ONU privind contractele de vânzare internaţională de bunuri. În: *Tratate Internaţionale*, 1999, nr. 8, art. 53.
4. Deceniul digital al Europei: obiective digitale pentru 2030. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_ro (vizitat 05.08.2023).
5. Directiva 2009/81/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13.07.2009 privind coordonarea procedurilor privind atribuirea anumitor contracte de lucrări, de furnizare de bunuri şi de prestare de servicii de către autorităţile sau entităţile contractante în domeniile apărării şi securităţii şi de modificare a Directivelor 2004/17/CE şi 2004/18/CE. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32009L0081 (vizitat 05.08.2023).
6. Directiva 2014/23/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 26.02.2014 privind atribuirea contractelor de concesiune https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1674222936493&uri=CELEX%3A32014L0023 (vizitat 05.08.2023).
7. Directiva 2014/25/UE a Parlamentului European şi a Consiliului din 26 februarie 2014 privind achiziţiile efectuate de entităţile care îşi desfăşoară activitatea în sectoarele apei, energiei, transporturilor şi serviciilor poştale şi de abrogare a Directivei 2004/17/CE. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0025 (vizitat 05.08.2023).
8. Directiva privind semnătura electronică (1999/93/CE), în vigoare din ianuarie 2000. https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/esignature-in-the-eu.html (vizitat 01.08.2023).
9. Directiva privind serviciile în cadrul pieţei interne (2006/123/CE). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0123 (vizitat 01.08.2023).
10. Legea cu privire la modificarea unor acte normative. Nr. 80 din 31.03.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2022, nr.115-117.
11. Legea privind identificarea electronică şi serviciile de încredere. Nr. 124 din 19.05.2022. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2022, nr. 170-176.
12. Legea privind procedura notarială. Nr. 246 din 15.11.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 30-37.
13. Legea privind serviciile societăţii informaţionale nr. 284/2004 cu modificările adoptate prin Legea nr. 60 din 17.03.2023 pentru modificarea unor acte normative (stimularea comerţului electronic). În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2023, nr. 113-116.
14. MSign – Serviciul electronic guvernamental integrat de semnătura electronică. (https://msign.gov.md/#/) (vizitat 05.08.2023).
15. Regulamentul (UE) Nr. 910/2014 privind identificarea electronică şi serviciile de încredere pentru tranzacţiile electronice pe piaţa internă. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32014R0910 (vizitat 02.08.2023).
16. Wang Faye Fangfei. Law of electronic comercial transactions: contemporary issues in the EU, US and China. Ediţia a-II-a. New York: Routlege, 2014. 356 p.

CZU: 347.962
https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).08

Lipsa eticii profesionale a judecătorilor - temei de sancționare disciplinară

Natalia GAVRILENCO,
doctorandă, asistent universitar, Facultatea de Drept, USM
https://orcid.org/0000-0002-2043-3917

SUMAR

Prezentul articol constituie o cercetare ştiinţifică care examinează importanţa eticii profesionale în cadrul sistemului judiciar și rolul sancţionării disciplinare în menţinerea integrităţii acestuia. Se analizează principiile etice, rolul codului de etică al judecătorilor și practica judiciară naţională în acest domeniu. De asemenea, se examinează cazuri reale în care judecătorii au fost sancţionaţi disciplinar și impactul acestor cazuri asupra încrederii publicului în sistemul judiciar. Scopul principal al cercetării este de a identifica corelaţia dintre etica profesională și răspunderea disciplinară a judecătorilor, evidenţiind problemele și propunând soluţii pentru asigurarea integrităţii și responsabilităţii în sistemul judiciar. Prin cercetarea efectuată au fost formulate concluzii și recomandări ce pot fi utile pentru eventualele modificări legislative.

Cuvinte-cheie: *etica profesională, judecător, răspundere disciplinară, cod deontologic, hotărâre.*

Lack professional ethics of judges - grounds for disciplinary sanctions

SUMMARY

This article represents a scientific research that examines the importance of professional ethics within the judicial system and the role of disciplinary sanctions in maintaining its integrity. It analyzes ethical principles, the role of the judges' code of ethics, and the mechanisms of disciplinary sanctions. Additionally, it investigates real cases in which judges have faced disciplinary actions and the impact of these cases on public trust in the judicial system. The primary objective of the research is to understand the correlation between professional ethics and the disciplinary responsibility of judges, identifying issues and proposing solutions to ensure integrity and accountability within the judicial system. The research has led to the formulation of conclusions and recommendations that could be valuable for potential legislative amendments.

Key-words: *professional ethics, judge, disciplinary responsibility, code of ethics, judgment.*

Introducere

Etica profesională reprezintă fundamentul moral al unei profesii. Judecătorii, în calitatea lor de reprezentanţi ai legii, sunt încurajaţi să respecte principii etice, asigurând astfel corectitudinea și imparţialitatea procesului de judecată. Etica profesională nu doar că îndrumă comportamentul judecătorilor în sala de judecată, ci contribuie și la menţinerea încrederii publice în justiţie și la promovarea unei societăţi bazate pe statul de drept.

Cu toate acestea, în orice sistem există riscul ca unii membri să devieze de la standardele etice și profesionale, ceea ce poate submina integritatea întregului sistem judiciar.

Prin această analiză cuprinzătoare, ne propunem să evidenţiem importanţa respectării eticii profesionale în rândul judecătorilor și să arătăm cum sancţionarea disciplinară contribuie la menţinerea integrităţii și credibilitatea sistemului judiciar în faţa provocărilor și a presiunilor diverse.

Etica profesională a judecătorilor din Republica Moldova reprezintă un element fundamental în asigurarea, imparţialitatea și integritatea procesului judiciar în ţară. Având în vedere rolul central pe care îl are justiţia în menţinerea statului de drept și a democraţiei, respectarea eticii profesionale de către judecători este crucială pentru funcţionarea

adecvată a sistemului judiciar și pentru menţinerea încrederii publice.

Discuţii și rezultate

Menţionăm că în 2018, prin Hotărârea CSM nr. 229/12 din 8 mai 2018, s-a creat Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de etică şi conduită profesională a judecătorilor. Comisia are scopul de a preveni încălcările de etică profesională, promovarea standardelor autoregulatorii prin consultanţă și consiliere pe probleme de conduită profesională a judecătorilor.

Analizând site-ul Consiliului Superior al Magistraturii [12], observăm că au fost organizate doar trei ședinţe ale Comisiei de la înfiinţarea acesteia până în prezent și care au emis doar patru opinii consultative [8].

Cu toate că înfiinţarea Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor în 2018 a avut drept scop promovarea standardelor etice și prevenirea încălcărilor de etică profesională în rândul judecătorilor, observăm că funcţionarea sa nu a fost atât de eficientă pe cât se aștepta. Analizând situaţia în care au fost organizate doar trei ședinţe ale Comisiei de la înfiinţarea acesteia până în prezent, se poate extrage concluzia că există o subutilizare a acestui organism în ceea ce privește monitorizarea și promovarea eticii în rândul judecătorilor.

Comisia este constituită din cinci judecători, membri ai Consiliului Superior al Magistraturii [10]. Actualmente, membrii Comisiei de etică sunt judecători care deja nici nu mai activează în cadrul Consiliului Superior al Magitraturii [2].

Considerăm oportun modificarea Regulamentului cu privire la activitatea Comisiei de etică şi conduită profesională a judecătorilor, astfel încât să existe două entităţi distincte: Consiliul Superior al Magistraturii și Comisia de etică şi conduită profesională a judecătorilor.

Conform pct. 2.1 din Regulamentul cu privire la activitatea Comisiei de etică şi conduită profesională a judecătorilor, aprobată prin Hotărârea CSM nr. 229/12 din 8 mai 2018, Comisia de etică exercită următoarele competenţe:

- emite, la solicitare sau din oficiu, opinii/recomandări pentru judecători cu referire la dilemele sau problemele ce ţin de interpretarea și aplicarea prevederilor Codului de etică și conduită profesională a judecătorilor, acestea reprezentând soluţii directoare pentru o conduită corespunzătoare;
- asigură sistematizarea anuală a practicii sale;
- propune, după caz, Adunării Generale a Judecătorilor modificări și completări la Codul de etică și conduită profesională a judecătorului;
- avizează propunerile parvenite în adresa Adunării Generale a Judecătorilor privind modificarea sau completarea Codului de etică și conduită profesională a judecătorului;
- prezintă raportul său anual de activitate Consiliului Superior al Magistraturii. Raportul anual de activitate, opiniile/recomandările și alte informaţii de interes social despre Comisie sunt publicate pe pagina web a Consiliului Superior al Magistraturii.

Iar Consiliul Superiror al Magistraturii are competenţe referitoare la: cariera judecătorilor, instruirea iniţială şi continuă a judecătorilor şi a personalului secretariatului instanţelor judecătoreşti, respectarea disciplinei şi eticii magistraţilor, administrarea instanţelor judecătoreşti.

Astfel, nu pot aceleași persoane să se regăsească în ambele entităţi, or, negarea acestui fapt duce la menţinerea situaţiei existente. Astfel, scopul Comisiei de etică nu este să sancţioneze judecătorii, ci să îmbunătăţească comportamentul acestora, să-i educe și să cultive un comportament etic în rândul lor.

Analiza abaterii disciplinare „atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiţiei faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alte persone”. Pornind de la definiţia abaterii disciplinare formulată în dreptul muncii şi de la prevederile legale în materie, F. Dragomir defineşte abaterea disciplinară săvârșită de un magistrat ca faptă de încălcare, cu vinovăţie sau din culpă, a normelor legale, regulamentare privind statutul magistratului, care aduce atingere activităţii şi prestigiului justiţiei [4, p. 76].

În acest context, ne vom expune asupra abaterii disciplinare ce este în strânsă legătură cu etica profesională a judecătorului, și anume „***atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiţiei faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alte persoane***” [7, art.4 alin.(1) lit.k)].

Atitudinea nedemnă se află la cealaltă extremă şi constă din acţiuni dezonorante (gesturi, cuvinte, atitudini, expresii etc.) situate în afara unui comportament decent care guvernează relaţiile sociale dintre oameni. Prin atitudine nedemnă a unui judecător se înţelege orice manifestare contrară cerinţelor de conduită impuse de legile şi regulamentele care reglementează activitatea judecătorilor. Una din obligaţiile judecătorului este de a face totul corect şi a „se abţine de la fapte care dăunează intereselor serviciului şi prestigiului justiţiei, care compromit cinstea şi demnitatea de judecător” [11].

Norme similare pot fi găsite şi în unele acte internaţionale, cum ar fi:

- Principiile de la Bangalore privind conduita judiciară care prevede că „în tot ceea ce face, judecătorul va evita orice atitudine necorespunzătoare sau impresia unei atitudini corespunzătoare” (norma 4.1.);

- Avizul nr. 3 (2003) al Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) prevede că judecătorii, atâta timp cât se ocupă de un caz sau li se poate cere acest lucru, nu trebuie să facă în mod conştient nicio observaţie care ar putea sugera în mod rezonabil vreun grad de hotărâre prealabilă în rezolvarea disputei sau care ar putea influenţa corectitudinea lucrărilor. Trebuie să dea dovadă de respectul datorat.

Responsabilizarea judecătorilor se face și prin implicarea mai activă a avocaţilor tuturor persoanelor (părţi, martori, avocaţi, de exemplu), fără a face distincţii bazate pe motive ilegale sau incompatibile cu îndeplinirea corectă a funcţiilor lor. Judecătorii trebuie, de asemenea, să-şi îndeplinească funcţiile cu respectul cuvenit principiului tratamentului egal al părţilor, evitând ideile preconcepute sau discriminările, păstrând echilibrul între părţi şi asigurându-se că fiecare este audiată în mod corect (pct. 23 şi pct. 24). La determinarea faptei reprobabile se va ţine cont că fapta nedemnă, ilicită a judecătorului trebuie să fie:

- săvârşită în timpul procesului de înfăptuire a justiţiei. Deci, o faptă comisă în afara instanţei sau chiar în instanţă, dar în afara procesului judiciar nu cade sub această componenţă;
- îndreptată împotriva colegilor judecători care sunt în acelaşi complet, avocaţi, experţi, martori, justiţiabili ori reprezentanţi ai altor instituţii, astfel că obiectul material se identifică cu subiectul pasiv al acestei abateri disciplinare.

Studii de caz și exemple relevante subiectului. În anul 2022, Colegiul disciplinar a înregistrat 20 de cauze disciplinare (rapoarte întocmite de Inspecţia judiciară în urma verificării sesizărilor privind faptele ce pot constitui abateri disciplinare comise de judecători), dintre care 16 cauze au rămas restanţe din anul precedent. Din numărul total de proceduri disciplinare examinate, doar un singur judecător a fost tras la răspundere disciplinară în legătură cu încălcarea eticii profesionale [9, p. 57].

Prin Hotărârea Colegiului disciplinar nr. 18/5 din 27 mai 2022, pentru abaterea disciplinară prevăzută de art. 4 alin. (1) lit.k) - atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiţiei faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alte persoane - unui judecător i s-a aplicat sancţiune sub formă de **avertisment**. În speţă, s-a constat atitudine nedemnă demonstrată de judecător faţă de avocat prin utilizarea de expresii depreciative, umilitoare, limbaj agresiv, ton ridicat, manifestarea unei superiorităţi a judecătorului faţă de avocat. Astfel, s-a constatat comiterea unei abateri disciplinare și prin încălcarea Codului de etică, prin prisma art. 7 alin. (6) – *„Judecătorul va evita aroganţa, va trata cu respect și politeţe colegii săi, participanţii la proces, colaboratorii organelor de ocrotire a normelor de drept, reprezentanţii autorităţilor publice, va reacţiona tacticos cu diligenţă”.*

Am oferit un exemplu în care un judecător a fost sancţionat cu avertisment pentru abaterea de atitudine nedemnă faţă de colegi, avocaţi și alte persoane implicate în proces.

Principiile enunţate supra se regăsesc în legislaţia naţională, care stabileşte că una din obligaţiile judecătorului este respectarea corectitudinii în procesul înfăptuirii justiţiei prin a „se abţine de la fapte care dăunează intereselor serviciului şi prestigiului justiţiei, care compromit cinstea şi demnitatea de judecător, provoacă îndoieli faţă de obiectivitatea lor” (art.15 alin.(l) lit. d) din Legea nr. 544/1995). Acest exemplu demonstrează aplicarea practică a standardelor etice și a procesului disciplinar.

Într-o altă hotărâre a Colegiului disciplinar din 2020, s-a constatat ca fiind abatere disciplinară sub aspectul lit. k) din Lege, pe motiv că judecătorul, în cadrul audierii martorului, a avut un comportament arogant faţă de persoana audiată, repetând neîntemeiat aceeași întrebare, făcând aprecieri nepotrivite, reţinute ca comportament ce a şicanat martorul.

La soluţionarea cauzei prezente, Plenul Colegiului disciplinar a considerat necesar de a dezvălui noţiunea de atitudine nedemnă în calitatea sa de element constitutiv al acestei abateri disciplinare. În acest sens, Plenul stabileşte că prin atitudine demnă se evidenţiază un ansamblu de acţiuni ale unei persoane care prin conţinutul lor fac dovada respectului şi bunei cuviinţe faţă de interlocutor.

Cu referire la judecători, aceste reguli de conduită capătă o amploare şi mai accentuată, deoarece judecătorul reprezintă o autoritate a statului, care are menirea să soluţioneze în mod dezinteresat cauzele judiciare aflate în procedura sa, ceea ce implică o corectitudine în acţiuni faţă de participanţii la proces la nivel instituţional pentru evitarea invocării de către ultimii a unei atitudini nedemne, fapt ce poate, inevitabil, atrage concluzia despre lipsa echitabilităţii procedurilor [6].

Într-o altă hotărâre a Colegiului disciplinar, prin care autorul sesizării a menţionat despre faptul că, la primele două întrebări adresate, judecătorul a manifestat un comportament inadecvat, a ridicat glasul și a început a striga în adresa ei cu o voce agresivă și brutală, cerându-i să nu adreseze întrebări [5].

Pentru a trage la răspundere disciplinară un judecător din cauza comportamentului său considerat nedemn în sala de judecată în timpul unei dezbateri cu o parte sau avocatul acesteia, este necesar să se demonstreze cu certitudine că magistratul respectiv a depășit cu claritate limitele acceptabile ale conduitelor sale.

După examinarea cazului, Colegiul disciplinar a concluzionat că ***judecătorul menţionat în plângere a respectat normele legale care îi impun preşedintelui completului să asigure ordinea în sala de judecată prin măsurile luate, având ca scop doar menţinerea acestei ordini.*** Acţiunile sale nu au fost considerate abuzive sau exagerate. Astfel, Colegiul disciplinar a constatat că judecătorul a atras doar atenţia reclamantei să respecte regulile și disciplina în sala de judecată, explicându-i consecinţele nerespectării acestora. El nu a insultat-o sau umilit-o pe reclamantă, iar creșterea tonalităţii vocii judecătorului, menţionată în petiţia reclamantei, a fost utilizată doar în contextul impunerii respectării ordinii în timpul procesului de judecată.

Un alt exemplu elocvent în acest sens: în 2015, s-a intentat procedura disciplinară unui judecător din Judecătoria Leova, privind comiterea abaterii disciplinare prevăzută de art. 22 alin. (1) lit. j), k) din Legea cu privire la statutul judecătorului, şi anume atitudinea nedemnă, în timpul exercitării atribuţiilor de serviciu, faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alţi participanţi la proces; încălcarea normelor Codului de etică al judecătorului. Urmare a examinării procedurii disciplinare, Plenul Colegiului disciplinar a constatat că judecătorul, pe parcursul anului 2013, a avut un comportament neadecvat, uneori brutal și ofensator, de asemenea, la 3 aprilie 2014, acesta a refuzat de a primi cauzele repartizate aleatoriu, în acelaşi timp provocând un scandal pe marginea faptului dat. Aceste acţiuni au fost recunoscute ca atitudine nedemnă, în timpul exercitării atribuţiilor de serviciu, faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alţi participanţi la proces cât şi ca încălcare a normelor Codului de etică al judecătorului, constituind abateri disciplinare prevăzute de art. 22 alin. (1) lit. j), k) din Legea cu privire la statutul judecătorului şi, respectiv, i-a fost aplicată sancţiune disciplinară sub formă de ***mustrare*** (hotărârea CD nr. 7/1 din 30.01.2015) [1].

În 2019, Consiliul pentru prevenirea, eliminarea discriminării și asigurarea egalităţii a examinat în procedură o plângere depusă de un justiţiabil, care susţinea că a fost intimidat și înjosit de către un judecător în cadrul unei ședinţe de judecată din cauza stilului său vestimentar [3]. Obiectul plângerii a fost analizat în contextul legislaţiei naţionale relevante, inclusiv Legea cu privire la asigurarea egalităţii, care prevede prevenirea și combaterea discriminării, și Codul de procedură civilă, care promovează principiul egalităţii în procesele civile. De asemenea, s-a luat în considerare Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, care stabileşte că atitudinea nedemnă a judecătorului în procesul de înfăptuire a justiţiei poate constitui abatere disciplinară. Dar, în concluzie, Consiliul a stabilit că faptele invocate de petiţionar nu au fost suficiente pentru a institui prezumţia discriminării, iar reproșurile judecătorului legate de vestimentaţia petiţionarului nu au echivalat cu o nerespectare a egalităţii în faţa legii și a justiţiei.

Astfel, pot fi considerate atitudini nedemne: apostrofarea colegilor de complet cu privire la anumite atitudini ale acestora; exprimarea unor păreri ofensatoare cu privire la pregătirea profesională a unor colegi, avocaţi; adresarea unor blesteme; folosirea unui ton ridicat, ostil, autoritar în adresa unor participanţi la proces; adresarea către părţi cu „de ce vă trebuie un aşa avocat?” sau „cu aşa avocat o să obţineţi maxim ce prevede legea…”; adresarea unor cuvinte precum „recunoaşte că va fi mai bine”, „nenorocit, falsificator, escroc”, „eşti un bandit” etc. Prin urmare, comportamentul unui judecător faţă de alţi colegi judecători, avocaţi, expeţi etc. concretizat prin afirmaţii, expresii batjocoritoare și neprincipiale, folosirea unui ton neadecvat, iritant și nervos, poate fi apreciat ca incompatibil cu onoarea și demnitatea de judecător [11].

Concluzii și recomandări

Etica profesională și conduita judecătorilor sunt fundamentale pentru menţinerea încrederii publice în sistemul judiciar. Principiile precum independenţa, imparţialitatea, integritatea, profesionalismul, corectitudinea, colegialitatea, confidenţialitatea și transparenţa sunt esenţiale pentru asigurarea unui proces judiciar echitabil și corect.

Este important ca judecătorii să respecte aceste principii și norme de conduită pentru a asigura integritatea și credibilitatea sistemului judiciar. De asemenea, autorităţile judiciare trebuie să acorde o atenţie sporită funcţionării eficiente a Comisiei de etică și să promoveze consultanţa și consilierea pe probleme de conduită profesională a judecătorilor.

Respectarea eticii juridice nu numai că protejează drepturile și libertăţile individuale în instanţe, dar consolidează și statul de drept și democraţia într-o societate. Astfel, etica profesională reprezintă un pilon esenţial în menţinerea încrederii publice în justiţie și în buna funcţionare a sistemului judiciar.

Legea nr. 178/2014 a Republicii Moldova a stabilit reguli și proceduri referitoare la răspunderea disciplinară a judecătorilor, acoperind o gamă largă de aspecte legate de procedura disciplinară.

Procedura disciplinară implică depunerea sesizărilor, verificarea acestora, examinarea cazurilor de către Colegiul disciplinar și adoptarea hotărârilor în cazurile disciplinare.

Încălcările etice ale judecătorilor pot duce la sancţiuni disciplinare, care sunt aplicate de către Colegiul disciplinar, un organ independent.

Abaterea disciplinară relevantă pentru etica profesională a judecătorului este „atitudinea nedemnă în procesul de înfăptuire a justiţiei faţă de colegi, avocaţi, experţi, martori sau alte persoane”.

Exemplele prezentate în text ilustrează cazuri concrete în care unii judecători au fost sancţionaţi pentru abateri disciplinare legate de atitudinea lor nedemnă în sala de judecată sau în relaţiile cu participanţii la proces. Sancţiunile disciplinare aplicabile pentru astfel de abateri includ avertismentul și mustrarea, care sunt emise în formă scrisă.

Concluzionând cele analizate, venim cu următoarele recomandări:

- consolidarea funcţionării Comisiei de etică și conduită profesională a judecătorilor pentru a asigura mai bine monitorizarea și promovarea eticii în rândul judecătorilor - acest organism trebuie să fie activ și eficient în consultarea și consilierea pe probleme de conduită profesională a judecătorilor;
- intensificarea formării și educaţiei juridice pentru judecători, cu accent pe principiile etice și normele de conduită profesională;
- promovarea unei culturi a eticii în sistemul judiciar prin organizarea de seminare, ateliere și discuţii cu privire la aspectele etice relevante pentru judecători - aceste iniţiative pot contribui la dezvoltarea unei conștiinţe etice solide în rândul profesioniștilor din justiţie;
- verificarea și revizuirea periodică a Codului de etică a judecătorilor și a altor acte normative relevante pentru a le adapta la schimbările din societate și pentru a asigura relevanţa lor în contextul actual;
- monitorizarea atentă a procedurii disciplinare pentru a asigura o abordare proporţională și echitabilă în aplicarea sancţiunilor, luând în considerare gravitatea abaterii și circumstanţele personale ale judecătorului;
- menţinerea unui cadru legal clar și actualizat pentru răspunderea disciplinară a judecătorilor cu scopul de a asigura eficacitatea procesului de atragere la răspundere disciplinară;
- evaluarea periodică a eficacităţii mecanismului de atragere la răspundere disciplinară a judecătorilor și perfecţionarea acestuia, dacă este necesar.

Faptul că au fost înregistrate și examinate cazuri disciplinare arată că sistemul judiciar acordă o atenţie constantă respectării eticii profesionale. Totuși, monitorizarea și educaţia continuă în acest domeniu sunt esenţiale pentru a menţine încrederea publică și integritatea justiţiei. Întrucât există cazuri de încălcare a eticii profesionale, există întotdeauna loc și pentru crearea culturii etice în cadrul sistemului judiciar. Aceasta poate fi realizată prin formare continuă, conștientizare și promovare a valorilor etice în instanţele de judecată.

Referinţe bibliografice

1. Analiza hotărârilor emise de Inspecţia Judecătorească și Colegiul disciplinar: Raport 2016. https://www.aaij.justice.md/files/document/attachments/analiza_hotaririlor_emise_de_inspectia_judecatoreasca_si_colegiul_disciplinar.pdf (vizitat la 13.08.2023).
2. Competenţa Comisiei de Etică. https://www.csm.md/ro/organe-subordonate/comisia-de-etica/membrii.html (vizitat la 13.08.2023).
3. Decizia Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalităţii nr.92/19 din 20 mai 2019. https://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_inadmisibilitate_92_2019.pdf (vizitat 13.08.2023).
4. Dragomir F. *Răspunderea penală a magistratului.* Bucureşti: C.H. Beck, 2011. 392 p.
5. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr.26/6 din 18.09.2020. https://www.csm.md/files/Hotarirele_CDisciplinar/2020/Sesizari/26-6.pdf (vizitat la 15.08.2023).
6. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr.28/7 din 16.10.2020. https://www.csm.md/files/Hotarirele_CDisciplinar/2020/Sesizari/28-7.pdf (vizitat la 15.08.2023).
7. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. Nr. 178 din 25.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 238-246.
8. Opiniile Comisiei de Etică. https://www.csm.md/ro/organe-subordonate/comisia-de-etica/opinii.html (vizitat la 13.08.2023).
9. Raportul cu privire la activitatea Consiliului Superior al Magistraturii şi a instanţelor judecătoreşti în anul 2022. https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=RMB3zgjfmCU%3D&tabid=202&language=ro-RO (vizitat la 12.08.2023).
10. Regulament cu privire la activitatea Comisiei de etică şi conduită profesională a judecătorilor, aprobat prin Hotărârea CSM nr. 229/12 din 08.05.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr.235-244.
11. Roșca N., Zaharia V. ș.a. *Responsabilizarea judecătorilor prin implicarea mai activă a avocaţilor. Ghid pentru avocaţi.* Chișinău, 2015. https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/906/Ghid_avocati_responsabilizarea_judecatorilor.pdf (vizitat la 12.08.2023).
12. Ședinţa Comisiei de etică. https://www.csm.md/ro/organe-subordonate/comisia-de-etica/sedinte.html (vizitat la 13.08.2023).

Îndrumări utile pentru sesizarea corectă a Curții Constituționale

La Editura *Cartier* a apărut recent cartea *Sesizarea Curţii Constituţionale,* semnată de doctorul în drept Gheorghe Reniţă. Despe necesitatea unei asemenea ediţii menţionează însuși autorul: „Sesizarea Curţii Constituţionale, în special, pe calea excepţiei de neconstituţionalitate reprezintă un mijloc eficient de apărare a drepturilor omului. Tot mai multe persoane își găsesc dreptatea la Curtea Constituţională. Conștientizând acest fapt, am realizat o incursiune științifică destinată să faciliteze înțelegerea corectă a sesizării și, corelativ, a controlului exercitat de către Curtea Constituţională, făcând apel la doctrina juridică, la jurisprudenţa Curţii Constituţionale și la jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului. Această lucrare urmărește să contribuie la dezvoltarea gândirii și a culturii juridice axate pe respectarea drepturilor omului, drepturi care trebuie să fie practice și efective, nu teoretice și iluzorii”.

Volumul conţine cincisprezece capitole, cu explicaţii concrete de aplicare în practică a sesizării la Curtea Constituţională, precum: „Subiecţii cu drept de sesizare a Curţii Constituţionale”, „Obiectul sesizării”, „Modalităţile de sesizare”, „Forma și conţinutul sesizării”, „Condiţiile de admisibilitate a sesizărilor privind excepţia de neconstituţionalitate”…

Iată cum apreciază recenzenţii însemnătatea acestei cercetări științifice:

Aurel Băieșu, doctor habilitat în drept, profesor universitar: „Această lucrare conţine răspunsuri la problemele care au apărut în practică legate de sesizarea Curţii Constituţionale, în special, pe calea excepţiei de neconstituţionalitate. Răspunsurile sunt oferite, în mod argumentat, prin prisma doctrinei juridice, jurisprudenţei Curţii Constituţionale și a jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului”.

Igor Dolea, doctor habilitat în drept, profesor universitar: „Cartea lui Gheorghe Reniţă conţine soluţii la problemele care se pot ivi în contextul sesizării Curţii Constituţionale, astfel încât drepturile și libertăţile fundamentale să fie garantate în mod practic și efectiv. Prin urmare, această lucrare reprezintă un instrument de lucru util atât pentru studenţii, cât și mai ales pentru subiecţii cu drept de sesizare a Curţii Constituţionale”.

Mariana Grama, doctor în drept, conferenţiar universitar: „Cartea reprezintă un suport metodologic important pentru studiul disciplinelor „Respectarea drepturilor omului în dreptul penal” și „Protecţia constituţională a drepturilor omului”. Aceste discipline… fac parte din programele de masterat „Drept penal”, „Științe penale aplicative” și, respectiv, „Anticorupţie” de la Facultatea de Drept a Universităţii de Stat din Moldova.

Serghei Ţurcan, doctor în drept, conferenţiar universitar: „Competenţa de a verifica dacă un act normativ, desigur, care poate constitui obiect al controlului de constituţionalitate, este sau nu este constituţional aparţine, în exclusivitate, Curţii Constituţionale. Astfel, oferirea unor îndrumări utile pentru sesizarea corectă a Curţii Constituţionale este binevenită și salutabilă”.

Traficul de copii: fundamentarea științifică a metodologiei de investigare

La Biblioteca Institutului Naţional al Justiţiei puteţi găsi printre cărţile noi, apărute în 2023, și lucrarea lui Dinu Ostavciuc „Aspecte procesual-penale și tactici criminalistice privind cercetarea traficului de copii”. Este un volum care a apărut graţiei susţinerii din partea Universităţii „Dunărea de Jos” din Galaţi și a Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al R. Moldova.

Această lucrare științifică este consacrată studierii infracţiunii de trafic de copii prin prisma dreptului procesual-penal și a criminalisticii. Prin ea, autorul și-a trasat următoarele obiective: analiza elementelor caracteristicii criminalistice; relevarea circumstanţelor ce urmează a fi stabilite și probate; evidenţierea particularităţilor depistării semnelor de infracţiune; determinarea situaţiilor de urmărire penală și a particularităţilor efectuării urmăririi penale la etapele iniţială și ulterioară; stabilirea mecanismului de conlucrare; evidenţierea regulilor metodice de efectuare a acţiunilor de urmărire penală.

În adnotarea lucrării se menţionează că rezolvarea problemei științifice menţionate constă în fundamentarea științifică a metodologiei de investigare și urmărire penală a cazurilor de traficare a copiilor, eliminarea deficienţelor unor norme juridice contradictorii, care constituie impedimente la descoperirea, cercetarea și prevenirea traficului de copii, aspecte care au condus la implementarea acestei metodologii sistemice, în vederea aplicării ei uniformizate de către organele de urmărire penală pe teritoriul întregii ţări.

Pe parcursul studiului, autorul a constatat unele lacune, divergenţe și colizii ale unor norme procesual-penale și ale altor legi de profil, care necesită a fi revizuite, modificate sau completate. În concluzie, Dinu Ostavciuc propune o serie de modificări și completări la legislaţia în domeniul dat.

Importanţa aplicativă a lucrării rezidă în redarea unor concepte, soluţii, propuneri, atât sub aspect penal, cât și procesual-penal și criminalistic al problematicii respective. În plus, ea are o orientare didactico-practică, din care considerent urmează a fi studiată atât de către studenţi, cât și de către practicieni, poate fi recomandată organelor de urmărire penală și instanţelor judecătorești.

INSTITUTULUI NAȚIONAL AL JUSTIȚIEI

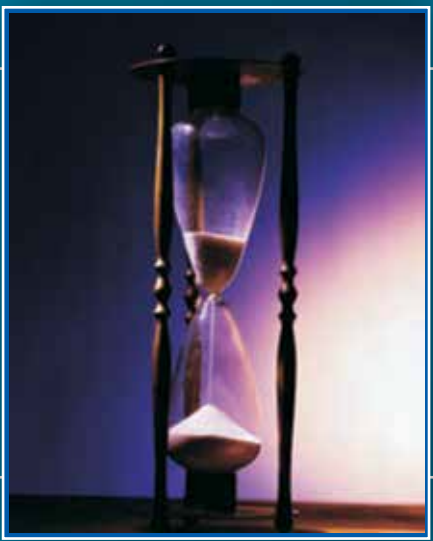

9 771857 240505